

યોજના

આયોજન અને વિકાસને સમર્પિત

વર્ષ : ૪૦

અંક : ૧

એપ્રિલ - ૨૦૧૨

સંગ્રહ અંક : ૭૩૬

YR. XXXX Vo. I

નિયામક અને મુખ્યતંત્રી
રીના સોનોવાલ

નાયબ નિયામક : અમિતા મારુ
તંત્રી : ભરત ટેવમણિ

આયોજન અને વિકાસને વાચા આપતું આ માસિક ગુજરાતી, અંગ્રેજી, મરાઠી, આસામી, તામિલ, તેલુગુ, બંગાળી, મલયાલમ, ઉર્ડૂ, હિન્દી, કન્નડ, પંજાਬી અને ઉર્ડિયા ભાષામાં પ્રકાશિત થાય છે.

યોજનામાં પ્રગટ થતા લેખોમાંના મંતવ્યો લેખકોના પોતાનાં છે. તેની સાથે તંત્રી સહમત છે એમ માની લેવું નહીં.

યોજના લેખો સાભાર નોંધ સાથે

ધૂટક નકલ : રૂ. ૧૦-૦૦

વાર્ષિક લવાજમ : રૂ. ૧૦૦-૦૦

બે વર્ષ : રૂ. ૧૮૦-૦૦

લવાજમની રકમ "S.B.I. A/c . No.

515-08-10, Yojana (Guj.)" ના

નામે મની ઓર્ડર/બેંક ડ્રાફ્ટથી મોકલી

શકાશે. લવાજમ મોકલવાનું સરનામું :

યોજના કાર્યાલય

અંબિકા કોમ્પ્લેક્સ, પુ.કો. બેંક ઉપર,
પાલડી ચાર રસ્તા પાસે,
અમદાવાદ-૩૮૦ ૦૦૭.
ફોન : ૨૬૫૮૮૬૬૬

વિષય સૂચિ

★ સામાન્ય અંદાજપત્ર ૨૦૧૨-૧૩	સૌ. પી. આઈ. બી. અમદાવાદ	૩
★ કેન્દ્રીય અંદાજપત્ર : ૨૦૧૨-૧૩	શ્રીનિવાસ સેથુશમન	૨૧
★ સામાન્ય અંદાજપત્ર ૧૯૪૭ થી ૨૦૧૨	દિગંત ક. દવે	૨૫
★ સામાન્ય બજેટ ૨૦૧૨-૧૩ : એક અભ્યાસ	ડૉ. મહેશ આર. સોનારા	૨૮
★ બજેટ ૨૦૧૨-૧૩માં સરકારી યોજનાઓનું મુલ્યાંકન	પ્રદિપસિંહ જાલા	૩૧
★ સાવધાની પુર્વકનું પરંપરાગત અંદાજપત્ર	પ્રા. તુખાર આર. હાથી	૩૨
★ કેન્દ્ર સરકારનું સામાન્ય અંદાજપત્ર	જૈમિની સી. સોલંકી	૩૪
★ કેન્દ્રીય બજેટમાં ૨જી થતાં દસ્તાવેજો	પાર્થકુમાર કે. ગેડિયા	૩૭
★ સરકારી યોજનામાં ખર્ચ : વર્ષ ૨૦૧૨-૧૩	પ્રા. રણજિત જે. સોલંકી	૩૮
★ સામાન્ય અંદાજપત્ર - એક પરિચય	ડૉ. મનોજ એન. પંડ્યા	૪૧
★ આર્થિક સર્વેક્ષણ-૨૦૧૨	આર.સી. રામમણિ	૪૩
★ રેલ્વે બજેટ ૨૦૧૨-૧૩	સૌ. પી. આઈ. બી. અમદાવાદ	૪૭
★ રેલ્વે બજેટ : સુરક્ષા, સ્વચ્છતા અને વિકાસ	પ્રો. અલ્પેશભાઈ ટી. પટેલ	૬૧
★ આગગાડીના અંદાજપત્રમાં પંચપ્રાણ	ડૉ. પી. એસ. ડિરાણી	૬૪
★ ગુજરાત બજેટ ૨૦૧૨-૧૩નાં લેખા-જોખા	ડૉ. મનીષા બારડ	૬૬
★ પ્રત્યક્ષ વિદેશી મૂરીરોકાણ અને ગુજરાત	રૂપેશ એન. દવે	૭૦
★ વિશ્વ બજારની ચાવી : આઈ.એસ.ઓ.	ડૉ. નીલેશ જોખી	૭૨
★ ભારતમાં કુદરતી આપત્તિ પ્રબંધન	ટી. નંદકુમાર	૭૩

ટાઇટલ

★ આવરણ ડિગ્રાઇન	: બિમલ મોહન ટાકુર	૧
★ જહેરાત	: —	૨
★ જહેરાત	: —	૩
★ પ્રકાશન વિભાગનાં પુસ્તકો	: —	૪

Website : www.yojana.gov.in

E-mail Address : yojanagujarati@gmail.com

તંત્રી સ્થાનેથી.....

નાણામંત્રી પ્રણવ મુખજી દ્વારા ૧૬ માર્ચના રોજ ૨૪ થયેલું કેન્દ્રીય અંદાજપત્ર ર૦૧૨-૧૩ અગામી નાણાકીય વર્ષમાં અનુસરવાના રહેતાં પાંચ મુખ્ય હેતુઓની મદદથી જરૂરી અને સંમિલિત વિકાસ સિદ્ધ કરવાની નેમ ધરાવે છે. વાસ્તવવાદી અને વહેવારુ માનવામાં આવેલા અંદાજપત્રમાં સ્થાનિક માગ આધારિત વૃદ્ધિપણા પરની પહેલ, ખાનગી રોકાણોમાં વધારો કરવાના વાતાવરણ સર્જન, કૃષિકોટે સપ્લાય ‘બોટલનેક’ના પ્રશ્નને હલ કરવા પર ઉજ્જ્વલ અને પરિવહનક્ષેત્ર, કુપોષણાના પ્રશ્ન, ગવર્નન્સ અને પારદર્શિતા તેમ જ કાળાનાણા અને જાહેરજીવનમાં ભાષાચારના મુદ્દા પર ખાસ ભાર મૂકવામાં આવેલ છે.

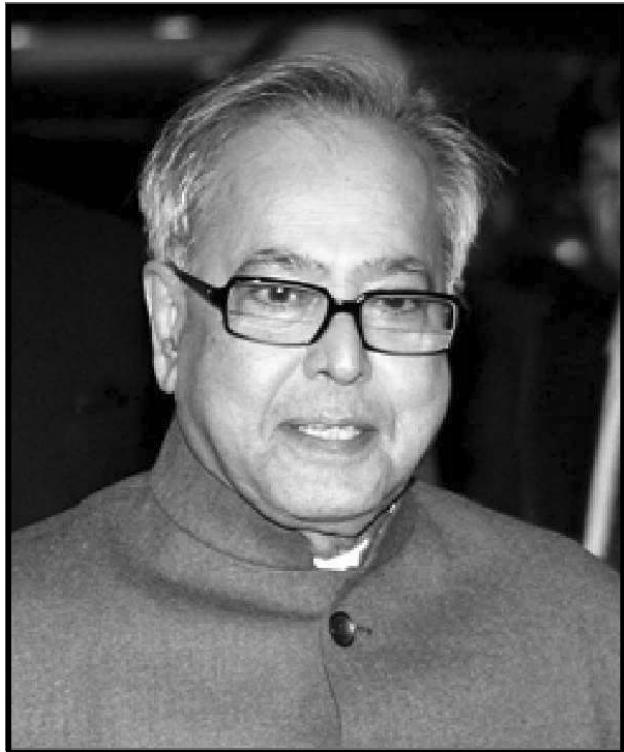
આબકારી જકાત અને સર્વિસ ટેક્સના દરને ૧૦ ટકાથી વધારીને ૧૨ ટકા કરીને સીધા કરવેરા તેમ જ સર્વિસ સેક્ટરની રાહે ઊંચી આવક મેળવીને આ હેતુ સિદ્ધ કરવાની યોજના છે. વધુમાં સરકારે કાળાનાણાને નાથવાનાં મોરચે પણ પગલાં લીધા છે. સંસદના વર્તમાનસત્રમાં કાળાનાણાના મુદ્દે શેતપત્ર ૨૪ કરવાની પણ યોજના છે. બિનદુષ્ણાળી નાણાને નાખવા સંખ્યાબંધ પગલાં સૂચવવામાં આવ્યા છે.

અંદાજપત્રમાં ખાસ કરીને નાણાકીય સુદૃઢતા અને મેકોઈડિનોમિક ફન્ડમેન્ટલ વચ્ચે સમતુલા સાધવા પર ભાર મૂકવામાં આવ્યો છે. ઉપરાંત આવક, ખર્ચ અને ખાસ કરીને સબસિડી ઘટાડા પર ખાસ ધ્યાન આપવા નિર્ધાર વ્યક્ત થયો છે. વર્ષ ૨૦૧૨-૧૩ દરમિયાન કેન્દ્રીય સબસિડીએ પાછળના ખર્ચને જીડીપીના બે ટકા રાખવાની તેમ છે. વર્ષ ૨૦૧૨-૧૩નું અંદાજપત્ર મલ્ટીબ્રાન્ડ રીટેલકોટે ૫૧ ટકા સુધીના એફીઆઈ રોકાણોને મંજૂરી આપવાની દરખાસ્તના મુદ્દે વ્યાપક સહમતી સ્પધાને રોકાણકીય વાતાવરણ સુદૃઢ બનાવવાની પણ તેમ ધરાવે છે.

ઉપરાંત કૃષિ, શિક્ષણ, આરોગ્ય અને વિકાસ જેવા નિર્ણયક ક્ષેત્રમાં ખર્ચ જોગવાઈઓ વધારવામાં આવી છે. વિકાસની ગતિ જાળવી રાખવા માળખાકીય વિકાસ તે પૂર્વશરત છે. ૧૨ મી પંચવર્ષીય યોજનામાં માળખાકીય જોગવાઈઓ માટે રૂપિયા ૫૦ લાખ કરોડની જોગવાઈઓ માટે માળખાકીય અને ઔદ્યોગિક વિકાસના મુદ્દે ખાસ ભાર મૂકવામાં આવ્યો છે. આ પૈકી નું અડ્યુન્ટ રોકાણ ખાનગી ક્ષેત્રમાંથી આવવાની સંભાવના છે.

કુલ યોજનાકીય ખર્ચ પૈકી કૃષિ અને સહકાર વિભાગ માટેની ફાળવણીમાં ૧૮ ટકાની વૃદ્ધિ કરીને કૃષિકોટે ને પણ ખાસ મહત્વ આપવામાં આવ્યું છે. કૂડ પ્રોસેસિંગકોટે સુદૃઢ બનાવવા વર્ષ ૨૦૧૨-૧૩ દરમિયાન રાજ્યોના સહકાર સાથે “નેશનલ મિશન ઓન કૂડ પ્રોસેસિંગ” પણ લોન્ચ કરવામાં આવશે. શહેરી વિસ્તારના લોકોની આરોગ્ય જરૂરિયાતોને ધ્યાને રાખીને “અર્બન હેલ્થ મિશન” શરૂ કરીને આરોગ્ય સેવાઓનો વ્યાપ વધારવામાં આવશે. શિક્ષણ માટેની અંદાજપત્રીય જોગવાઈઓમાં પણ ૧૮ ટકા વૃદ્ધિ કરવામાં આવી છે. માતા અને બાળકના કુપોષણના પ્રશ્નના સમાધાન માટે ૨૦૦ જેટલા વધુ સમર્યાગ્રસ્ત જિલ્લા પસંદગી કરીને બહુઆયામી કાર્યક્રમ અમલી બનાવવામાં આવશે. ખાસ કરીને પીવાના પાણી, સુખાકારી, ગ્રામીણ રસ્તાઓની બાંધકામ અને ગૃહ નિર્માણ, સ્વસહાય જૂથો સહિત સ્વરોજગારીની તકો ઉભી કરવા પણ ગ્રામીણ વિકાસ કાર્યક્રમ અંતર્ગત ફાળવણી વધારવામાં આવી છે.

અંકમાં નિરૂપિત લેખો આપને અંદાજપત્ર અંગે સમીક્ષકો અને નિષ્ણાતોના દાખિકોણ સમજવામાં મદદરૂપ બનશે. આવી રહેલા દિવસો જ કહેશે કે દેશના આર્થિક વ્યવસ્થાને આકાર હાંસલ કર્યો છે. અને લાંબાગાળે આપણે આશા સેવી શકીશું કે ભારતીય અર્થતંત્રની બુનિયાદી તાકાત તેની નાણાકીય નીતિઓ અને અગત્યના ક્ષેત્રોમાં થતા રોકાણોમાં રહેલી છે. આ પરિબળો ભારતને ઊંચા વિકાસદરની સીડી તરફ ફરી દોરી જશે.

વ્યક્તિગત કરદાતાઓની મુક્તિ મર્યાદા વધારીને રૂ. ૨ લાખ કરવામાં આવી

૨૦ ટકા ટેક્ષ સ્લેબની ઉપલી મર્યાદા વધારીને ૧૦ લાખ કરાઈ

બચત બેન્ક ખાતામાં રૂ. ૫૦૦૦/-ના વ્યાજ ઉપર લેવાતા આવકવેરાના બદલે હવે રૂ. ૧૦૦૦/-ના વ્યાજ ઉપર આવક વેરો લેવાશે.

**વ્યાપાર - ધંધાની આવક મેળવતા ન હોય તેવા
વરિષ્ઠ નાગરિકોને એડવાન્સ ટેક્ષ ભરવામાંથી મુક્તિ**

કેન્દ્રીય નાણામંત્રી શ્રી પ્રણાવ મુખરજીએ લોક સભામાં રજૂ કરેલા ૨૦૧૨-૧૩ના વર્ષના સામાન્ય અંદાજપત્રમાં વ્યક્તિગત કરદાતાઓના સામાન્ય વર્ગ માટે આવક વેરાની મુક્તિ મર્યાદા રૂ. ૧,૮૦,૦૦૦ થી વધારીને રૂ. ૨ લાખની કરી છે. આ પગલાં દ્વારા આ વર્ગમાં આવતા દરેક કરદાતાને રૂ. ૨,૦૦,૦૦૦ સુધીની આવક વેરામાં રાહત પૂરી પાડવામાં આવશે.

સામાન્ય અંદાજપત્ર - ૨૦૧૨-૧૩

ડીટીસી (સીધા કરવેરા) અને જીએસટી - ગુડ્ગ એન્ડ સર્વિસ ટેક્ષના અમલ કરવાના ભાગ રૂપે વ્યક્તિગત કરદાતાઓ માટે નાણાં મંત્રી શ્રી પ્રશાંત મુખરજીએ સીધા કરવેરાના કોડના દરો દાખલ કર્ય છે.

નાણાં મંત્રીએ ૨૦ ટકા આવકવેરાના સ્લેબમાં ઉપલી મર્યાદા રૂ. ૮ લાખથી વધારી રૂ. ૧૦ લાખ કરવાની પણ દરખાસ્ત કરી છે.

– રૂ. બે લાખ સુધીની આવક ઉપર	કંઈ નહીં
– રૂ. ૨ લાખથી વધુ અને રૂપિયા ૫ લાખથી ઓછી આવક ઉપર	૧૦ ટકા
– રૂ. ૫ લાખથી વધુ રૂ. ૧૦ લાખથી ઓછી આવક ઉપર	૨૦ ટકા
– રૂ. ૧૦ લાખ અને તેનાથી વધુ આવક ઉપર	૩૦ ટકા

નાણાં મંત્રીએ વ્યક્તિગત કરદાતાઓને બીજી રાહતમાં, સેવિંગ્સ બેન્ક ખાતાઓમાંથી મળતાં રૂ. ૧૦,૦૦૦ સુધીના વ્યાજને કરકપાતમાંથી મુક્તિ આપવાની દરખાસ્ત કરી છે. આનાથી રૂ. ૫ લાખ સુધીની પગારની આવક ધરાવતા સંખ્યાબંધ નાના કરદાતાઓને ફાયદો થશે અને સેવિંગ બેન્ક ખાતામાંથી મળતા રૂ. ૧૦ હજાર સુધીના વ્યાજ ઉપર કોઈ કરકપાત થશે નહિં. વળી તેમને આવકવેરા રીટર્ન ભરવાની પણ જરૂર રહેશે નહિં.

નાણાંમંત્રીશ્રી મુખરજીએ સાવચેતીરૂપે સ્વાસ્થ્ય ચેકઅપ માટે રૂ. ૫૦૦૦/-ની રકમને આવકવેરામાંથી બાદ કરવાની પણ દરખાસ્ત કરી છે.

ધંધા કે વેપારમાંથી જેઓ આવક મેળવતા ન હોય તેવા વરિઝ નાગરિકો માટે એડવાન્સ ટેક્ષ ભરવામાંથી મુક્તિ આપવાની દરખાસ્ત કરવામાં આવી છે.

લોક સભામાં વર્ષ ૨૦૧૨-૧૩નું કેન્દ્રીય અંદાજપત્ર રજૂ કરતાં કેન્દ્રના નાણાં મંત્રી શ્રી પ્રશાંત મુખરજી વીતીય જવાબદારી અને અંદાજપત્ર વ્યવસ્થાપન ધારો, ૨૦૦૩ (એફઆરબીએમધારો)માં સુધારા દાખલ કરવાની જાહેરાત કરી છે. ખર્ચ સુધારાની દિશામાં કરાનારા આ સુધારાની બે અગત્યની વિશિષ્ટતાઓ છે. અસરકારક મહેસૂલી ખાધ અને મધ્યમ સત્રી ખર્ચ માળખું.

નાણાંના વધુ સારા ઉપયોગ ઉપર દેખરેખ રાખવા માટે નાણાં મંત્રી શ્રી પ્રશાંત મુખરજીએ સેન્ટ્રલ પ્લાન સ્કીમ મોનીટરીંગ પદ્ધતિના વિસ્તારણની પણ જાહેરાત કરી હતી.

આવકવેરા મુક્તિની મર્યાદા રૂ. ૧,૮૦,૦૦૦થી વધારી રૂ. બે લાખ

૨૦ ટકા આવકવેરાની ઉપલી મર્યાદા રૂ. ૮ લાખથી વધારી રૂ. ૧૦ લાખ

આબકારી જકાતનો સ્ટેનડર્ડ રેટ ૧૦ ટકાથી વધારી ૧૨ ટકા

સેવાકર ૧૦ ટકાથી વધારી ૧૨ ટકા

બિન ફૂષિ વિષયક માલસામાન ઉપર ૧૦ ટકાની મહિતમ કસ્ટમ જકાત યથાવત

ડિસઈન્વેસ્ટમેન્ટ દ્વારા ઉભા કરાનારા રૂ. ૩૦,૦૦ કરોડ

ફૂષિ દિરાણનો લક્ષ્યાંક રૂ. ૫,૭૫,૦૦૦ કરોડ

રાષ્ટ્રીય શહેરી આરોગ્ય મિશન રચવાની જાહેરાત

આધાર કાર્ડ યોજના હેઠળ ૪૦ કરોડ લોકોને આવરી લેવાશે

વિતીય ખાદ્ય જીડીપીના ૫.૧ ટકા

કેન્દ્રીય નાણાં મંત્રી શ્રી પ્રણાવ મુખજીએ લોકસભામાં રજૂ કરેલા ૨૦૧૨-૧૩ના સામાન્ય અંદાજપત્રમાં આગામી નાણાકીય વર્ષમાં પાંચ મહિત્વના ઉદ્દેશોને નજરમાં રાખવાની જાહેરાત થઈ છે. આ ઉદ્દેશોમાં ધરેલું માંગને ઉતેજન મળે એ રીતનો આર્થિક વિકાસ, ખાનગી મૂડીરોકાણમાં ઝડપથી વધારો થાય એ માટેનાં પગલાં, ફૂષિ, ઉર્જા, પરિવહન, કોલસા, વીજળી, રાષ્ટ્રીય ધોરીમાર્ગો, રેલવે, નાગરિક ઉક્તયન વગેરે ક્ષેત્રે ઉભા થતાં વિધ્યો - મુશ્કેલીઓ દૂર કરવા, ફૂપોખણની સમસ્યા ઉકેલવા તરફ ખાસ ધ્યાન, ડિલીવરી સીસ્ટમ, સુશાસન, પારદર્શિતા સુધારવાનાં ત્વરીત સંકલિત પગલાં તથા કાળા નાણાં અને જાહેર જીવનમાં અસ્થાચારની સમસ્યા ઉકેલવાના મહિત્વના ઉદ્દેશનો સમાવેશ થાય છે.

નાણાં મંત્રીએ જણાવ્યું હતું કે ૨૦૧૨-૧૪ ઉમાં દેશના કુલ ઘરેલું ઉત્પાદન - જીડીપીમાં ૭.૬ ટકાની વૃદ્ધિની ધારણા છે. ચાલુ વર્ષમાં ૬.૮ ટકાની વૃદ્ધિ થઈ છે. એમણે ફિસ્કલ રીસ્પોન્સિબિલીટી એન્ડ મેન્જમેન્ટ એક્ટ, ૨૦૦૭ માં સુધારણા કરવાની જાહેરાત કરી હતી. શ્રી મુખરજીએ જાહેર કર્યું હતું કે આગામી વર્ષમાં અનાજ તથા અન્ન સલામતી ધારાના અમલ સંબંધમાં પૂરેપુરી સબસીડી ચૂકવવામાં આવશે. પરંતુ આ સિવાયની બાબતોમાં અર્થતંત્ર ઉપર માઠો પ્રભાવ ન પડે એનું ધ્યાન રાખી સીમિત પ્રમાણમાં સબસીડી ચૂકવાશે. કેન્દ્રનો સબસીડી ઉપરનો ખર્ચ આગામી વર્ષમાં કુલ જીડીપીના ૨ ટકાની અંદર રહે એવા પ્રયાસો થશે અને એ પછીનાં ત્રણ વર્ષમાં આ ખર્ચ વધુ ઘટાડીને જીડીપીના ૧.૭૫ ટકા કરવામાં આવશે. એમણે કહ્યું હતું કે શ્રી નંદન નિલેકણીની આગેવાની ડેટાના ટાસ્ક ફોર્સની ભલામજ મુજબ રાસાયણિક ખાતર ઉપર સબસીડી સંબંધમાં મોબાઇલ બેઝડ ફર્ટિલાઇઝર મેનેજમેન્ટ સીસ્ટમ ઘડવામાં આવશે. રાસાયણિક ખાતરની ડેરેક્ટ તેમજ સબસીડી અંગેની માહિતી આ સીસ્ટમ હેઠળ મળી રહેશે. કમશા: દાખલ થનારી આ સીસ્ટમ હેઠળ પ્રથમ તબક્કે રાસાયણિક ખાતરના છૂટક વિકેતાને અને છેવટના તબક્કે બેડૂતોને સબસીડી ટ્રાન્સફર થશે અને એનો ૧૨ કરોડ બેડૂત કુટુંબોને લાભ મળશે.

શ્રી મુખરજીએ કહ્યું હતું કે સંસદની સ્ટેન્ચિંગ કમિટીના અહેવાલનો અભ્યાસ કર્યું બાદ સીધા કરવેરાના કોડનું વિધેયક ઘડવામાં આવશે. “સેન્ટર એન્ડ સ્ટેટ ગુડ્ઝ એન્ડ સર્વિસ ટેક્સ” (જીએસટી) અંગે રાજ્યો સાથે મળીને નમુનારૂપ કાયદો ઘડવાની કામગીરી ચાલુ છે. જીએસટી નેટવર્કની નેશનલ ઇન્ફોર્મેશન યુટિલીટી તરીકે સ્થાપના કરવામાં આવશે અને એ ઓગાષ, ૨૦૧૨ સુધીમાં અમલી બનશે.

કેન્દ્ર સરકાર ચાલુ ૨૦૧૧-૧૨ ના વર્ષમાં કેન્દ્રીય માલિકીનાં જાહેર સાહસોમાંનું એનું રોકાણ પાછું ખેંચી - ડિસઈન્વેસ્ટમેન્ટ દ્વારા રૂ. ૪૦,૦૦૦ કરોડના લક્ષ્યાંક સામે રૂ. ૧૪,૦૦૦ કરોડ ઉભા કરશે. આગામી વર્ષમાં ડિસ્ટ્રિબ્યુટર્સ મારફત રૂ. ૩૦,૦૦૦ કરોડ ઉભા કરશે. નાણાં મંત્રીએ જણાવ્યું હતું કે કેન્દ્રીય જાહેર સાહસોમાં ઓછામાં ઓછા ૫૧ ટકાની માલિકી અને વ્યવસ્થાપન કેન્દ્ર સરકાર હસ્તક રહેશે. શ્રી મુખરજીએ કહ્યું હતું કે મલ્ટી બ્રાન્ડરીટેઇલ નેટવર્કમાં ૫૧ ટકા સુધીના સીધા વિદેશી મૂડીરોકાણને પરવાનગી આપવા વિશાળ સર્વસંમતિ ઉભી કરવાના પ્રયાસો ચાલુ છે. એમણે નવા નાનાં રોકાણકારોને શેરોમાં રોકાણ કરવા ઉતેજન પુરું પાડવા “રાજ્ય ગાંધી ઇક્વિટી સેવિંગ્સ સ્કીમ” જાહેર કરી હતી. આ યોજના ડેટા રૂ. ૧૦ લાખથી ઓછી આવક ધરાવતા જે લોકો ઇક્વિટીમાં રૂ. ૫૦,૦૦૦ સુધીનું રોકાણ કરે એમને આવકવેરામાં ૫૦ ટકા કપાતનો લાભ મળશે. આ મૂડીરોકાણમાં તુ વર્ષનો “લોક ઇન પીરીયડ” રહેશે.

જાહેર ક્ષેત્રની બેંકો અને નાણાંકીય સંસ્થાઓની નાણાંકીય પરિસ્થિતિ સુદ્રઢ રાખવા સરકાર ગ્રતિબદ્ધ હોવાનું જણાવી નાણાં મંત્રીએ કહ્યું હતું કે જાહેર ક્ષેત્રની બેંકો, પ્રાદેશિક ગ્રામીણ બેંકો તેમજ નાબાઈ સહિતની અન્ય નાણાંકીય સંસ્થાઓની મૂડીવિષયક જરૂરિયાતો માટે રૂ. ૧૫,૮૮૮ કરોડની જોગવાઈ કરવામાં આવશે. આગામી વર્ષમાં, “સેન્ટ્રલ નો યોર કસ્ટમર” ડિપોઝિટરી વિકસાવવામાં આવશે કે જેથી ગ્રાહકોનાં રજીસ્ટ્રેશન વગેરેની વારંવારની પ્રક્રિયા નિવારી શકાય. કુલ ૭૩૦૦૦ માનવ વસાહતોમાં બેન્કિંગ સગવડો પૂરી પાડવાના સ્વાભિમાન અભિયાન હેઠળ અત્યાર સુધીમાં ૭૦,૦૦૦ વસાહતોને આવરી લેવામાં આવી છે. બેન્કિંગ સેવાથી વંચિત આવી વસાહતોમાં બેન્કિંગ સેવા શરૂ કરવાનું અભિયાન આગામી વર્ષમાં વધુ વિસ્તારવામાં આવશે અને આવી વસાહતોમાં બેંકોની અત્યંત નાની શાખાઓ શરૂ કરવામાં આવશે.

માળખાગત સુવિધાઓ અને ઔદ્યોગિક વિકાસ ઉપર ભાર મૂક્તાં શ્રી મુખરજીએ કહ્યું હતું કે, ૧૨મી યોજનામાં માળખાગત સુવિધાઓના વિકાસ માટે રૂ. ૫૦ કરોડનું રોકાણ થશે. ચાલુ વર્ષમાં માળખાગત પ્રોજેક્ટોને નાણાં પૂરા પાડવા માટે રૂ. ૩૦,૦૦૦કરોડના કરમુક્ત બોન્ડ બહાર પાડવામાં આવ્યા હતા અને આગામી વર્ષમાં રૂ. ૬૦,૦૦૦ કરોડના બોન્ડ બહાર પાડવામાં આવશે.

કૃષિ ક્ષેત્રને અગ્રતાક્રમ આપવાનું પુનરુચ્યારણ કરતાં શ્રી મુખરજીએ કૃષિ અને સહકાર વિભાગ માટે ૨૦૧૨-૧૩નાર્થમાં કુલ યોજનાકીય ખર્ચમાં ૧૮ ટકાનો વધારો કરવાની જાહેરાત કરી હતી. આ પછીનો કુલ ખર્ચ રૂ. ૨૦,૨૦૮ કરોડ થશે. રાષ્ટ્રીય કૃષિ વિરાષા યોજના માટેનો ખર્ચ વધારીને રૂ. ૮૨૧૭ કરોડ થશે. એમણે જેડૂતોને પરવડી શકે એ રીતે સમયસર વિરાષા પુરું પાડવા ઉપર ભાર મૂક્તાં કૃષિ વિષયક વિરાષાનો લક્ષ્યાંક વધારીને રૂ. ૫,૭૫૦૦૦ કરોડ કરવાની જાહેરાત કરી હતી, જે ચાલુ વર્ષના લક્ષ્યાંકની સરખામણીએ રૂ. ૧ લાખ કરોડનો વધારો સૂચ્યવે છે. પ્રાદેશિક ગ્રામીણ બેંકો નાના અને સીમાંત જેડૂતોને પાક માટે ટૂંકી મુદ્દતનું વધુ વિરાષા પુરું પાડી શકે એ માટે પ્રાદેશિક ગ્રામીણ બેંક કેરિટ રીફિનાન્સ ફંડ રચવાની જાહેરાત કરી હતી. કિસાન કેરિટ કાર્ડ યોજનામાં સુધારા કરી એને સ્માર્ટ કાર્ડમાં ફેરવવામાં આવશે, જેનો એટીએમમાં ઉપયોગ થઈ શકશે.

કૂડ પ્રોસેસિંગ ક્ષેત્રના વધુ વિકાસ અને વિસ્તારણ માટે “કૂડ પ્રોસેસિંગ અંગેના રાષ્ટ્રીય મિશન”ના નામે એક વધુ કેન્દ્ર પુરસ્કૃત યોજના આગામી વર્ષમાં રાજ્યોના સહકારથી શરૂ થશે. નાણાં મંત્રીએ અનુ. જાતિની પેટા યોજના માટે આગામી વર્ષમાં ૧૮ ટકા વધુ રકમની જાહેરાત કરતાં કહ્યું હતું કે આ માટે કુલ રૂ. ૩૭૧૧૩ કરોડની જોગવાઈ થશે. આદિવાસીઓ માટેના પેટા યોજનાની રકમ ૧૭.૬ ટકા વધારીને રૂ. ૨૧૭૧૦ કરોડ કરવામાં આવશે.

અન્ન સલામતીનો ઉલ્લેખ કરતાં નાણાં મંત્રીએ જણાવ્યું હતું કે રાષ્ટ્રીય અન્ન સલામતી વિધેયક ૨૦૧૧ સંસદની સ્ટેન્ડિંગ કમિટી સમક્ષ વિચારણા હેઠળ છે. એમણે કહ્યું હતું કે આગામી વર્ષમાં દેશના જે ૨૦૦ જેટલા પસંદગીના જિલ્લાઓમાં બાળકો અને માતાઓના કુપોષણનું પ્રમાણ વધુ છે એવા જિલ્લાઓમાં એક બહુક્ષેત્રીય કાર્યક્રમનો અમલ શરૂ કરવામાં આવશે. આઈસીડીએસ એટલે કે આંગણવાડીની યોજના માટે આગામી વર્ષમાં રૂ. ૧૫૮૫૦ કરોડની જોગવાઈ કરવામાં આવી છે, જે ૫૮ ટકાનો વધારો સૂચવે છે. શાળાઓમાં મધ્યાહ્ન ભોજનના રાષ્ટ્રીય કાર્યક્રમ માટે આગામી વર્ષમાં રૂ. ૧૧૮૭૭ કરોડની જોગવાઈ કરવામાં આવી છે. એમણે જણાવ્યું હતું કે કિશોરીઓના સશક્તિકરણ માટેની રાજ્યવ ગાંધી યોજના માટે રૂ. ૭૫૦ કરોડની ફાળવણીની દરખાસ્ત છે. આગામી વર્ષમાં ગ્રામીણ વિસ્તારમાં પીવાના પાણી અને સ્વચ્છતાના કાર્યક્રમ માટેની ફાળવણીમાં ૨૭ ટકા વધારો કરવામાં આવશે અને કુલ રૂ. ૧૪,૦૦૦ કરોડની ફાળવણી થશે. પ્રધાનમંત્રી ગ્રામ સરક યોજના માટેની જોગવાઈ ૨૦ ટકા વધારીને રૂ. ૨૪,૦૦૦ કરોડ કરવામાં આવશે. ગ્રામીણ માળખાગત સુવિધાઓના વિકાસ ફંડ માટેની જોગવાઈ વધારીને રૂ. ૨૦,૦૦૦ કરોડ કરવામાં આવશે. આમાં રૂ. ૫,૦૦૦ કરોડની રકમ માત્ર વખારોની સગવડો ઉભી કરવા માટે ખર્ચવામાં આવશે.

નાણાં મંત્રીએ જણાવ્યું હતું કે શિક્ષણ મેળવવાના હક્ક એટલે કે સર્વ શિક્ષા અભિયાન માટેની ફાળવણી ૨૧.૭ ટકા વધારીને રૂ. ૨૫,૫૫૫ કરોડ કરવામાં આવશે જ્યારે રાષ્ટ્રીય માધ્યમિક શિક્ષા અભિયાન માટેની જોગવાઈ ૨૮ ટકા વધારી રૂ. ૩૧૨૪ કરોડ કરવામાં આવશે. એમણે કહ્યું હતું કે વિદ્યાર્થીઓને અભ્યાસ માટે પૂર્તું ભંડોળ સરળતાથી મળી રહે એ સુનિશ્ચિત કરવા એક ધિરાણ ગેરંટી ફંડની રચના કરવાની દરખાસ્ત છે. રાષ્ટ્રીય ગ્રામીણ આરોગ્ય મિશન માટે આગામી વર્ષમાં રૂ. ૨૦,૮૨૨ કરોડની ફાળવણી કરવામાં આવી છે. વધુમાં સ્વાસ્થ્ય વિષયક સુવિધાઓ શહેરી વિસ્તારોમાં પણ સુધારી શકાય એ માટે રાષ્ટ્રીય શહેરી આરોગ્ય મિશન રચવાની એમણે જાહેરાત કરી હતી.

નાણાં મંત્રીએ જણાવ્યું હતું કે મહાત્મા ગાંધી રાષ્ટ્રીય ગ્રામીણ રોજગાર ગેરંટી યોજના ટૂંકમાં મનરેગાનો ગ્રામીણ વિસ્તારો ઉપર વિધાયક પ્રભાવ પડ્યો છે. એમણે રાષ્ટ્રીય ગ્રામીણ જીવન ગુજરા મિશન માટેની જોગવાઈ ૩૪ ટકા વધારી રૂ. ૩૮૧૫ કરોડ કરવાની જાહેરાત કરી હતી. મહિલાઓનાં સ્વસહાય જૂથોના વિકાસ માટેના ફંડનું ભંડોળ વિસ્તારવા વધુ રૂ. ૨૦૦ કરોડ ફાળવવામાં આવશે. આ પછી આ ફંડનું મૂળ

ભંડોળ રૂ. ૩૦૦ કરોડનું થશે. એમણે કહ્યું હતું કે આ ફંડ દ્વારા મહિલાઓના સ્વસાધાય જૂથોને બેન્કનું પિરાણ મેળવવા માટે મદદ કરવામાં આવશે. નાણામંત્રીએ રાષ્ટ્રીય ગ્રામીણ જીવન ગુજરા મિશન એટલે કે આજીવિકા મારફત ભારત જીવન ગુજરા ફાઉન્ડેશન સ્થાપવાની દરખાસ્ત કરી હતી. આ ફાઉન્ડેશન ખાસ કરીને દેશના ૧૭૦ જિલ્લાઓમાં આદિવાસી વિસ્તારોમાં લોકોને સહાયભૂત બનવા પ્રયાસો કરશે. રાષ્ટ્રીય સામાજિક સહાય કાર્યક્રમ હેઠળની જોગવાઈ ઉંટકા વધારી રૂ. ૮૪૪૭ કરોડ કરવામાં આવશે. ઈન્દ્રિય ગાંધી રાષ્ટ્રીય વિધવા પેન્શન યોજના તેમજ ઈન્દ્રિય ગાંધી રાષ્ટ્રીય વિકલાંગતા પેન્શન યોજના હેઠળ ગરીબી રેખા હેઠળના લાભાર્થીઓ માટેના માસિક પેન્શનની રકમ રૂ. ૨૦૦ થી વધારી રૂ. ૩૦૦ કરવાની નાણામંત્રીએ જીહેરાત કરી હતી. સંરક્ષણ સેવાઓ માટે નાણામંત્રીએ કુલ રૂ. ૧,૮૩,૪૦૭ કરોડની જોગવાઈ કરવાની જીહેરાત કરી હતી. જેમાં રૂ. ૭૮,૫૭૮ કરોડના મૂડી વિષયક ખર્ચનો સમાવેશ થાય છે. એમણે કહ્યું હતું કે સંરક્ષણ સેવાઓ માટેની આ ફાળવણી હાલની જરૂરીયાતોના આધારે કરવામાં આવી છે અને આ અંગેની ભવિષ્યની કોઈપણ જરૂરીયાત પૂરી કરવામાં આવશે.

કાળા નાણાની સમસ્યા ઉકેલવા માટેના સરકારના વિવિધ પગલાંની વિગતો આપતાં શ્રી મુખ્રજીએ જણાવ્યું હતું કે સંસદના ચાલુ સત્રમાં કાળા નાણાં વિશે એક શેત પત્ર રજૂ કરવામાં આવશે.

૨૦૧૨-૧૩ના અંદાજપત્રના અંદાજો મુજબ વેરાની કુલ આવક રૂ. ૧૦,૭૭,૬૧૨ કરોડ અંદાજવામાં આવી છે જે બજેટના અંદાજો કરતાં ૧૫.૬ ટકાનો અને ૨૦૧૧-૧૨ના સુધારેલા અંદાજોની સરખામણીએ ૧૮.૫ ટકાનો વધારો સુચયે છે. વેરાની આ આવકમાંથી રાજ્યોને થનારી ફાળવણીને બાદ કર્યા પછી કેન્દ્રને ૨૦૧૨-૧૩ના વર્ષમાં કરવેરાના રૂપમાં રૂ. ૭,૭૧,૦૭૧ કરોડની ચોઘ્યી આવક થવાનો અંદાજ છે. કરવેરા સિવાયની આવક રૂ. ૧,૬૪,૬૧૪ કરોડ અંદાજવામાં આવી છે. આગામી વર્ષનો કુલ ખર્ચ બજેટ મુજબ રૂ. ૧૪,૬૦,૮૨૫ કરોડનો અંદાજવામાં આવ્યો છે. આમા રૂ. ૫,૨૧,૦૨૫ કરોડના યોજનાકીય ખર્ચ અને રૂ. ૮,૬૯,૮૦૦ કરોડના બિનયોજનાકીય ખર્ચનો સમાવેશ થાય છે.

કરવેરાની દરખાસ્તો : નાણામંત્રીની કરવેરાની વિવિધ દરખાસ્તો સીધા કરવેરા સંબંધમાં ડાયરેક્ટર ટેક્સ કોડનો અને પરોક્ષ કરવેરા સંબંધમાં ગુડ્સ એન્ડ સર્વિસીસ ટેક્સનો અમલ કરવાની દિશામાં આગળ વધવાના ઉદ્દેશ સાથે ઘડવામાં આવી છે.

નાણામંત્રીએ રૂ. ૨ લાખ સુધીની વ્યક્તિગત આવકને આવક વેરામાંથી સંપૂર્ણ માફી બક્ષી છે.

હાલમાં રૂ. ૧.૮ લાખ સુધીની આવક આવક વેરામાંથી મુક્તિને પાત્ર છે. રૂ. ૫ લાખથી વધુ અને રૂ. ૧૦ લાખ સુધીની આવક ઉપર હવે ૨૦ ટકાનો આવક વેરો લેવાશે. હાલમાં રૂ. ૫ લાખથી ૮ લાખ સુધીની આવક ઉપર ૨૦ ટકા આવક વેરો લેવાય છે. નાણાં મંત્રીએ બેંકના બચત ખાતામાંથી મળનારી રૂ. ૧૦,૦૦૦ સુધીની વ્યાજની આવકને કરમુક્તિ આપવાની જાહેરાત કરી છે. હાલમાં આરોગ્ય વિષયક વિમા માટે કપાતની જે મર્યાદા છે એની હેઠળ સાવચેતી રૂપ હેલ્થ ચેકઅપ માટે રૂ. ૫૦૦૦ સુધીની બાકાતી બક્ષવામાં આવી છે. જે વરિષ્ઠ નાગરિકો વાપારમાંથી કોઈ આવક ન ધરાવતા હોય એમને હવે એડવાન્સ ટેક્ષ ચૂકવવાની જરૂર નહીં રહે.

કંપની માટેના કરવેરામાં કોઈ ફેરફાર કરવામાં આવ્યા નથી. અંદાજપત્રમાં ચોક્કસ ક્ષેત્રોમાં મૂડીરોકાણને પ્રોત્સાહન આપવા, સંખ્યાબંધ પગલાં સૂચ્યવવામાં આવ્યા છે. નાણાં માણખાગત સુવિધાના ચોક્કસ ક્ષેત્રોને ઓછા ખર્ચનું ફંડ પુરું પાડવા માટે કેટલીક વિશેષ સવલતો પૂરી પાડવાની જાહેરાત કરવામાં આવી છે. આ લાભ ત વર્ષ માટે પૂરો પાડવામાં આવશે. જે માણખાગત ક્ષેત્રો માટે આ જાહેરાત કરવામાં આવી છે, એમાં વિજળી, વિમાની સેવાઓ, રસ્તા અને પૂલો, બંદરો અને જહાજવાડા, પરવડી શકે એટલી કિંમતના આવાસો, રાસાયણિક ખાતર અને બંધોનો સમાવેશ થાય છે.

નાણાં મંત્રીએ સેવા કરનું માણખું વિસ્તારવા, એનો વધુ સખ્તાઈથી અમલ કરવા તેમજ એને કેન્દ્રીય આબકારી જકાતની નજીક લાવવાના પ્રયાસો કર્યા છે. કેન્દ્રીય આબકારી જકાત અને સર્વિસ ટેક્ષ માટે એક સમાન સરળ રજીસ્ટ્રેશન ફોર્મ અને સમાન રીટર્ન દાખલ કરવામાં આવશે. હવે નેગેટીવ લિસ્ટ સિવાયની તમામ સેવાઓને સર્વિસ ટેક્ષ લાગુ પડશે. નેગેટીવ લિસ્ટમાં ૧૭ મથાળાં હેઠળ વિવિધ પ્રકારની સેવાઓનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે જે સરકાર દ્વારા અથવા સ્થાનિક સત્તાઓ દ્વારા પૂરી પાડવામાં આવે છે. આ ઉપરાંત એમાં શિક્ષણ, રહેઠાણના મકાનો ભાડે આપવા, મનોરંજન, જાહેર પરિવહન સેવા કૃષિ અને પશુસંવર્ધનની સેવાઓનો પણ સમાવેશ થાય છે. આરોગ્ય સંભાળ સહિતની સંખ્યાબંધ અન્ય સેવાઓ તેમજ સખાવતી સંસ્થાઓ, સ્વતંત્ર પત્રકાર, રમતવીરો, લોકકલા અને શાસ્ત્રીય કલાના ક્ષેત્રે પ્રવૃત્ત કલાકારો દ્વારા પૂરી પાડવામાં આવતી સેવા વગેરે સર્વિસ ટેક્ષમાંથી મુક્ત રાખવામાં આવી છે. ફિલ્મ ઉદ્યોગને પણ ફિલ્મના રેકોર્ડિંગ અંગેના કોપીરાઇટની આવકમાં કરવેરામાંથી બાકાતી બક્ષવામાં આવી છે.

સર્વિસ ટેક્ષનો દર અંદાજપત્રમાં ૧૦ ટકાથી વધારીને ૧૨ ટકા કરવામાં આવ્યો છે. જે સેવાઓમાં અલગ ટેક્ષરેટ અમલમાં છે એમાં પણ આના અનુસંધાનમાં ફેરફાર કરવામાં આવશે. પેટ્રોલીયમ સિવાયના

માલસામાન ઉપરની આબકારી જકાતનો સ્ટેન્ડર્ડ દર ૧૦ ટકાથી વધારીને ૧૨ ટકા કરવામાં આવ્યો છે. બિન કૃષિ વિષયક માલસામાન ઉપર મહત્તમ ૧૦ ટકાની કસ્ટમ જકાતના દરમાં કોઈ ફેરફાર સૂચવાયો નથી. અંદાજપત્રમાં અર્થતંત્રના વિવિધ ક્ષેત્રોને ખાસ કરીને વિશિષ્ટ સમસ્યાઓનો અનુભવ કરી રહેલા ક્ષેત્રોને રાહત બક્ષવામાં આવી છે. રાસાયણિક ખાતરના પ્રોજેક્ટોને સાધન સામગ્રીની આયાત સંબંધમાં ત વર્ષ માટે ૫ ટકાની બેઝીક કસ્ટમ જકાતમાંથી સંપૂર્ણપણે મુક્તિ આપવામાં આવી છે. ખેતી અને સંબંધિત વિસ્તારોમાં ઉપયોગમાં લેવાતી સંખ્યાબંધ સાધન સામગ્રી સંબંધમાં પડ્યા બેઝીક કસ્ટમ જકાત ઘટાડવામાં આવી છે.

માળખાગત સુવિધાઓના ક્ષેત્રે વિજણી, કોલસા અને રેલ્વે ક્ષેત્રને કસ્ટમ જકાતમાં રાહત બક્ષવામાં આવી છે. સ્ટીમ કોલને બે વર્ષ માટે કસ્ટમ જકાતમાંથી સંપૂર્ણ બાકાતી બક્ષવામાં આવી છે જ્યારે કુદરતી ગેસ, એલએનજી, ચોક્કસ પ્રકારના યુરેનિયમ બળતણને આ પ્રકારની સંપૂર્ણ માફી ચાલુ વર્ષે આપવામાં આવશે. ખાણકામ ક્ષેત્ર, રેલવે, રસ્તા, નાગરિક ઉફ્યન, મેન્યુ ફેસ્ચરીંગ, આરોગ્ય અને પોષણ તેમજ પર્યાવરણ ક્ષેત્રને સહાયરૂપ થવા કસ્ટમ જકાતમાં વિવિધ સપાટીએ કન્સેશન આપવાની જાહેરાત કરવામાં આવી છે. કાપડ ઉદ્યોગના આધુનિકરણમાં મદદરૂપ થવા સંખ્યાબંધ સાધન સામગ્રીને કસ્ટમ જકાતમાંથી સંપૂર્ણપણે માફી બક્ષવામાં આવી છે. જ્યારે કાપડ ઉદ્યોગમાં વપરાતી અન્ય આઈટમો ઉપરની હાલની કસ્ટમ જકાતમાં ઘટાડે કરવાની દરખાસ્ત થઈ છે.

ચોક્કસ વર્ગમાંની સોનાની પાટો અને સોનાના સિક્કા, પ્લેટિનમ અને કાચા સોના ઉપરની કસ્ટમ જકાતમાં વધારો કરવામાં આવ્યો છે. રંગીન રત્નો ઉપર કસ્ટમ જકાત લાદવામાં આવી છે. ચોક્કસ વર્ગની સિગારેટ અને બીડી, પાન મસાલા અને તમાકું ઉપરની આબકારી જકાતમાં વધારો કરવામાં આવ્યો છે. ૪૦,૦૦૦ ડોલરથી વધારે કિંમતની મોટી કાર / એસ્યુવી / એમ્યુવી ઉપરની કસ્ટમ જકાતમાં વધારો કરવામાં આવ્યો છે.

ચાંદીના આભૂષણોને આબકારી જકાતમાંથી સંપૂર્ણ મુક્તિ બક્ષવામાં આવી છે. બ્રાન્ડ સિવાયના મૂલ્યવાન ધાતુના આભૂષણો ઉપર બ્રાન્ડ વાળા આભૂષણોના ધોરણે આબકારી જકાત લેવામાં આવશે. આબકારી જકાતની આ જોગવાઈનો નાના કારીગરો અને સોનીઓ ઉપર ઓછામાં ઓછો પ્રભાવ પડે એ માટે શ્રેષ્ઠીબંધ પગલા લેવામાં આવશે. સામાન્ય અંદાજપત્રમાની સીધા કરવેરાની દરખાસ્તોથી સરકારને આવકમાં રૂ. ૪૫૦૦ કરોડની ચોખ્ખી આવક થશે. આમ એકંદરે જોતાં સરકારને કરવેરાની દરખાસ્તોથી કુલ રૂ. ૪૧૪૪૦ કરોડનો ચોખ્ખો લાભ થશે.

બિન કાર્યક્ષમ, બિન અસરકારક આર્થિક સહાયને નાભૂદ કરશે.

આગામી ત્રણ વર્ષમાં કુલ ઘરેલું ઉત્પાદનના ૧.૭૫

ટકા જેટલી કેન્દ્રીય સબસીડી ઘટાડાશે

આ વર્ષ રાસાયણિક ખાતર વ્યવસ્થાપન પદ્ધતિને અમલમાં મૂકવામાં આવશે.

૭ માસમાં ૫૦ થી વધુ જિલ્લાઓમાં આધાર કાઈના

આધારે નાણાંની ચૂકવણી સુગમ બની.

કેન્દ્રીય નાણા મંત્રી શ્રી પ્રણવ મુખરજીએ અન્ન સુરક્ષા ધારા સબંધી પૂરેપૂરી આર્થિક સહાય પૂરી પાડવાની સરકારની પ્રતિબદ્ધતાની જાહેરાત કરી છે, પરંતુ સાથેસાથે એવી પણ ચેતવણી ઉચ્ચારી છે કે કેટલીક એવી આર્થિક સહાય છે કે જે લક્ષ્યિત લાભાર્થીઓ સુધી પહોંચતી નથી તેમજ અર્થતંત્રની મૂળભૂત બાબતો સાથે તાલ મેળવી શકતી ન હોય તેને બંધ કરવામાં આવશે.

નવી દિલ્હી ખાતે ૨૦૧૨-૧૩ના વર્ષનું સામાન્ય અંદાજપત્ર રજૂ કરતાં, નાણા મંત્રી શ્રી પ્રણવ મુખરજીએ જણાવ્યું હતું કે કેન્દ્રીય આર્થિક સહાયને કુલ ઘરેલું ઉત્પાદનના ૨ ટકાથી નીચે રાખવા માટે પ્રયાસ કરવામાં આવશે તેમજ આગામી ત્રણ વર્ષમાં તેને કુલ ઘરેલું ઉત્પાદનના ૧.૭૫ ટકા સુધી ઘટાડવામાં આવશે. તેમજો કહ્યું કે હવે આર્થિક સહાયના વધુ સારા લક્ષ્યાંકો અને તેના વિતરણમાં કોઈ ખામી ન રહે તે બાબત ઉપર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરવામાં આવશે. શ્રી મુખરજીએ જણાવ્યું હતું કે આર્થિક સહાયને સીધી સીધી તબદીલ કરવાની બાબતમાં શ્રી નંદન નીલેકણીના નેતૃત્વ હેઠળના કાર્યદાની ભલામજો અનુસાર મોબાઈલ - આધ્યારિત રાસાયણિક વ્યવસ્થાપન પદ્ધતિ ઘડી કાઢવામાં આવી છે. જેનાથી રાસાયણિક ખાતરની હેરફેર અને આર્થિક સહાય અંગેની રજેરજ માહિતી પૂરી પાડી શકાય. આ પદ્ધતિને આ વર્ષ સમગ્ર દેશમાં અમલમાં મૂકવામાં આવશે. છૂટક વેચાણ કરીને આર્થિક સહાયની સીધી તબદીલી અને છેવટે તે ખેડૂતને મળે તેવી વ્યવસ્થા તબક્કાવાર અમલમાં મૂકાશે. તેમજો એવી પણ જાહેરાત કરી હતી કે આગામી છ માસના

સમયગાળામાં દેશના ઓછામાં ઓછા ૫૦ જિલ્લાઓમાં સરકારની વિવિધ યોજનાઓ માટેની નાણાકીય ચૂકવણી કરવાના પ્રયાસોમાં વધારો કરાશે.

નાણાં મંત્રીશ્રી પ્રણાવ મુખરજીએ લોકસભામાં એવી માહિતી આપી હતી કે જાહેર કોન્ટ્રાની તેલ ખરીદ - વેચાણ કરતી કંપનીઓએ ગ્રાહક સેવામાં સુધારો કરવા તથા લીકેજ - ગણતરનું પ્રમાણ ઘટાડવાના આશયથી એલપીજી - રાંધણગોસ ટ્રાન્સપેરન્સી પોર્ટલ શરૂ કરી છે. બજાર કિમતે રાંધણ ગેસના વેચાણ માટે અને લાભાર્થીના બેન્ક ખાતામાં સીધેસીધી જ સબસીડીની પરત ચૂકવણી થાય તેવા પાલયટ પ્રોજેક્ટનું મ્હેસૂરમાં સંચાલન કરવામાં આવી રહ્યું છે. કેરોસીન માટેની સીબસીડી બારોબાર લાભાર્થીના બેન્ક ખાતામાં જમા થાય તે માટે આવો જ એક પાલયટ પ્રોજેક્ટ રાજ્યસ્થાનના અલ્યુર જિલ્લામાં શરૂ કરવામાં આવ્યો છે.

નાણાં મંત્રીએ જણાવ્યું હતું કે આરખંડમાં જાહેર વિતરણ વ્યવસ્થાને સુદૃઢ બનાવવા માટે આધાર કાર્ડનો પ્લેટફોર્મ તરીકે સફળતાપૂર્વક ઉપયોગ થઈ રહ્યો છે.

બિન હિસાબી નાણાના ઉપયોગ અને સર્જનને અટકાવવા
માટે અનેક પગલાંની દરખાસ્ત

૩ા. ૨ લાખથી વધુ સોના-ચાંદી / જવેરાતની રોકડ ખરીદી
વખતે મૂળમાંથી કરકપાત કરવામાં આવશે.

કોલસો, લિંગનાઈટ અને કાચાં લોખંડના વ્યાપારમાં મૂળમાંથી કરકપાત કરાશે.

હિસાબમાં ન દર્શાવાયેલા નાણા ઉપર ૩૦ ટકાના દરે વેરો લેવાશે.

કુન્નીય નાણા મંત્રી શ્રી પ્રષાવ મુખરજીએ લોકસભામાં ૨જૂ કરેલા વર્ષ ૨૦૧૨-૧૩ના સામાન્ય અંદાજપત્રમાં બિન હિસાબી નાણાના ઉપયોગ અને તેના સર્જનને રોકવા માટે શ્રેષ્ઠીબદ્ધ પગલાંઓની જહેરાત કરી છે.

આ પગલાંઓમાં નીચેની બાબતોનો સમાવેશ થાય છે.

- (૧) વિદેશોમાંની અસ્ક્યામતોના કિસ્સામાં સરકારને ફરજિયાત જાણ કરવાની રહેશે.
- (૨) વિદેશોમાંની અસ્ક્યામતોના સંબંધમાં ૧૬ વર્ષ સુધીની આકારણીને ફરીથી તપાસવા માટેની મંજૂરી અપારો.
- (૩) દૂબે લાખથી વધુ રકમની સોના-ચાંદી અથવા જવેરાતની રોકડમાં ખરીદી ઉપર મૂળમાંથી કરકપાત કરવામાં આવશે.
- (૪) ચોક્કસ રકમ ઉપરાંતની સ્થાવર ભિલ્કત (ખેતીની જમીન સિવાયની) ની તબદીલી વખતે મૂળમાંથી કરકપાત કરવામાં આવશે.
- (૫) કોલસો, લિંગનાઈટ અને કાચાં લોખંડના વ્યાપારમાં મૂળમાંથી કર કપાત કરવામાં આવશે.
- (૬) હિસાબમાં ન દર્શાવાયેલા નાણા, ધિરાણ મૂડીરોકાણ, ખર્ચ વગેરેની બાબતમાં આવકના સ્થેબને ધ્યાનમાં રાખ્યા સિવાય ૩૦ ટકાના ઊંચા દરે કર લાગુ પડશે.

**બિન હિસાબી નાણાના ઉપયોગ અને સર્જનને અટકાવવા
માટે અનેક પગલાંની દરખાસ્ત**

ઝા. ૨ લાખથી વધુ સોના -ચાંદી / ઝવેરાતની રોકડ ખરીદી
વખતે મૂળમાંથી કરકપાત કરવામાં આવશે.

કોલસો, લિગનાઈટ અને કાચાં લોખંડના વ્યાપારમાં મૂળમાંથી કરકપાત કરાશે.

હિસાબમાં ન દર્શાવાયેલા નાણા ઉપર ૩૦ ટકાના દરે વેરો લેવાશે.

કેન્દ્રીય નાણા મંત્રી શ્રી પ્રષાંત મુખરજીએ લોકસભામાં રજૂ કરેલા વર્ષ ૨૦૧૨-૧૩ના સામાન્ય અંદાજપત્રમાં બિન હિસાબી નાણાના ઉપયોગ અને તેના સર્જનને રોકવા માટે શ્રેષ્ઠીબદ્ધ પગલાંઓની જહેરાત કરી છે.

આ પગલાંઓમાં નીચેની બાબતોનો સમાવેશ થાય છે.

(૧) વિદેશોમાંની અસ્ક્યામતોના કિસ્સામાં સરકારને ફરજિયાત જાણ કરવાની રહેશે.

(૨) વિદેશોમાંની અસ્ક્યામતોના સંબંધમાં ૧૬ વર્ષ સુધીની આકારણીને ફરીથી તપાસવા માટેની મંજૂરી અપારો.

(૩) ઝા. બે લાખથી વધુ રકમની સોના-ચાંદી અથવા ઝવેરાતની રોકડમાં ખરીદી ઉપર મૂળમાંથી કરકપાત કરાશે.

(૪) ચોક્કસ રકમ ઉપરાંતની સ્થાવર મિલ્કત (ખેતીની જમીન સ્થિવાયની) ની તબદીલી વખતે મૂળમાંથી કરકપાત કરવામાં આવશે.

(૫) કોલસો, લિગનાઈટ અને કાચાં લોખંડના વ્યાપારમાં મૂળમાંથી કર કપાત કરવામાં આવશે.

(૬) હિસાબમાં ન દર્શાવાયેલા નાણા, ધિરાણ મૂડીરોકાણ, ખર્ચ વગેરેની બાબતમાં આવકના સ્લેબને ધ્યાનમાં રાખ્યા સ્થિવાય ૩૦ ટકાના ઊંચા દરે કર લાગુ પડશે.

પંચાયતોને સુદૃઢ કરવા હાથ ધરાનારું રાજીવ ગાંધી પંચાયત સશક્તિકરણ અભિયાન

દેશમાં વિવિધ ક્ષેત્રે એકધારો વિકાસ જળવાઈ રહે અને વિકાસના ફળ સમાજના તમામ વર્ગોને મળી રહે એ સુનિશ્ચિત કરવા માટે કેન્દ્ર સરકાર ગ્રામીણ વિકાસની પ્રવૃત્તિ તેમજ પંચાયત રાજ સંસ્થાઓને સુદૃઢ કરવા ઉપર ખાસ ધ્યાન આપવા માંગે છે. નાણા મંત્રી શ્રી પ્રણવ મુખરજીએ ૨૦૧૨-૧૩ નું સામાન્ય અંદાજપત્ર રજૂ કરતાં દેશભરમાં પંચાયતી સંસ્થાઓને મજબૂત કરવા માટે રાજીવ ગાંધી પંચાયત સશક્તિકરણ અભિયાન નામનો મહત્વનો કાર્યક્રમ શરૂ કરવાની જાહેરાત કરી હતી. એમણે જણાવ્યું હતું કે ૧૨ મી પંચવર્ષીય યોજનામાં દેશના પદ્ધત પ્રદેશો માટે ગ્રાન્ટ ફંડની યોજના ચાલુ રાખવામાં આવશે અને આ માટેની ચાલુ વર્ષની જોગવાઈમાં ૨૨ ટકા વધારો કરી કુલ રૂ. ૧૨૦૪૦ કરોડની ફાળવણી કરવામાં આવશે. નાણા મંત્રીએ જણાવ્યું હતું કે ગ્રામ વિસ્તારોમાં લોકોના કુપોષણનું મુખ્ય કારણ નબળી આરોગ્ય સેવા અને પાણીની ઉત્તરતી ગુણવત્તા છે. એમણે ગ્રામીણ વિસ્તારોમાં પીવાના પાણી તેમજ આરોગ્ય વિષયક કાર્યક્રમો માટે અંદાજપત્રમાંની ફાળવણી વધારવાની દરખાસ્ત કરી હતી. ચાલુ વર્ષ આ સંબંધમાં રૂ. ૧૧૦૦૦ કરોડની ફાળવણી થઈ હતી, જે આગામી વર્ષમાં વધારીને રૂ. ૧૪૦૦૦ કરોડ કરવામાં આવશે. ગ્રામીણ વિસ્તારોમાં વખારોની સગવડો ઉભી કરવા નાણા મંત્રીએ ગ્રામીણ માળખાગત સુવિધા વિકાસ ફંડ માટેની કુલ રૂ. ૨૦૦૦૦ કરોડની જોગવાઈમાંથી રૂ. ૫૦૦૦ કરોડની રકમ અલગ રાખવાની દરખાસ્ત કરી છે.

અત્યંત નાના, લઘુ અને મધ્યમ ઉદ્યોગ સાહસોની શેરમૂડી માટે
રૂ. ૫૦૦૦ કરોડનું વેન્ચર ફંડ ઉભું કરવાની જાહેરાત

મુંબઈમાં લઘુ અને મધ્યમ કદના સાહસો માટે સ્થપાયેલાં બે એક્સચેન્જ

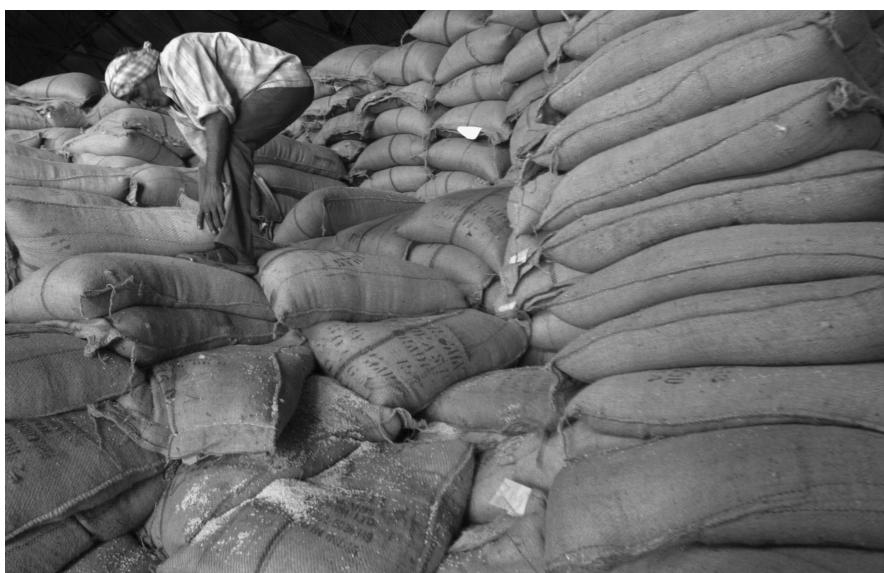
નાણા મંત્રી શ્રી પ્રષાંદ મુખ્યરજીએ લોકસભામાં ૨૦૧૨-૧૩નું સામાન્ય અંદાજપત્ર રજૂ કરતાં
રૂ. ૫૦૦૦ કરોડનું ઇન્ડિયા ઓપોરચ્યુનીટીસ વેન્ચર ફંડ સીડબી સાથે મળીને સ્થાપવાની જાહેરાત કરી
હતી. એમણે કહ્યું હતું કે આ ખાસ ફંડ ઉભું કરવા પાછળનો મુખ્ય ઉદ્દેશ દેશમાંના બહુસંખ્ય અત્યંત નાના,
લઘુ અને મધ્યમ ઉદ્યોગ સાહસોને એમની શેરમૂડી માટે વધુ ફંડ મળી રહે એ જોવાનો છે.

નાણા મંત્રીએ બીજી એક મહત્વની જાહેરાત કરતાં કહ્યું હતું કે લઘુ અને મધ્યમ કદના ઉદ્યોગ સાહસો
વધુ સરળતાથી નાણાં ભંડોળ મેળવી શકે એ માટે એમને સહાય રૂપ થવા મુંબઈમાં તાજેતરમાં બે ખાસ
એક્સચેન્જ - લઘુ અને મધ્યમકદના ઉદ્યોગ સાહસો માટેના એક્સચેન્જ કામ કરતાં થયાં છે. શ્રી મુખ્યરજીએ
જણાવ્યું હતું કે લઘુ અને મધ્યમ કદના ઉદ્યોગ સાહસો દેશના અર્થતંત્રમાં ખાસ કરીને ગ્રામીણ અર્થતંત્રમાં
મહત્વની ભૂમિકા ભજવે છે અને એમની મૂડી વિષયક જરૂરિયાતો માટે આ સાહસો મુખ્યત્વે બેન્કની લોન
તથા અવિધિસરની નાણાકીય સંસ્થાઓ ઉપર આધાર રાખે છે.

અત્યંત નાના અને લઘુ ઉદ્યોગ સાહસોને એમના ઉત્પાદનના વેચાણ માટે વધુ વ્યાપક બજાર મળી રહે
એ ઉદેશથી કેન્દ્ર સરકારે આવા ઉદ્યોગ સાહસો પાસેથી ફરજીયાત ખરીદીની એક નીતિને માન્યતા આપી
છે. આ નીતિ મુજબ કેન્દ્ર સરકારના વિવિધ મંત્રાલયો અને સીપીએસઈ માટે એમની કુલ વાર્ષિક ખરીદીમાંથી
ઓછામાં ઓછી ૨૦ ટકા ખરીદી અત્યંત નાના અને લઘુ ઉદ્યોગ સાહસો પાસેથી કરવાનું ફરજીયાત બનાવવામાં
આવ્યું છે. વળી ૨૦ ટકાની આ ખરીદીમાં ૪ ટકા જેટલી ખરીદી અનુ. જાતિ અને અનુ. જનજાતિના
ઉદ્યોગ સાહસિકોની માલિકીના ઉદ્યોગ સાહસો પાસેથી કરવાની રહેશે.

દેશમાં વિવિધ ભાગોમાં રોગના પ્રતિકાર માટેની રસીના ઉત્પાદન માટે ઉભાં થનારા વધુ એકમો

દેશમાં વિવિધ રોગોનો ઉપદ્રવ અટકાવવા તેમજ રોગોના સંપૂર્ણ નિવારણ માટે કેન્દ્ર સરકારે વિવિધ રોગોના પ્રતિકાર માટેની રસીનું ઉત્પાદન કરવા વધુ એકમો સ્થાપવાનું તેમજ હાલનાં આવાં એકમોનું આધુનિકરણ કરવાનું વિચાર્યું છે. નાણા મંગીશ્રી પ્રષાવ મુખરજીએ લોકસભામાં સામાન્ય અંદાજ પત્ર રજૂ કરતાં આ જાહેરાત કરી હતી. એમણે કહ્યું હતું કે ચેનાઈ નજીક એક નવું ઈન્ટીગ્રેટેડ વેક્સીન યુનિટ સ્થાપવાની કેન્દ્ર સરકારની દરખાસ્ત છે. એમણે જણાવ્યું હતું કે છેલ્લા એક વર્ષમાં દેશમાં પોલિયોનો એક પણ નવો કેસ ન નોંધાતા રોગો સામેના અભિયાન માટેનો સરકારનો ઉત્સાહ વધ્યો છે અને વિવિધ રોગના પ્રતિકાર માટે દેશમાં રસીના પુરવઠામાં સલામતી સિદ્ધ કરવા સરકાર પ્રયત્ન શીલ છે. એમણે કહ્યું હતું કે ગ્રામ વિસ્તારોમાં લોકોને આરોગ્ય સંબંધમાં મહત્વનું માર્ગદર્શન પુરું પાડતાં ‘આશા’ કાર્યકરોને કેટલીક વધુ જવાબદારી સોંપવાનું સરકારની વિચારણા હેઠળ છે. આશા કાર્યકરોને હવે આયોડીનની ઉંઘપને કારણે થતાં રોગો અટકાવવા, ૧૦૦ ટકા બાળકોને વિવિધ રોગની રસી મુકવાના કાર્યક્રમ તેમજ બે બાળકો વચ્ચે અંતર રાખવા બહેનોને સમજાવવાની જવાબદારી સોંપવામાં આવશે. શ્રી મુખરજીએ જણાવ્યું હતું કે દેશમાં સાત વધુ સરકારી તબીબી કોલેજોના અપગ્રેડેશનની કામગીરી પ્રધાનમંત્રી સ્વાસ્થ્ય સુરક્ષા યોજના હેઠળ આવરી લેવા પગલાં લેવાઈ રહ્યા છે.

રાષ્ટ્રીય પરિવાર લાભ યોજનાની ઉચ્ચક ગ્રાન્ટ બમણી કરાઈ

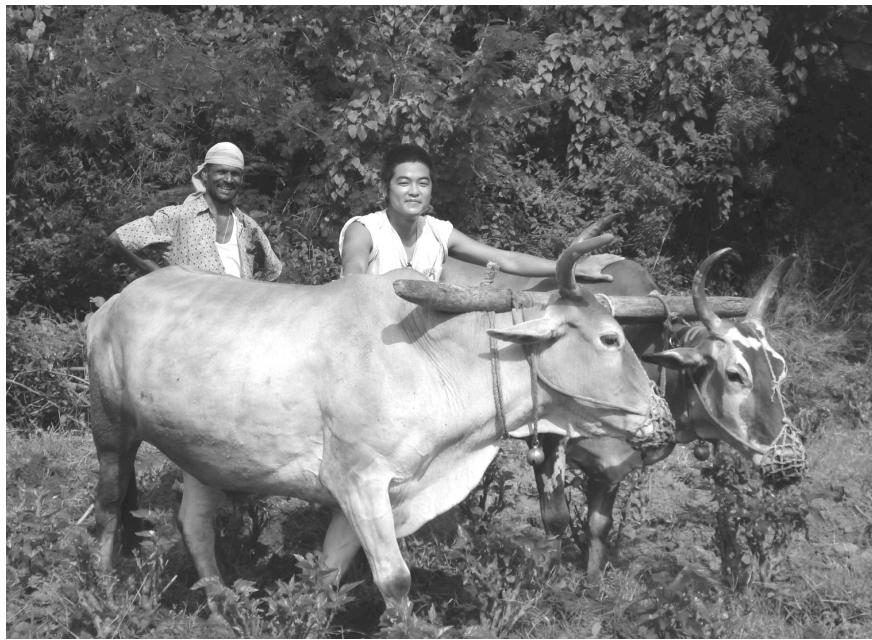
સામાજિક સુરક્ષા સુદૃઢ કરવાના અને સમાજના નબળા વર્ગના લોકોની જરૂરિયાતો પરિપૂર્ણ કરવાના આશયથી નાણા મંત્રી શ્રી પ્રશાંત મુખરજીએ રાષ્ટ્રીય સામાજિક સહાય કાર્યક્રમ માટે ૩૭ ટકા જેટલી વધુ ફાળવણીની જાહેરાત કરી છે, જે ૨૦૧૧-૧૨ના વર્ષમાં રૂ. ૬૧૫૮ કરોડ હતી. તે ૨૦૧૨-૧૩ના વર્ષમાં ૮૪૪૭ કરોડ રૂપિયા કરવામાં આવી છે. ૨૦૧૨-૧૩ના વર્ષના કેન્દ્રીય અંદાજપત્રમાં નાણા મંત્રી શ્રી પ્રશાંત મુખરજીએ ઈન્દ્રિય ગાંધી વિધવા પેન્શન યોજના અને ઈન્દ્રિય ગાંધી રાષ્ટ્રીય અપંગતા પેન્શન યોજના અંતર્ગત ગરીબી રેખા હેઠળના લાભાર્થીઓના માસિક પેન્શનમાં રૂ. ૨૦૦ થી વધારીને રૂ. ૩૦૦ કર્યા છે.

નાણા મંત્રી શ્રી મુખરજીએ ગરીબી રેખા હેઠળ જીવતા પરિવારની રોજરોટી કમાતી ૧૮થી ૬૪ વર્ષની ઉંમરની મુખ્ય વ્યક્તિનું મૃત્યુ થાય તો રાષ્ટ્રીય પરિવાર લાભ યોજના અંતર્ગત રૂ. ૧૦,૦૦૦થી વધારીને રૂ. ૨૦,૦૦૦ ઉચ્ચક ગ્રાન્ટ આપવાની પણ જાહેરાત કરી હતી.

એસટીટીમાં ૨૦૨કાના ઘટાડાની દરખાસ્ત

કેન્દ્રીય નાણા મંત્રી શ્રી પ્રશાંત મુખરજી દ્વારા લોકસભામાં રજૂકરાયેલા વર્ષ ૨૦૧૨-૧૩ના સામાન્ય અંદાજપત્રમાં મૂડી બજારમાં સોદાનો ખર્ચ ઘટાડવાના આશયથી કેશ ડિલીવરીના સોદામાં ૨૦ ટકા જેટલો સીક્યુરિટીઝ ટ્રાન્ઝેક્શન ટેક્ષ ઘટાડવાની દરખાસ્ત કરવામાં આવી છે.

૨૦૧૨-૧૩ના અંદાજપત્રમાં સ્વાસ્થ્ય અને પોષણને વધુ ઉતેજન

૬ જીવન રક્ષક દવાઓને આબકારી જકાતમાંથી મુક્તિ

૨૦૧૨-૧૩ના વર્ષનું સામાન્ય અંદાજપત્ર રજૂ કરતાં કેન્દ્રીય નાણા મંત્રી શ્રી પ્રણવ મુખરજીએ આ વર્ષના બજેટમાં છી જીવન રક્ષક દવાઓ / રસીઓને આબકારી જકાતમાંથી સંપૂર્ણ મુક્તિ આપવાની દરખાસ્ત કરી છે. તેમણે સોયા પ્રોટીન કોન્સન્ટ્રેટ અને અલગ પાદેલ સોયા પ્રોટીન ઉપરની હાલની ૩૦ ટકાની બેઝીક કસ્ટમ્સ જકાત ઘટાડીને અનુકૂળે ૧૦ ટકા અને ૧૫ ટકા કરવાની જાહેરાત કરી હતી. આયોડીન ઉપરની બેઝીક કસ્ટમ્સ જકાત અને આબકારી જકાત જે હાલમાં ૬ ટકા છે તે ઘટાડીને ૨.૫ ટકા કરવામાં આવી છે.

પ્રોબીઓટીક્સ ઉપરની બેઝીક કસ્ટમ્સ જકાત જે હાલમાં ૧૦ ટકા છે તે ઘટાડીને ૫ ટકા કરવામાં આવી છે.

(સૌજન્ય : પી.આઈ.વી. અમદાવાદ)

કેન્દ્રીય અંદાજપત્ર : ૨૦૧૨-૧૩

**૧૨મી પંચવર્ષીય યોજના
(૨૦૧૨-૧૩) માટેનો માર્ગ મોકણું
કરતું બંદેટ**

૧લી એપ્રિલ, ૨૦૧૨ થી શરૂ થઈ રહેલ નાણાકીય વર્ષ માટેનું કેન્દ્રીય અંદાજપત્ર ૧૨મી પંચવર્ષીય યોજના (૨૦૧૨-૧૭)નું ગ્રથમ વર્ષ પણ છે. આર્થિક વિકાસદરમાં ગિરાવટ, સતત ઉંચા ફૂગાવાદર, આંતરરાષ્ટ્રીય તેલ કિંમતોના ઉંચા આંક અને તેને કારણે નાણાકીય ખાદ્ય વધારતી સબસિડીઓના ઉંચા આંક, અનિશ્ચિત વૈશ્વિક સ્થિતિના વેપારમાં આવેલી ગિરાવટ જેવા મુશ્કેલ સંદર્ભોને સામે રાખીને આ અંદાજપત્ર તૈયાર કરવામાં આવ્યું છે.

તેમાંય બહુપક્ષીય યુપી સરકારનો ઢાંચો નીતિ વિષયક સર્વાનુમતી બનાવવામાં મુશ્કેલીઓ સર્જે છે. તેને પરિણામે વર્તતો તનાવ અને રાજકીય નિરાશા વળી જટિલતામાં વધારો કરે છે.

તેથી કરીને સંમિલિત વિકાસ સાધી શકે અને વૈશ્વિક ધોરણે સ્પર્ધાત્મક સાબિત થાય તેવા બેહતર આર્થિક વ્યવસ્થાપન મોરચે અવરોધો સર્જીય છે.

આ તમામ વિપરીત બળો વચ્ચે પરિપક્વ નાણામંત્રી પ્રશ્ન મુખરજીએ અંદાજપત્ર રજૂ કરવાની જટિલ પ્રક્રિયા

હાથ ધરી. સબસિડીમાં ઘટાડો લાવવા તેમ જ નાણાકીય અસમતુલાઓ દૂર કરવા આગામી ત્રણ વર્ષના રોડમેપને ધ્યાને રાખીને સંગીન આર્થિક પુનરોથાન માટે તેમણે અંદાજપત્ર તૈયાર કરવાની કવાયત હાથ ધરી.

૧૬ માર્ચ લોકસભામાં અંદાજપત્ર રજૂ કરતાં નાણામંત્રીએ કહ્યું કે, અંદાજપત્રની જોગવાઈઓનો સફળ અમલ વિશ્વ અર્થતંત્રમાં ભારતના અસ્તિત્વને બહેતર બનાવાશે અને રોકાણ માટેના સલામત સ્થળ તરીકેની આભા પણ ઉભી કરશે.

નાણાકીય મોરચાની સુદૃઢતાઓને ગુમાવ્યા વિના વૃદ્ધિ પુનરોથાનની દિશામાં ડગ માંડવાની નેમ ધરાવતું અંદાજપત્ર ૧૪.૬૦ ટ્રિલીયન રૂપિયાની જોગવાઈઓ ધરાવે છે. વર્તમાન રાજકીય અને આર્થિક સ્થિતિઓમાં અંદાજપત્રને “વાસ્તવવાદી” કહીને આવકારવામાંતો આવ્યું, પરંતુ સાથે જ નવા નાણાકીય લક્ષ્યાંકો સિદ્ધ કરવા અને ખ્યાલ કરીને સબસિડી ઘટાડવાની દિશામાં પગલાં લેવા

માટેની સરકારની ક્ષમતાઓ, સામે શંકા પણ સેવવામાં આવી. વિશ્વસનીયતા ઉભી કરવાની દિશામાં કેટલીક તિરાડો પડેલી છે.

માર્ગ લોકપ્રિયતાને ધ્યાને રાખીને અંદાજપત્ર રજૂ કરવામાં નથી

- શ્રીનિવાસ સેથુશમન

આવ્યું. તે બદલ કેટલાક સમીક્ષકોએ નાણામંત્રીની પીઠ થાબડી પરંતુ રોકાણકીય વાતાવરણ સુધારી શકતા નાણાકીય સુધારા આવવાની કોર્પોરેટ જગતની આશાઓ પર પાણી ફરી વળ્યું. નાણામંત્રી પ્રશ્ન મુખરજીને “કઠોર નિર્ણય” લેતાં પહેલાં સમગ્ર રાજકીય સ્થિતિઓ અને જમીની હકીકતો પણ ધ્યાને રાખવાની હતી. અંદાજપત્રમાં જીડીપીના બે ટકા જેટલી તેલ સબસિડીઓને અંકુશમાં રાખવા પૂરતા પગલાં ન લેવા તે મુદ્દે સરકારની ખાસ આલોચના થઈ. “પેટ્રોલિયમ” હેડ હેઠળ થયેલી જોગવાઈઓ મુજબ સરકાર દ્વારા સુધારેલા અંદાજપત્ર મુજબના ૬૮૦૦૦ કરોડના વધુ પડતા ખર્ચને માત્ર રૂપિયા ૨૫,૦૦૦ કરોડ ઘટાડવાની જ જોગવાઈઓ કરવામાં આવી છે. નવા નાણાકીય વર્ષમાં પ્રવેશ્યા પછી તેવી કિંમતો ફરી ઉંચી જશે.

કરવેરા સુધારા :

અંદાજપત્રે ડાયરેક્ટ ટેક્સ એક્ટ (ડીટીએ)ના અમલને વળી પાછો ઠેલ્યો છે. જોકે સંસદીય સ્થાયી સમિતિ તે અંગેની ભલામણો કરી ચૂકી છે. જોકે નાણામંત્રીએ આશા વ્યક્ત કરી છે કે આગામી નાણાકીય વર્ષમાં તેનો અમલ

લેખક અર્થશાસ્ત્ર ક્ષેત્રના જાણીતા પત્રકાર છે.

સામાન્ય અંદાજપત્ર - ૨૦૧૨-૧૩

વેળાસર થઈ શકશે. વળી વર્ષ ૨૦૧૨-૧૩ માટેના અંદાજપત્રમાં નાણામંગ્રીએ કરદાતાની આવકવેરા મુક્તિની મર્યાદા વધારીને રૂપિયા બે લાખ કરી છે. ઉપરાંત સૂચિત ગુડ્ઝ એન્ડ સર્વિસ ટેક્સ (જીએસટી)ના મુદ્દે તમામ રાજ્યોની સહમતી મેળવવાને મુદ્દે અમલ હજુ વિલંબમાં મુકાયો છે.

આમ છતાં નાણાકીય ખાધને અંકુશમાં લેવા વધારાની આવક જીલ્લી કરવા અર્થાત વધારાના રૂપિયા ૪૫ હજાર કરોડની આવક ઉભી કરવા માટે એકસાઈઝ અને સર્વિસ ટેક્સ દરને ૧૦ ટકાથી વધારીને ૧૨ ટકા કરવામાં આવ્યા છે. મુખ્ય સુધારાની વાત કરી તો સર્વિસ ટેક્સના વ્યાપને વધારતાં તમામ એકમો માટે સર્વિસ ટેક્સ અમલી બનાવવામાં આવ્યો છે. કેસ જીએસટી તરફ આગળ વધી રહ્યો છે. તે મુજબના સંકેત આપતાં મુખરજીએ જણાવ્યું કે એકસાઈઝ અને સર્વિસ ટેક્સ દરોને સમાન ધોરણે મૂકવા પ્રયાસ થયો છે.

અંદાજપત્ર દસ્તાવેજમાં જણાવ્યા મુજબ “પ્રિ-કાઈસિસ ટેરિફ્ફ”માં અંશતઃ ઘટાડો કર્યો હોવા છતાં વર્ષ ૨૦૧૧-૧૨માં જીપીમાં ઈનડાઈરેક્ટ ટેક્સની સરેરાશ વધીને જીપીના પાંચ ટકા થશે. વર્ષ ૨૦૧૧-૧૨માં આ સરેરાશ ૪.૫ ટકા હતી.

મહત્વના લક્ષ્યાંક :

અંદાજપત્રમાં ૦.૨૫ ટકાની વધઘટ સાથે ૭.૬ ટકાનો આર્થિક વૃદ્ધિ લક્ષ્યાંક આંકવામાં આવ્યો છે.

નાણાકીય અંદાજો વર્તમાન બજાર ભાવોમાં ૧૪ ટકાની વૃદ્ધિના ધોરણે થયેલા છે. નાણાકીય ખાધ જીપીના ૫.૧ ટકા અંદાજવામાં આવી છે. તો વર્ષ ૨૦૧૨-૧૩ દરમિયાન સબસિડીને જીપીના બે ટકા સુધીના દર સુધી પહોંચાડવાનો અને આગામી ગ્રાં વર્ષમાં ૧.૬ ટકાના દરે પહોંચાડવાના લક્ષ્યાંક છે.

જો કે, સરકાર પોતાની આવકના લક્ષ્યાંક અને નાણાકીય ખાધ ઘટાડાના લક્ષ્યાંકને પહોંચી શકશે કે કેમ તે મુદ્દે શંકાઓ સેવાઈ રહી છે. બજેટમાં ખાસ કરીને નન-હૂડ સબસિડીઝમાં કાપ મૂકવાની જોગવાઈ છે. ખાસકરીને પેટ્રોલિયમ પેદાશો પરની સબસિડી ઘટાડાની વાત છે. સાથે જ સીધા કરવેરા માળખામાં આવેલા સુધારાની હુગાવા મોરચે પડનારી અસરો અંગે પણ ચિંતા સેવાઈ રહી છે.

જોવામાં આવે છે કે આર્થિક રીકવરીના આ તબક્કે ખર્ચ પર કાપ મૂકવાને બદલે કરવેરા અને જાહેર રોકાણોના માધ્યમથી આવકોમાં વૃદ્ધિ કરવા પર વધુ ભાર મૂકવામાં આવ્યો છે.

હેતુઓ :

નાણામંગ્રીએ પોતાના અંદાજપત્રીય વકતવ્યમાં એ બાબતની નોંધ લીધી છે કે અર્થતંત્ર અને ઉત્પાદનક્ષેત્ર પુનઃ ધબકવાના સંકેત આવી રહ્યા છે. તેમણે એ બાબતની પણ નોંધ લીધી છે કે સુધારાને વેગ

આપવામાં આવશે અને અર્થતંત્ર વ્યવસ્થાપનના “સખાઈ” પાસાને સુધારવામાં આવશે.

૧૨મી પંચવર્ષીય યોજના (૨૦૧૨-૧૭) :

વર્ષ ૨૦૧૨-૧૩નું અંદાજપત્ર રજૂ થયા સાથે ૧૨મી પંચવર્ષીય યોજના પણ અમલી બનશે.

નાણામંગ્રીએ ઝડપી વિકાસ દર સહિતના પાંચ હેતુઓ સિદ્ધ કરવાની વાત કરી છે. તે પાંચ હેતુમાં (૧) સ્થાનિક માગ સંચાલિત વૃદ્ધિ પર ધ્યાન આપવું (૨) ખાનગી રોકાણોમાં ઊંચો વૃદ્ધિદર કાયમ થાય તેવું વાતાવરણ સર્જવું (૩) કૂષિ, ઉજ્જ અને પરિવહન ક્ષેત્રમાં પુરાવા “બોટલનેક્સ” ના પ્રશ્ને હલ કરવા (૪) કુપોષણની સમસ્યાને હલ કરવી (૫) સરકારી કામકાજ ડિલીવરી પદ્ધતિમાં સુધાર લાવવો, પાદર્શક બનાવવી અને જાહેર જીવનમાં પ્રવર્તી રહેલા ભષાચાર અને કાળાનાણાના પ્રવાહને હલ કરવો.

સબસિડી :

અંદાજપત્રમાં નાણાકીય નીતિના નિવેદનમાં સબસિડી ખર્ચ ઘટાડવાની દિશાના તંત્ર રચનાની પણ વાત થઈ છે. દસ્તાવેજમાં જણાવ્યા મુજબ વર્ષ ૨૦૧૨-૧૩માં જીપીના ૧.૬ ટકાથી ઘટાડીને વર્ષ ૨૦૧૪-૧૫માં જીપીના ૧.૬ ટકા સુધી સબસિડી ખર્ચને ઘટાડવાની નેમ વ્યક્ત કરવામાં આવી છે.

સામાન્ય અંદાજપત્ર - ૨૦૧૨-૧૩

અંદાજપત્ર રજૂ કર્યું બાદ પગકારોને મુલાકાત આપતાં પ્રધાનમંત્રી ડૉ. મનમોહનસિંહે પણ નાણામંત્રીના એ નિવેદનને ટાંક્યું કે આગામી ગાંધી વર્ષમાં સભસિંહીના સીરને જીડીપીના ૧.૭ ટકાના સ્તરે પહોંચાડવાની નેમ છે. આ હેતુસર સરકારે પેટ્રોલિયમ પ્રોડક્ટ્સના ભાવો અને તેને સંબંધિત કિંમતોમાં સમતુલ્ય લાવવા અસરકારક પગલાં લેવા જરૂરી બની રહેશે. “અમારે આ દિશાના સીધા પગલાં લેવા જ પડશે નહીંતર સભસિંહ ઘટાડવાનો કોઈ અન્ય માર્ગ નથી.

ભાવોની સ્થિરતા :

સરકારી નાણાકીય ખાદ્ય જીડીપીના ૫.૧ ટકા રહ્યાંનો ઉલ્લેખ કરતાં પ્રધાનમંત્રીએ જણાવ્યું કે તેને પગલે ભાવો સ્થિર થવાની દિશામાં તેમજ ખાનગી રોકાણોને આકર્ષવામાં મદદ મળશે.

આમ, તો વધતા જતા ફૂગાવાનો તબક્કો પૂરો થયો છે અને કુડ ઈન્ફ્લેશનનો દર એકદમ નીચે ગયો હોવા છતાં ફૂગાવાનો દર વર્તમાનના સ્થિત ટકાથી ઘટીને નીચે સ્તરે લાવવાની હજુ આવશ્યકતા ખરી જ. નાણાકીય નીતિ પરંતુ દબાણ ઘટવાની શક્યતા તરફ અંગુલનિર્દેશ કરતાં રિઝર્વ બેન્ક ઓફ ઇન્ડિયાએ પણ ૧૫ માર્ચની સમીક્ષામાં નોંધ લીધી છે કે તેમની કિંમતોના કારણે ફૂગાવા પક્ષે જોખમો રહેવાની શક્યતા છે, પરંતુ અંદાજપત્રમાં આ પાસાનો સુદૃઢ

બનાવવા પગલાં લેવામાં આવશે.

છે.

રીજર્વ બેન્ક હવે ૧૭ એપ્રિલના રોજ પોતાની નાણાકીય અને ધિરાણ નીતિ-૨૦૧૨-૧૩ની જહેરાત કરશે.

સ્થાનિક અને વૈશ્વિક પરિબળોને કારણે વર્ષ ૨૦૧૧-૧૨ માટેના ૮.૫ ટકાના લક્ષ્યાંક સામે જીડીપી વૃદ્ધિ આંક ૮.૬ ટકાને આંબી શક્યો છે. નાણામંત્રીએ જણાવ્યું કે ઔદ્યોગિક મંદી, ખાનગીરોકાણોનો પ્રવાહ નરમ પડતાં અને કડક નાણાકીય પગલાં લેવાતાં સ્થાનિક અર્થતંત્રને શોખાવું પડ્યું છે. પરંતુ ઉત્પાદન અને ફૂગાવા ક્ષેત્રના વલણો જેતાં તેઓએ વર્ષ ૨૦૧૨-૧૩ દરમિયાન ૭.૬ ટકાનો જીડીપી વૃદ્ધિદર હાંસલ કરી શકાશે તેવી આશા વ્યક્ત કરી હતી.

નાણાકીય સુદૃઢતા :

નવા કરવેરા - જીડીપી સમીકરણો, આવકો અને અસરકારક આવકોના નવા દસ્તિકોણ સાથે અંદાજપત્ર આર્થિક સુદૃઢતાના પથ પર આગળ વધવાની નેમ વ્યક્ત કરે છે.

મૂડીરોકાણ અસ્ક્યામતો ઊભી કરવા રાજ્યો અન્ય એજન્સીઓને થતી આવક તબદીલીઓ ના કરીને આવક ખાધને અસરકારક રીતે અટકાવવામાં આવી છે. અર્ધ વાર્ષિક નાણાકીય નીતિમાં જણાવ્યા મુજબ રોકાણોથી થતી આવક અને મૂડી ખર્ચની મદદથી માર્ચ ૨૦૧૫ સુધીમાં આવક ખાધને અસરકારક રીતે નાખૂદ કરવાનો વ્યૂહ અંદાજપત્રમાં આ પાસાનો સુદૃઢ

ટૂકમાં વર્ષ ૨૦૧૨-૧૩ ના અંદાજપત્રમાં સભસિંહી સંબંધિત ખર્ચમાં નિયંત્રીત કરવા પર તેમ જ સીધા કરવેરા મોરચે સંચાલન વૃદ્ધિ પગલાં (એઆરએમ) મારફતે આવકમાં સુધારો કરવાના મુદે ખાસ ધ્યાન આપવામાં આવ્યું છે.

સીધા કરવેરા મોરચે વધારાના સંસાધનો ઉભા કરવા લેવાયેલા પગલાં (એઆરએમ) ઉપરાંત ટેલિ કોમ્યુનિકેશન સ્પેક્ટ્રમની હરાજ મારફત રૂપિયા ૪૦,૦૦૦ કરોડની આવક અને રૂપિયા ૩૦,૦૦૦ કરોડની વિનિવેશ યોજનાની મદદથી વર્ષ ૨૦૧૨-૧૩માં નાણાકીય ખાધના અંદાજો જીડીપીના ૫.૧ ટકા માંડવામાં આવ્યા છે. યોજનાકીય વિકાસ ખર્ચમાં થતી ફણવણીના મુદે કોઈ સમાધાન કર્યું વિના ખાદ્ય ઘટાડાના અંદાજો મુકર્ર થઈ શક્યા છે.

સરકાર, પોતાની દેવાકીય જવાબદારીઓ પૈકી ૮૦ ટકા દેવું સ્થાનિક ધોરણે લઈ ચૂકી છે. અને વર્ષ ૨૦૧૨-૧૩માં રૂપિયા ૪.૭૮ લાખ કરોડની બજાર દેવાના અંદાજ હોવા છતાં સ્થાનિક દેવામાં આંક ૪૫.૫ ટકાના દરે પહોંચાડી દેવાની નોંધ છે.

ખર્ચ સુધારા :

નાણાકીય જવાબદારીઓ અને બજેટ મેનેજમેન્ટ એક્ટ, ૨૦૦૩, હેઠળ ખર્ચ અંગેના સંભવિત ગાંધી વર્ષના

સામાન્ય અંદાજપત્ર - ૨૦૧૨-૧૩

અંદાજે પણ અંદાજપત્રમાં મૂકવામાં આવ્યા છે. તે અંતર્ગત મુજબ નીતિવિષયક ફેરફારોને અનુરૂપ નવી યોજના અને કાર્યક્રમો અંતર્ગત ખર્ચની વચનબદ્ધતા વ્યક્ત કરવામાં આવે છે. તે રાહે ખર્ચ ગુણવત્તાનું પણ નિયંત્રણ થાય છે.

અંદાજપત્રનો વ્યૂહ :

અંદાજપત્ર રજૂ કર્યો બાદ નાણામંત્રી પ્રણાવ મુખરજીએ જણાવ્યું હતું કે અંદાજપત્રમાં રજૂ કરેલા પાંચ હેતુને ધ્યાને રાખીને વ્યૂહો નિર્ધારિત થાય છે. અનાજ સબસિડીને બાદ કરતાં બાકીની સબસિડી (ઈધણ અને રાસાયણિક ખાતર)ના મોરચે તમામ પક્ષકારોને સાથે રાખીને ચોક્કસ નિર્ણયો લેવાના રહેશે.

યોજનાકીય અંદાજે :

૧૨મી પંચવર્ષીય યોજનાનું પ્રથમ વર્ષ હોવાથી વર્ષ ૨૦૧૧-૧૨ના મુકાબલે ૨૨.૧ ટકા ઉંચા એવા રૂપિયા ૫૨૧૦૨૫ કરોડના યોજનાકીય અંદાજે માંડવામાં આવ્યા છે. બિન યોજનાકીય ખર્ચમાં ૮.૭ ટકા સુધી વૃદ્ધિને નિયંત્રિત રાખવાની નેમ છે. વર્ષ ૨૦૧૧-૧૨ના મુકાબલે વર્ષ ૨૦૧૨-૧૩માં એકંદર ખર્ચમાં ૧૩.૧ ટકાનો વધારો (યોજના અને બિન યોજનાકીય) કર્યો અંદાજ છે.

કૃષિ :

કૃષિ અને રાષ્ટ્રીય કૃષિ વિકાસ યોજના માટેના યોજનાકીય ખર્ચ

અંદાજેમાં ૧૮ ટકા વૃદ્ધિ કરવામાં આવી છે. કેટલાંક ઉપકરણો પરની આયાત જ્યુટી ઘટાડવામાં આવી છે. તો ગ્રામીણ વિસ્તારમાં પેયજળ માટેની યોજના માટેના અંદાજ રૂપિયા ૧૧૦૦૦ કરોડથી વધારીને રૂપિયા ૧૪૦૦૦ કરોડ કરવામાં આવ્યા છે. અર્થાતી તેમાં ૨૭ ટકાનો વધારો કરવામાં આવ્યો છે. વર્ષ ૨૦૧૨-૧૩ માટે કૃષિ વિરાષના અંદાજ પણ ૧,૦૦,૦૦૦ કરોડથી વધારીને ૫,૭૫,૦૦૦ કરોડ અંદાજવામાં આવ્યા છે.

સામાજિક ક્ષેત્ર :

અંદાજપત્રમાં શિક્ષણ, આરોગ્ય અને સામાજિક સુરક્ષા માટેની ફાળવણીમાં વર્ષ ૨૦૧૧-૧૨ના મુકાબલે વધારો કરવામાં આવ્યો છે. (શિક્ષણક્ષેત્રે ૨૧.૭ ટકા)

માળખાકીય સુવિધા :

રૂપિયા ૮૦૦૦ કરોડના આરંભિક કદના પ્રથમ ઈન્ફાસ્ટ્રક્ચર તેઝ ફંડનું લોન્ચિંગ થઈ ચૂક્યું છે. વર્ષ ૨૦૧૨-૧૩માં માળખાકીય પ્રોજેક્ટ્સ માટે રૂપિયા ૬૦,૦૦૦ કરોડના ટેક્સ ફી બોન્ડ ઉપલબ્ધ રહેશે. “માળખાકીય ક્ષેત્રે પીપીપી”ને ટેકો આપવા વધુ ને વધુ ક્ષેત્રોને પહેલ અંતર્ગત આવરી લેવામાં આવશે.

રોકાણકીય વાતાવરણ :

એફ્ડીઆર્ટી :

સરકાર મલ્ટી બ્રાન્ડ રીટેલ મોરચે

૫૧ ટકા સુધીના એફ્ડીઆર્ટી રોકાણકોને મંજૂરી આપવા રાજ્ય સરકારો સાથે પરામર્શ કરીને નિર્ણય સુધી પહોંચવા પ્રયાસશીલ છે.

નાણાકીય ક્ષેત્ર :

રાજ્યવગાંધી ઇક્વિટી સેવિંગ્સ યોજના અમલી બનાવવામાં આવી છે. તે અંતર્ગત વાર્ષિક રૂપિયા દસ લાખથી નીચી આવક ધરાવનારા નવા રોકાણકારો રૂપિયા ૫૦૦૦૦ સુધી સીધા ઇક્વિટીમાં રોકાણ કરી શકશે અને તેમને કરવેરામાં ૫૦ ટકાની રાહત આપવામાં આવશે. આ યોજનાનો લોકપિર્યડ ગ્રાન્ડ વર્ષનો હોવાની દરખાસ્ત છે.

ઉપરાંત ગુણવત્તા ધરાવતા વિદેશી રોકાણકારોને ભારતીય બોન્ડ બજારમાં સહભાગી બનવાનો માર્ગ મોકલો કરવામાં આવશે.

અંદાજપત્રમાં ખાસકરીને માળખાકીય અને ઉજ્જ્વિક્ષણને વેગ મળે તે દિશામાં ખાસ ભાર મૂકવામાં આવ્યો છે. પરંતુ મધ્ય અંશે ઉજ્જ્વિક્ષણના સાહસોની આર્થિક તંદુરસ્તી ટેરિફ રીવીઝન પર ૪ આધ્યારિત રહેશે. રેલ્વેના નૂર વધારા, પાવર ટેરિફમાં આવી રહેલા સુધારા ઉપરાંત કેન્દ્રીય અંદાજપત્રમાં આવકની જકાત અને સેવાક્ષેત્રના કરવેરા દરમાં થયેલા વધારા ફગાવીને નાખવાની દિશામાં થઈ રહેલા પ્રયાસોને નબળા પાડે તેવી પૂરી શક્યતા છે.

સામાન્ય અંદાજપત્ર ૧૬૪૭ થી ૨૦૧૨

- દિગંત ક. દવે

- સ્વતંત્ર ભારતનું સૌ પ્રથમ અંદાજપત્ર નવેમ્બર, ૧૯૪૭માં રજૂ કરનાર શાશ્વત શેડ્વી
- પ્રણવ મુખર્જી સ્વતંત્ર ભારતના ૨૭માં નાશામંત્રી
- સૌ પ્રથમ અંદાજપત્રમાં રૂ. ૨૫ કરોડની વિત્તીય ખાદ્ય
- સૌથી વધુ ૧૦ અંદાજપત્ર રજૂ કરવાનો વિકિમ મોરારજી દેસાઈનો
- ડૉ. મનમોહનસિંહનું અંદાજપત્ર સૌથી કાંતિકારી
- અંદાજપત્રની રજૂઆતનો સમય બદલવાની પહેલ કરનાર યશવંત સિંહા

સ્વતંત્ર ભારના છેલ્લા ૬૫ વર્ષના ઈતિહાસમાં આ વર્ષે કદાચ સૌ પ્રથમવાર, કેન્દ્રનું સામાન્ય અંદાજપત્ર એની નિર્ધારિત તારીખ ૨૮મી કે ૨૯મી ફેબ્રુઆરીને બદલે અને એ પણ રાજ્યોની વિધાનસભાની સામાન્ય ચૂંટણીને કારણે મોડેથી રજૂ થયું છે. દેશનાં પાંચ રાજ્યોમાંની વિધાનસભાની સામાન્ય ચૂંટણીને કારણે ૨૦૧૨-૧૩નું સામાન્ય અંદાજપત્ર આ વખતે ૨૯મી ફેબ્રુઆરીને બદલે ૧૯મી માર્ચે રજૂ થયું હતું. સામાન્ય રીતે માત્ર લોકસભાની સામાન્ય ચૂંટણીને ધ્યાનમાં

લઈને જ, અંદાજપત્રની રજૂઆતની તારીખમાં વિલંબ કરાતો હોય છે અને આ માટે મહુદાંશે વચ્ચગાળાનું અંદાજપત્ર રજૂ થાય છે.

સામાન્ય અંદાજપત્ર મહુદાંશે તો “બજેટ” શબ્દથી જ ઓળખાય છે. “બજેટ”ને આપણે અંગ્રેજ શબ્દ તરીકે જાણીએ છીએ પણ આ અંગ્રેજ શબ્દનું મૂળ ફેન્ચ ભાષાના “બોઉગેટ” શબ્દમાં રહેલું છે. બોઉગેટનો અર્થ નાની થેલી એવો થાય છે. બોઉગેટ ઉપરથી “બજેટ” શબ્દ બન્યો અને બજેટનો અર્થ હિસાબો અને દસ્તાવેજો રાખવાની નાની થેલી કે બેગ કે પછી વર્તમાન સંદર્ભમાં જોઈએ તો “બ્રીફિક્સ” એવો થાય છે. નાશામંત્રી સંસદમાં એમની બ્રીફિક્સમાં જે હિસાબો અને દસ્તાવેજો લઈને આવે એની રજૂઆત એટલે બજેટની રજૂઆત. બજેટ બનાવવાની કે એની રજૂઆતની શરૂઆત આજથી ૭૭૭ વર્ષ પહેલા, ૧૨૧૫માં ઐતિહાસિક “મેગના કાર્ટી” ઘડાયો હોવાથી થઈ હોવાનું માનવામાં આવે છે. ગ્રેટ બ્રિટનમાં સામંતશાહી પરિબળો નબળાં પડ્યાં અને લોકશાહી રાજ્ય વ્યવસ્થાનો પ્રભાવ વધ્યો ત્યારે લોકો ઉપર નાંખવાના કરવેરા સંબંધમાં દેશના ઉભરાવો - શ્રીમંતો - રાજકીય અગ્રણીઓની પૂર્વમંજૂરી મેળવવાના

આશયથી બજેટની રજૂઆતનો આરંભ થયો હતો. માનવહક્કના મહાન દસ્તાવેજ મૈગના કાર્ટીમાં આ અંગેની કલમ ઉમેરાયા પછી બ્રિટનની સંસદમાં બજેટની રજૂઆત થઈ હતી.

બજેટ રજૂ કરવાની પ્રથા શરૂ થઈ એ પછી ગ્રાન્ચ-ચાર સેકા સુધી એનું મહત્વ નામનું જ રહ્યું હતું. ૧૯૮૮ની કાંતિ પછી સંસદને બજેટ હેઠળ નાણાંની ફાળવણીની વિધિવત સત્તા મળી હતી. અને સંસંદે ફાળવેલાં નાણાં કેવી રીતે અને ક્યાં, ક્યારે ખર્ચવા એ નક્કી કરવાની સત્તા સંસદને બીજા ૧૭૫ વર્ષ પછી છેક ૧૮૬૧માં મળી હતી, જ્યારે બ્રિટનની સંસદના નીચ્યાદા ગૃહ હાઉસ ઓફ કોમન્સ હતા. જ્યારે હિસાબ સમિતિની સૌ પ્રથમવાર રચના કરવામાં આવી હતી.

ભારતને સંબંધ છે ત્યાં સુધી બ્રિટિશ શાસન દરમ્યાન એટલે કે ગુલામીકાળના ભારતમાં કેન્દ્રનું સૌ પ્રથમ બજેટ લેજિસ્લેટિવ કાઉન્સિલમાં, કાઉન્સિલના નાણાં વિભાગના સત્ય જેમસ બિલ્સને ૧૭મી ફેબ્રુઆરી, ૧૮૬૦ના રોજ રજૂ કર્યું હતું. આમતો એ માત્ર હિસાબી નિવેદન જ હતું, જેના ઉપર કોઈ ચર્ચા થઈ નહોતી. બીજા તર વર્ષ પછી, ૧૮૬૨માં લેજલસ્લેટિવ કાઉન્સિલનો બજેટ ઉપર ચર્ચાનો હક

લેખક નિવૃત્ત જોઈન્ટ ડાયરેક્ટર (ન્યૂગ) દૂરદર્શન, અમદાવાદ.

સામાન્ય અંદાજપત્ર - ૨૦૧૨-૧૩

મયો હતો. બજેટને મંજૂર નામંજૂર કરવા કે એમાં સુધારા વધારા સુચવવાનો કાઉન્સિલના સભ્યોને કોઈ હક નહોતો. બજેટ ઉપર મતદાનનો હક તો છેક ૧૮૮૫માં બક્ષવામાં આવ્યો હતો. જો કે આ હક પણ નામનો જ હતો, કારણકે કાઉન્સિલના સભ્યોની કોઈ પણ દરખાસ્તને ઉડાવી દેવાનો નામંજૂર કરવાનું અમયાદ સ્વાતંત્ર્ય કે હક ગુલામ ભારતના સર્વોચ્ચ સત્તાધીશ ગવર્નર જનરલ ઓફ ઈન્ડિયાને બક્ષવામાં આવ્યો હતો.

શાશ્વત રેઝિસ્ટ્રેશન પ્રણાવ મુખજી

દેશના બજેટ અંગે સંસદ અને સંસદ સભ્યોને એટલે કે પ્રજાના પ્રતિનિધિઓને એમ તો નિઃશ્વાયિક હક તો ૧૮૪૭માં દેશના સ્વાતંત્ર્ય પછી બક્ષવામાં આવ્યો છે. દેશ ૧૫મી ઓગસ્ટ, ૧૮૪૭ના રોજ આગાદ થયો એ પછી સ્વતંત્ર ભારતનું સૌ પ્રથમ સામાન્ય અંદાજપત્ર દેશના પ્રથમ નાણામંત્રી આર.કે. શાશ્વત રેઝિસ્ટ્રેશન નવેમ્બર, ૧૮૪૭ના રોજ ૨જૂ કર્યું હતું. આ અંદાજપત્ર આમ તો આર્થિક સમીક્ષાના રૂપમાં વચ્ચગાળાનું અંદાજપત્ર પણ રૂ. ૨૫ કરોડની ખાદ્ય દર્શાવ્યું હતું. નાણામંત્રીએ એમના લેખિત સંબોધનમાં લોકોને કરવેરા પ્રામાણિકતાથી ચૂકવવા અને કર ચોરીથી દૂર રહેવા અપીલ કરી હતી, પણ એની કોઈ ખાસ અસર નહોતી થઈ.

દેશના ગ્રીજા નાણામંત્રી ડૉ. જોન મથાઈએ, ભારત જાન્યુઆરી,

૧૮૫૦માં સાર્વભૌમ પ્રજાપસત્તાક રાખ્ય ઘોષિત થયું એ પછીનું પ્રજાસત્તાક ભારતનું સૌ પ્રથમ અંદાજપત્ર ૨૮મી ફેબ્રુઆરી ૧૮૫૦ના રોજ રજૂ કર્યું હતું. એમાં કોઈ નવા કરવેરા સૂચવાયા નહોતા. સ્વાતંત્ર્ય અગાઉ, સાટેમ્બર, ૧૮૪૪માં જવાહરલાલ નહેરની આગેવાની ડેઠળ રચાયેલી વચ્ચગાળાની સરકારમાં, મુસ્લિમ લીગના પ્રતિનિધિ, નાણામંત્રી લિયાકત અલી ખાન (જે પાકિસ્તાનના પ્રથમ પ્રધાનમંત્રી બન્યા હતા) તે દેશના ભાગલાની મેલી મુરાદ પાર પાડવા ખાસ કરીને હિંદુઓ ઉપર એટલે કે વેપારીવર્ગ ઉપર “બિઝનેસ પ્રોફિટ ટેક્સ” નાખી દેશમાં ભારે તરખાટ મચાવાયો હતો. આ કમરતોડ કરવેરાએ દેશના ભાગલા પાડવામાં, બળતામાં ધી હોમવા જેવું કામ કર્યું હતું. જોન મથાઈએ એમના અંદાજપત્રમાં બિઝનેસ પ્રોફિટ ટેક્સ નાબૂદ કર્યો હતો અને લોકોને આવકવેરામાં રાહત આપી હતી. આ અંદાજપત્રમાં ૫૦ ટકા ખર્ચ માત્ર સંરક્ષણ પાછળ ફાળવાયો હતો. જોન મથાઈનો એક વિકભ આજ સુધી અકબંધ રહ્યો છે. એ વિકભ એ છે કે એમનું અંદાજપત્ર ઉપરનું સંબોધન લેખિત નહોતું. એમના સિવાય તમામ નાણામંત્રીએ લેખિત સંબોધન વાંચ્યા છે!

તાજેતરમાં ૨૦૧૨-૧૩નું સામાન્ય અંદાજપત્ર રજૂ કરનાર નાણામંત્રી પ્રણાવ મુખજી સ્વતંત્ર ભારતના ૨૭માં નાણામંત્રી છે. વર્તમાન કેન્દ્ર સરકારના સૌથી સીનિયર

કેન્દ્રીય કેન્દ્રને મંત્રી એવા પ્રણાવ મુખજી આ અગાઉ ૧૮૮૨ થી ૧૮૮૫ સુધી ઈન્ડિયાન્ધીની સરકારના નાણામંત્રી તરીકે ગ્રણવાર અંદાજપત્ર રજૂ કરી ચૂક્યા છે. ૨૦૧૧-૧૨નું અંદાજપત્ર પણ એમણે રજૂ કર્યું હતું. એટલે એમણે કુલ પાંચ અંદાજપત્ર રજૂ કર્યા છે. ભારતીય જનતા પાર્ટીના યશવંત સિંહએ પણ પાંચવાર અંદાજપત્ર રજૂ કર્યું છે. બે તબક્કામાં વર્તમાન પ્રધાનમંત્રી ડૉ. મનમોહનસિંહે ૧૮૮૧-૮૨ થી ૧૮૮૫-૮૬ સુધી એકધારા પાંચ અંદાજપત્ર રજૂ કર્યા છે. જો કે એકધારા અંદાજપત્ર રજૂ કર્યાનો વિકભ દેશના ચોથા નાણામંત્રી સી.ડી. દેશમુખના નામે છે, જેમણે ૧૮૫૧-૫૨ થી ૧૮૫૬-૫૭ સુધી કુલ ૪ અંદાજપત્ર રજૂ કર્યા હતા. દેશમુખ એવા પ્રથમ નાણામંત્રી હતા. જે અગાઉ રીજર્વ બેંકના ગવર્નર પણ રહી ચૂક્યા હતા. એમના પછી ડૉ. મનમોહનસિંહ એવા બીજા નાણામંત્રી છે, જે પણ અગાઉ રીજર્વ બેંકના ગવર્નર હતા.

આજ સુધીમાં સૌથી વધુ સામાન્ય અંદાજપત્ર રજૂ કરવામાં મોરારજી દેસાઈ મોખરે રહ્યા છે. એમણે જવાહરલાલ નેહાર અને ઈન્ડિયાન્ધીના શાસન દરમ્યાન ૧૮૫૮-૬૦ થી ૧૮૬૩-૬૪ અને ૧૮૬૭-૬૮ થી ૧૮૬૮-૭૦ દરમ્યાન કુલ દસ અંદાજપત્ર રજૂ કર્યા છે. આમાં ૮ સામાન્ય પૂરા વર્ષના અંદાજપત્ર અને બે વચ્ચગાળાના અંદાજપત્રનો સમાવેશ થાય છે. મોરારજી દેસાઈની કરવેરાની

ઘણી દરખાસ્તો વિવાદસ્પદ રહી હતી. એમણે ૧૯૬૩-૬૪ના અંદાજપત્રમાં કુલ હા. ૮૬૨ કરોડના જગ્યી કરવેરા નાંખીને ભારે તરખાટ મચાવ્યો હતો. ૧૯૬૨ના ચીની આકમણ પછી સંરક્ષણ સેવા માટે વધુ ફંડની જરૂર હોવાથી, મોરારજી દેસાઈએ ભારે કરવેરા નાંખ્યા હતા. આ અંદાજપત્રમાં એમણે ખૂબ કાંતિકારી કરી શકાય એવી ફરજ્યાત બચતની યોજના જાહેર કરી હતી, પણ રાજકીય દભાણ હેઠળ એનો અમલ નહોતો કરાયો. આજ પ્રમાણે એમણે સોનીઓ ઉપર ભારે કરવેરા નાંખ્યા હતો. જેનો વર્ષો સુધી વિવાદ રહ્યો હતો.

ઐતિહાસિક અંદાજપત્ર

મોરારજી દેસાઈ પછી બીજા કમે, સૌધી વધુ સાત અંદાજપત્ર નાણામંત્રી પી. ચિદમ્બરે રજૂ કર્યા છે. એમણે બે તબક્કામાં ૧૯૮૬થી ૧૯૮૮ અને પછી ૨૦૦૪ થી ૨૦૦૮ દરમ્યાન આ અંદાજપત્ર રજૂ કર્યા હતા. ૧૯૮૬થી ૧૯૮૮ ના ગાળામાં એમના અંદાજપત્રને વ્યાપક આવકાર મળ્યો હતો અને એ “ડ્રીમ બજેટ” તરીકે યાદગાર બની ચૂક્યા છે. એમણે આવકવેરામાં તથા કંપનીવેરામાં ભારે કાપ મૂક્યા હતા.

જોકે, દેશના અર્થતંત્રને પાટા પર લાવી દેશના અર્થતંત્ર, આર્થિક વિકાસ, વ્યાપાર ઉદ્યોગ વગેરેને નવી ઐતિહાસિક દિશા બદલાનું માન નાણામંત્રી તીર્ફે ડૉ. મનમોહનસિંહના ફાળે જાય છે. ૧૯૮૧ના જે અરસામાં

તેઓ નરસિંહરાવના મંત્રી મંડળમાં નાણામંત્રી બન્યા ત્યારે દેશનું અર્થતંત્ર ખાડે ગયું હતું અને દેશને એનો સોનાનો જથ્થો વિશ્વમાં ગીરો મૂકવા પડ્યો હતો. ડૉ. મનમોહનસિંહે આર્થિક ઉદારીકરણ અને વૈશ્વકરણની નવી હિંમતભરી નીતિ દ્વારા દેશના અર્થતંત્રને નવી દિશા બદ્ધી હતી. ૧૯૮૧ પછીના બે દાયકામાં ભારત હવે એક સુપર ઇકોનોમિક પાવર બનવાની દિશામાં જે મક્કમ પગ માંડી રહ્યું છે, એનો સૌથી વધુ યશ ડૉ. મનમોહનસિંહને તથા એમને છૂટો દોર બક્ષનાર પ્રધાનમંત્રી નરસિંહરાવને જાય છે.

દેશના પ્રધાનમંત્રીએ અંદાજપત્ર રજૂ કર્યું હોય એવા ગ્રાણ પ્રસંગો છે. ૧૯૪૮-૫૮માં જવાહરલાલ નહેરુએ ૧૯૭૦-૭૧માં ઈદિરા ગાંધીએ અને ૧૯૮૭-૮૮માં રાજીવ ગાંધીએ સામાન્ય અંદાજપત્ર રજૂ કર્યા હતા. જોકે આમાંના કોઈ અંદાજપત્રમાં ખાસ વિશેષતા નહોતી.

સમયમાં ફેરફાર

વર્ષો સુધી છેક ૧૯૮૮ સુધી કેન્દ્રનું સામાન્ય અંદાજપત્ર નાણામંત્રી દ્વારા લોકસભામાં ૨૮મી કે ૨૯મી ફેબ્રુઆરીએ સાંજના પાંચ વાગે રજૂ થયું હતું. પાંચ વાગ્યાનો સમય બ્રિટિશ શાસન દરમ્યાન નક્કી થયો હતો અને એની પાછળ લંડન સ્ટોક એક્સચેન્જની સગવડ જોવાનો આશય હતો. ભારતમાં સાંજના પાંચ વાગે અંદાજપત્ર રજૂ થાય એ સમયે લંડન સ્ટોક એક્સચેન્જ ખુલ્યું હોય અને ત્યાંજ એના પ્રતિભાવની નોંધ

લેવાતી એક અન્ય માન્યતા મુજબ ભારતનું અંદાજપત્ર, લંડનમાં હાઉસ ઓફ કોમન્સની બેઠકે ચાલુ હોય એ સમયે રજૂ કરવાના ઉદેશથી સાંજના પનો સમય નક્કી થયો હતો. આનું કારણ જે હોય તે પણ ભારત સ્વતંત્ર થયા પછી પણ પાંચ વાગ્યાનો સમય વર્ષો સુધી ચાલુ રહ્યો એ એક નવાઈ હતી. એ દિવસોમાં લોકસભામાં પાંચ વાગે અંદાજપત્ર રજૂ થાય અને સાત વાગે વંચાઈ રહે એ પછી એના દસ્તાવેજો જાડા થોથાની છાપાં - સામયિકોની વહેંચણી થતી. ઘણા મહત્વનાં છાપા, સામયિકો જે મુંબઈથી પ્રસિદ્ધ થતાં હતા. એના અભ્યાસ પત્રકારો આર્થિક નિષ્ણાંતોની ખાસ ટૂકડી આ દસ્તાવેજો લઈ વિમાનમાં એનો અભ્યાસ કરતી અને મુંબઈ આવતા સુધીમાં ઘણાં બધા હેવાલો તૈયાર થઈ જતા. બધી જ રિપોર્ટિંગ વગેરેની કામગીરી ઘડિયાળના કાંટાની સ્પર્ધામાં રહીને થતી હતી.

છેવટે ૧૯૮૮માં સૌ પ્રથમવાર ભારતીય જનતા પાર્ટીના નાણામંત્રી અને નિવૃત્ત આઈએએસ અધિકારી યશવંત સિંહાએ અંદાજપત્રની રજૂઆતનો સમય બદલ્યો હતો. એમણે સાંજના પાંચને બદલે સવારના ૧૧ વાગે સામાન્ય અંદાજપત્ર રજૂ કરવાનું શરૂ કર્યું હતું. આ પરંપરા દેશના આર્થિક બજારો, છાપા કે સામયિકો, ટીવી-ચેનલો, આકાશવાણી એમ સહુને અનુકૂળ છે.

સામાન્ય બજેટ ૨૦૧૨-૧૩ : એક અભ્યાસ

ભારતના નાણામંત્રીશ્રી પ્રષાવ મુખ્યરજીએ વર્ષ ૨૦૧૨-૧૩નું બજેટ રજૂ કરીને દેશના સર્વાંગી વિકાસની દિશામાં આગળ વધી રહેલી સરકારની યથકલગીમાં વધુ એક પીઠું ઉમેર્યું છે. બજેટ દ્વારા નાણામંત્રી એ સમજવવામાં સફળ રહ્યા છે કે દેશના તમામ ક્ષેત્રો અને તમામ વર્ગોના વિકાસથી જ દેશનો વિકાસ દર વધશે અને દેશમાં શાંતિ અને સમૃદ્ધિ લાવી શકાશે. નાણામંત્રીએ આવકના સ્વોત ઉભા કરવા એકસાઈઝ ડ્યુટી અને સર્વિસ ટેક્સમાં ૨ ટકાનો વધારો કર્યો છે. જેનાથી રૂ. ૪૫,૮૪૦ કરોડની આવક થવાનો અંદાજ છે. જેનાથી ગ્રાહકોના ખર્ચમાં નજીવો વધારો થવાનો સંભબવ છે. પરંતુ તેની સામે અનેક ક્ષેત્રોમાં ખાસ કરીને માળખાકીય સવલતો, સામાજિક સેવાઓ અનો કુષિક્ષેત્રના વધારે વિકાસની શક્યતાઓ રહેલી છે. આનાથી દેશના વિકાસના ફળ ચાખવાથી વંચિત રહેલા લોકોને વિકાસની પ્રક્રિયાનો લાભ મળશે તેમ કહી શકાય. નાણામંત્રીશ્રીના બજેટ પરથી એવું સ્પષ્ટ થાય છે કે તેમણે જેની પાસેથી નાણા મેળવવાનો પ્રયાસ કર્યો છે, તેમનો નજીવો ખર્ચ વધવાની માંગ તેમની થોડી બચતો ઘડશે પણ બહુ મોહું નાણાકીય નુકશાન થશે નહિ. તેની સામે આ આવક જ્યાં ખર્ચ થવાની છે તેમાં અનેક ક્ષેત્રોમાં રોજગારીની વિશાળ તક ઊભી થશે અને ખાસકરીને

ગરીબ અને ગ્રામીણ લોકોની આવકમાં વધારો થશે. જેનાથી આવકની અસમાનતા ઘટશે સર્વાંગી વિકાસની દિશામાં આગળ વધી શકાશે.

પ્રસ્તુત અભ્યાસમાં એ જાણવાનો પ્રયાસ કર્યો છે કે નાણામંત્રી જે આવક મેળવવાના છે તેનાથી જે વર્ગનું ખર્ચ વધશે તેના કરતા અનેક ઘણા લોકોને આ આવકના ખર્ચની વિકાસની તક મળશે અને કુલ સમાજ કલ્યાણ વધશે. નાણામંત્રીએ સર્વિસ ટેક્સ ૧૨ ટકા કરીને ૧૮૮૬૦ કરોડની વધારાની આવકનું લક્ષ્ય રાખ્યું છે. આ સાથે નેગેટીવ લિસ્ટ સિવાયની તમામ સેવાઓને સર્વિસ ટેક્સમાં આવરી લેવાશે. આ બજેટથી વધુ ૧૭ સેવાઓને સર્વિસ ટેક્સમાં આવરી લેવાઈ છે. અને સર્વિસ ટેક્સનો વ્યાપ વધાર્યો છે. આનાથી ગરીબ, સામાન્ય કે ઓછી આવક વાળા લોકોના ખર્ચમાં ખાસ કોઈ વધારો થશે નહિ. આ સાથે એકસાઈઝ ડ્યુટી પણ ૨ ટકા વધારી ૧૨ ટકા કરી છે. જેનાથી સરકારને ૨૭૦૦૦ કરોડ કરતા વધુ આવક થશે. આની પણ ગરીબ સામાન્ય લોકો પર ખાસ બોજો પડશે નહિ. અહીં સારી બાબત એ છે કે એકસાઈઝ ડ્યુટી અને સર્વિસ ટેક્સ માટે કોમન ટેક્સ કોડ રચવાની દરખાસ્ત પણ કરી છે. તેમના મતે સર્વિસ ટેક્સ કાયદો ઘણો જટિલ છે અને એકસાઈઝ ડ્યુટીના કાયદાથી

- ડૉ. મહેશ આર. સોનારા

બિન્ન છે. આ બંને વેરાને શક્ય એટલા નજીક લાવીને એક કાયદો બનાવવાનું લક્ષ્ય છે. આયાતી સોના પરની ડ્યુટી ૨ ટકાથી વધારીને ૪ ટકા કરી છે. સાથે જીવેલરી પર ૧ ટકાના દરે એકસાઈઝ દાખલ કરી છે. જોકે તેનો ઈફ્ક્ટિવ રેટ ૦.૩૦ ટકા નો જ છે. કારણકે સોનાના દાળનાના કુલ મૂલ્યના ૩૦ ટકા ૨૫મ પર જ ૧ ટકાના દરે એકસાઈઝ લેવાની જોગવાઈ કરી છે. ૨ લાખથી વધુ ૨૫મના સોનાની રોકડેથી ખરીદી કરવામાં આવે તો તેમાં પણ ૧ ટકાનો છે. ટેક્સ કલેક્શન એર સોર્સ (ટીસીએસ)ની જોગવાઈ કરી છે. આનાથી સોનનું ખરીદતા ઉચ્ચ આવડતવાળા વર્ગને વેરો ભરવો પડે પણ તેનાથી મધ્યમ, ઓછી આવક-જૂથવાળા લોકોને કોઈ અસર થશે નહિ. આમ આ રીતની દરખાસ્તોથી નાણામંત્રીએ નાણા મેળવવાના જે રસ્તા અપનાવ્યા છે. તેનાથી દેશની સામાન્ય ગરીબ જનાતાને અસર થશે નહિ. તેમના વેરામાં ખાસ વધારો થશે નહિ, પણ ઉચ્ચ આવક મૂલ્યના લોકોને નજીવી અસર થવા સંભવ છે.

આ સાથે નાણામંત્રી અનોક ક્ષેત્રોમાં વિકાસકાર્ય સાથે લોકોને જે આવક-રોજગારી પૂરી પાડી ફાયદાઓ કરાવવા માંગે છે. તેની યાદી ઘણી વિશાળ છે, અને સમાજના તમામ વર્ગને તેનાથી લાભ મળશે.

લેખક એચ.એ. કોલેજ ઓફ કોમર્સ, અમદાવાદમાં અર્થશાસ્ત્ર વિષયમાં એસોસિયેટ પ્રોફેસર છે.

સામાન્ય અંદાજપત્ર - ૨૦૧૨-૧૩

કેન્દ્ર સરકારે ૨૦૧૨-૧૩ના બજેટમાં આયોજન ખર્ચમાં પૂર્વના અંદાજે કરતા ૧૮ ટકા વધારીને તે ૫,૨૧,૦૨૫ કરોડ સુધી લઈ જવાનો નિર્ણય કર્યો છે. આયોજિત ખર્ચમાં સામાજિક ક્ષેત્રની યોજનાઓ જેવી કે ભારત નિર્માણ, ગ્રામીણ રોજગારી બાંહેધરી યોજના, રાષ્ટ્રીય ગ્રામીણ આરોગ્ય અભિયાન ઉપરાંત રાજ્યોની અને કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોની વિશાળ યોજનાઓનો સમાવેશ થાય છે.

ભારતમાં રાષ્ટ્રીય આવકમાં મહત્વનો ફાળો આપનાર કૃષિક્ષેત્રે વધુ રાહતો જાહેર કરી છે. કૃષિક્ષેત્રના કેઢિ ટાર્ગેટમાં રૂપિયા એક લાખ કરોડનો વધારો જાહેર કર્યો છે અને જણાવ્યું છે કે કૃષિક્ષેત્ર સરકારની પ્રાથમિકતા છે. કૃષિવિકાસ માટેના આયોજનોમાં લગભગ ૧૮ ટકાનો વધારો જાહેર કર્યો છે અને રૂ. ૨૦૨૦૮ કરોડ ફાળવ્યા છે. બેદૂતોને સમયસર લોન મળે તે માટે કૃષિ લોન ટાર્ગેટમાં રૂ. ૫,૭૫,૦૦૦ કરોડ ફાળવ્યા છે. તે સાથે લોન ઉપરનું વ્યાજ માત્ર ૭ ટકા રખાયું છે. કૃષિક્ષેત્રે લોન સહાયથી બેદૂતો વધુ સારી સગવડોનો લાખ લઈ શકશે.

દેશના વિકાસમાં જરૂરી વિજ્ઞાન અને ટેકનોલોજી સંશોધનક્ષેત્રે ૨૮૭૩ કરોડ ફાળવ્યા છે. ગયા વર્ષ કરતા આ રકમ ૧૪ ટકા વધારે છે. જેમાં નીતિ ઘડવા માટે, માનવ સંશાધનો સ્વોત વધારવા માટે, શૈક્ષણિક ક્ષમતા વધારવા અને ટેકનોલોજીના વિકાસનો સમાવેશ થાય છે. જ્ઞાન સંપાદન સ્વોત ઊભા કરવા બજેટમાં ખાસ ધ્યાન અપાયું છે. જેની અસરો આગામી સમયમાં જોવા મળશે.

સરકારે દેશની આર્થિક સંસ્થાઓ તથા જાહેરક્ષેત્રની બેંકોનો આર્થિક પાયો મજબૂત બને તે માટે ૧૫,૮૮૮ કરોડનો ટેકો આપવાનું નક્કી કર્યું છે. આ પ્રયત્ન નાબાર્ડ જેવી આર્થિક સંસ્થાઓ જે ગ્રામીણ વિસ્તારોમાં સગવડ અને ધિરાણ ઉપલબ્ધ કરાવવાનું કામ કરે છે તેમજ જાહેરક્ષેત્રની બેંકો જે સમાજના જરૂરિયાતવાળા નીચી મધ્યમ આવકજૂથ વાળાનું ખાસ ધ્યાન રાખે છે, તેમનું આર્થિક સ્વાસ્થ્ય જળવાઈ રહે તે માટેનો છે. પૈસાપાત્ર લોકોને ખાનગી કે સરકારી બેંકે મદદ કરશે પણ નીચી આવકવાળા લોકોને તથા બેદૂતો અને ગ્રામીણ સુધાયને મદદનો સ્વોત માર્ગ નાબાર્ડ અને જાહેરક્ષેત્રની બેંકો જ છે અને તેમને મદદ મળવાની ગ્રામીણ ભારતનું આર્થિક સ્વાસ્થ્ય સુધરશે.

નાણામંત્રીએ નાના ઉદ્યોગોને શેરમૂડી સરળતાથી ઊભી કરવા માટે ૫૦૦૦ કરોડના વેન્ચર ફંડની જાહેરાત કરી છે. આજે જ્યારે મોટા ઉદ્યોગો વચ્ચે ગળાકાપ હરીફાઈ ચાલી રહી છે. નાના ઉપાયો મૂત્રપ્રાય અવસ્થામાં છે, જ્યારે નાના ઉદ્યોગો શરૂ થાય અને ચાલુ ઉદ્યોગો સક્ષમ બને તે દિશામાં પ્રયાસ છે. ઉપરાંત નાના ઉદ્યોગો પડી ન ભાંગે અને તેમને વ્યાપાક બાજર મળી રહે બનાવી છે. જે અનુસાર કેન્દ્ર સરકારના વિવિધ ખાતાઓ તેમની ખરીદીનો ૨૦ ટકા હિસ્સો લધુ ઉદ્યોગ પાસેથી ખરીદે છે.

એરલાઇન, રેલ્વે, પોર્ટ અને ઉજ્ઝ ક્ષેત્રની સાથે સંકળાયેલી ઈન્ફાસ્ટ્રક્ચર કંપનીઓને ફંડ મેળવવાની શરતો ઉદાર લગાવાઈ છે.

નાણામંત્રી અનુભવાતી એરલાઇન કંપનીઓ હવે તેમની જરૂરિયાતની વર્કિંગ કેપિટલ વિદેશમાંથી સરળતાથી મેળવી શકશે.

૧લી એપ્રિલ ૨૦૧૨ના શરૂઆતમાં ૧૨મી પંચવર્ષીય યોજનામાં સરકાર પાંચ મુદ્દા પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરશે. જેમાં સ્થાનિક માંગમાં સુધારો થાય તેથી આર્થિક નીતિ, ખાનગી મૂડી રોકાણમાં ઝડપી વધારો, કૃષિ, ઉજ્ઝ, પરિહિવન, કોલસો અને રાષ્ટ્રીય ધોરીમાર્ગ જેવી યોજનાઓમાં આવતી અડચણો દૂર કરવી, પારદર્શક વહીવટ અને કાળા નાણા તથા ભાષ્યાચાર પર કાબૂ, લોકોને તત્કાલ સેવા પ્રાપ્ત થાય તેવા ઉપાયોનો અમલનો સમાવેશ થાય છે. ૧૨મી પંચવર્ષીય યોજના દરમ્યાન ઈન્ફાસ્ટ્રક્ચર (પાયાની સગવડો) માટે ૫૦ લાખ કરોડ રૂ. ઊભા કરાશે. જેમાં અડધો કાળો ખાનગી ક્ષેત્રનો હશે.

દેશના મુશ્કેલી અનુભવી રહેલા ક્ષેત્રો જેવા કે કૃષિક્ષેત્ર, ઈન્ફાસ્ટ્રક્ચર, ખાણ, રેલ્વે, રોડ, નાગરિક ઉક્ખયન, ઉદ્યોગ ક્ષેત્ર, આરોગ્ય, પોષાણ અને પર્યાવરણને ઝુટીમાં રાહત અપાશે. દેશના વિકાસ માટે આ ક્ષેત્રો મહત્વના છે. ઉપરાંત રોજગારી પૂરી પાડવામાં પણ સારો એવો ફાળો આપે છે. આ ક્ષેત્રોના વિકાસ આડેના વિષ્ણો દૂર થાય તે માટે નાણામંત્રી મદદ માટે તત્પર છે.

દેશના વિવિધ ક્ષેત્રો એકધારો વિકાસ જળવાઈ રહે અને વિકાસના ફળ સમાજના તમામ વર્ગોને મળી રહે તે માટે કેન્દ્ર સરકાર ગ્રામીણ વિકાસની પ્રવૃત્તિ તેમ જ પંચાયતી રાજ

સામાન્ય અંદાજપત્ર - ૨૦૧૨-૧૩

સંસ્થાઓને સુધી કરવા ઉપર ખાસ ધ્યાન આપવા ઈચ્છે છે. આ માટે નાણામંત્રીએ દેશમાં પંચાયતી રાજ સંસ્થાઓને મજબૂત કરવા માટે “રાજ્યવગાંધી પંચાયત સશક્તિકરણ અભિયાન” નામનો મહત્વનો કાર્યક્રમ શરૂ કરવાની જાહેરત કરી હતી. દેશના પછાત પ્રદેશોમાં ગ્રાન્ટ ફંડની યોજનામાં ૨૨ ટકાનો વધારો કરી રૂ. ૧૨૦૪૦ કરોડની ફાળવણી કરવાની જાહેરત કરી છે. નાણામંત્રીએ જણાવ્યું હતું કે ગ્રામ્ય વિસ્તારોમાં લોકોના કુપોષણનું મુખ્ય કારણ નબળી આરોગ્ય સેવા અને પાણીની ઉત્તરતી ગુણવત્તા છે એટલે ગ્રામીણ વિસ્તારોમાં પીવાના પાણી અને આરોગ્ય વિષયક કાર્યક્રમો માટે બજેટમાં ફાળવણી વધારી છે. નાણામંત્રીએ ગ્રામીણ માળખાગત સુવિધા વિકાસ ફંડ માટેની ૨૦,૦૦૦ કરોડની યોજનાઓમાં અનાજ સંગ્રહ (વખારો)ની સગવડો માટે ૫૦૦૦ કરોડ જેટલી રકમ અલગ રાખવાની દરખાસ્ત કરી છે. સરકારે ગ્રામીણ લોકો અને વિસ્તારો તેમાં ભાગ ખાસ કરીને પછાત વિસ્તારોના વિકાસ પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કર્યું છે. નાણામંત્રી દેશના સમતોલ અને સર્વાંગી વિકાસ પર ખૂબ જ ભાર મૂકી રહ્યા છે.

નાણામંત્રીએ ગ્રામીણ વિકાસ માટે ૭૪,૦૪૦ કરોડ ફાળવ્યા છે. ગામડાઓમાં રસ્તા બનાવવા માટે ૨૪૦૦૦ કરડો ખર્ચ થશે. ગામડાઓમાં પાણી શૌચાલયની સગવડો ઊભી કરવા ૧૪ હજાર કરોડ રૂ. અપાયા છે. નેશનલ રૂરલ લાઈવહુડ મિશન પર ૩૮૧૫ કરોડ રૂ. ફળવાયા છે. આ ખર્ચથી ગ્રામીણ વિસ્તારોની કાયાપલટ

થશે. ગ્રામીણ વિસ્તારોમાં સગવડો ઊભી થવાથી ખાસકરીને રસ્તા, પાણી, શૌચાલય, આરોગ્યની શહેરીકરણ ઘટશે. શહેરીકરણ ઘટતા શહેરની સમસ્યાઓ પણ ઘટશે. સાથે સાથે સરકારે રોજગાર યોજનાઓને પણ ખૂબ મહત્વ આપ્યું છે. વડાપ્રધાન રોજગાર યોજના હેઠલે ૧૨૭૬ કરોડ અને સુવર્ણજ્યંતિ ગ્રામ રોજગાર માટે ૩૮૧૫ કરોડની ફાળવણી કરી છે. આ રીતે રોજગારી અને અંગે આરોગ્યશીની તકો વધશે અને લોકોની આવકમાં વધારો થતા વિકાસની પ્રક્રિયાને વેગ મળશે.

નાણામંત્રીએ નેશનલ રૂરલ હેલ્થ મિશન માટે એટલે કે ગ્રામીણ વિસ્તારોમાં આરોગ્ય વિષયક સેવાઓ સુધારવા માટે અને સારી સ્વાસ્થ્ય સેવાઓ પૂરી પાડવાના આશયની ૨૦૮૨૨ કરોડની ફાળવણી કરી છે. આ સાથે જ શહેરી ગરીબો અને જૂપડપડીમાં રહેલા લોકોમાં સાવસ્થ્ય માટે ખાસ અર્બન હેલ્થ મિશનની સ્થાપના કરાશે. દેશના વિવિધ ભાગોને જોડતા અને રોજગારી પૂરી પાડતા મહત્વના ક્ષેત્રો વાહનવ્યવહાર અને હાઈવે માટે ૨૫૫૬૦ કરોડની ફાળવણી કરી છે. ગરીબ વર્ગને સીધો ફાયદો કરાવવાના આશયથી હેન્ડલૂમ વિવર્સ અને કો-ઓપરેટીવે સોસાયટીની લોન માફ કરવા ૩૮૨૪ કરોડની ફાળવણી કરી છે. અનુ. જાતિ અને તેમની કલ્યાણ યોજનાઓ માટેની ફાળવણીમાં ૧૨ ટકાનો વધારો કરી કુલ ફાળવણી ૩૦,૧૧૩ કરોડની કરી છે. ભાગકોના વિકાસ માટે ચાઈલ્ડ ડેવલપમેન્ટ સર્વિસ સ્કિમમાં ૧૫,૨૫૦

કરોડની ફાળવણી કરી છે. જીવન રક્ષક દવાઓને આવકારી જકાતઓની સંપૂર્ણ મુક્તિ આપી છે.

દેશમાં મહત્વનું સ્થાન ધરાવતા શિક્ષણક્ષેત્ર માટે ખાસ ધ્યાન આપ્યું છે. શાળા શિક્ષણનો સર્વિસ ટેક્સમાંની બાકાત રાખ્યું છે. શિક્ષણ વિકાસ માટે ૨૫,૫૫૫ કરોડની ફાળવણી કરી છે. શિક્ષા અભિયાન માટે ૩૧૨૪ કરોડ અને મધ્યાધ્યન ભોજન યોજના માટે ૧૧,૮૭૭ કરોડની ફાળવણી કરી છે. દેશમાં શિક્ષણની સગવડો અને વ્યાપ વધારી વિકાસનું એન્જિન દોડાવવાનું આયોજન છે.

આ રીતે સમજ શકાય છે કે નાણામંત્રીએ આવક વધારવાના કરેલા વિકાસો કરતા દેશના વિશાળ લોકોને વિકાસના ફળ ચાખતા કરવા કરેલું આયોજન સમાજ કલ્યાણની દસ્તિએ વધુ ઉપકારક છે. ગ્રામીણ વિસ્તાર કૃષિ અને માળખાકીય સગવડો પ્રત્યે વિશેષ ધ્યાન અપાયું છે. દેશના વિવિધ પ્રદેશો અને વર્ગના સામૂહિક વિકાસનું આયોજન સ્પષ્ટ થાય છે. શિક્ષણ, આરોગ્ય, પીવાનું પાણી, સિંચાઈને પણ ખૂબ મહત્વ આપ્યું છે. નાણામંત્રી તમામ ક્ષેત્રોના વિકાસ માટે કટિબદ્ધ છે તેવું દેખાય છે.

નાણામંત્રી ૨૦૧૨-૧૩ ના બજેટથી અનેકવિધ યોજનાઓ દ્વારા જે સમતોલ સામાજિક વિકાસ ઈચ્છી રહ્યા છે તે સતત અનુભવાય છે. અન્ય કોઈ વિધનો ઊભી નહિ થાય અને યોજના પ્રમાણે સમયસાર નાણા ખર્ચશે તો નજીકના ભવિષ્યમાં દેશ સુંદર પરિણામો મેળવી શકશે.

બજેટ ૨૦૧૨-૧૩માં સરકારી યોજનાઓનું મૂલ્યાંકન

- પ્રદિપસિંહ જાલા

નાણાકીય બજેટ ૨૦૧૨-૧૩માં મૂલ્યાંકન કરવામાં આવેલ છે કે ઘણી બધી સરકારી યોજનાઓની સંખ્યામાં ઘટાડો થશે. તેવું અંદાજપત્રમાં દર્શાવવામાં આવેલ છે. નાણામંત્રીશ્રી પ્રણવ મુખરજી દ્વારા ૨૪૨ કરવામાં આવેલ અંદાજપત્રમાં સરકારી યોજનાઓની સંખ્યામાં ઘટાડો નોંધાયેલ છે. કૃષિ મંગાલય દ્વારા જે ૫૭ યોજનાઓ ઘડવામાં આવેલ છે. તેના બદલે ફક્ત ૭ યોજનાઓ જ અમલમાં મૂકાશે તે યોજનાઓની ફાળવણી માટે મંગાલયોની ગાળ અલગ કેટેગરી બનાવાઈ છે.

કેન્દ્રીય નાણા પ્રધાન પ્રણવ મુખરજી દ્વારા જે ૨૦૧૨-૧૩નું બજેટને ધ્યાનમાં રાખી આવનારા હિવસોમાં બજેટની આંટીઘૂંઠીઓ સમજવી સરળ થઈ પડ્શે. આ બજેટમાં સરકાર જુદી જુદી ૧૫૦ યોજનાઓની જગ્યાએ લગભગ ૫૦ જેટલી જ યોજનાઓ રાખવા માંગે છે. બાકીની ૧૦૦ યોજનાઓ કોઈને કોઈ યોજનાઓમાં ભેણવી દેવાનો નિષ્ણય કર્યો છે. તે આ બજેટમાં દર્શાવવામાં આવેલ છે. અને આમાંની મોટા ભાગની યોજનાઓ કૃષિ શ્રમ અને રોજગાર કાર્યાલય સંબંધી છે. જે કૃષિની યોજનાઓમાં કૃષિના ઉત્પાદનને વધારવા માટે ઘણી બધી

સહાયો દર્શાવવામાં આવે છે. શ્રમ અને રોજગાર યોજનાઓમાં ઘણી બધી સહાયો દર્શાવવામાં આવે છે. વળી કૃષિ મંગાલયે પોતાની ૫૭ યોજનાઓની જગ્યાએ માત્ર ૭ યોજનાઓ અમલમાં મૂકશે તેવો નિર્ધાર કરેલ છે. આમાં મનરેગા, રાષ્ટ્રીય કૃષિ વિકાસ યોજના અને નેશનલ હોર્ટિકલ્ચર મિશન નેશનલ રૂલ્સ હેલ્પ મિશન જેવી યોજનાઓ સામેલ છે. વળી અંદાજપત્રમાં એ પણ બતાવવામાં આવેલ છે. અલગ અલગ સેક્ટર માટે ચલાવવામાં આવી રહેલી લેબર વેફ્ફર યોજનાઓ બંધ કરવામાં આવશે એવું બતાવવામાં આવેલ છે. વળી એ પણ જોવા જેવું છે કે વળી આ અંદાજપત્રમાં લેબરોને કેમ અન્યાય કરવામાં આવેલ છે. “લેબર ઈકોનોમિક્સ”ના સંદર્ભમાં જો જોવા જઈએ તો અંદાજપત્ર ૨૦૧૨-૧૩માં લેબરો માટે ફાયદાકારક નથી. અનાજ ઉત્પાદનને વેગ આપવા માટે ચલાવાઈ રહેલી યોજનાઓ વળી બંધ કરવાની વિચારણા ચાલી રહી છે.

આમ જોવા જઈએ તો એક તરફ હરિયાણી કાંતિ દ્વારા અનાજ ઉત્પાદનને વેગ આપી રહ્યા છે. વળી રોકડિયા પાકોના ઉત્પાદનમાં પણ વધારો થઈ રહ્યો છે. દા.ત. કપાસનું ઉત્પાદન વધેલ છે. પણ કપાસના ભાવ સરકાર બાંધી દે

છે. આથી હરિયાણી કાંતિના ખેડૂતોને શો ફાયદો ? વળી આ બજેટ ૨૦૧૨-૧૩ માં અનાજ ઉત્પાદન માટે ચાલી રહેલી યોજનાઓ બંધ કરવાની વિચારણા છે. આ યોજનાની સંખ્યામાં જો ઘટાડો થશે તો ખર્ચમાં ૧૫ થી ૨૦ ટકાનો ઘટાડો થશે. તેવું અંદાજપત્રમાં અનુમાન કરવામાં આવેલ જોવા મળે છે.

આગામી નાણાકીય વર્ષ માટે અંદાજપત્રમાં સરકારી યોજનાઓ પર ૩૧. ૫,૫૦ લાખ કરોડ આસપાસનો ખર્ચ કરવામાં આવે તેવી શક્યતાઓ કરાઈ રહી છે. ચાલુ નાણાકીય વર્ષમાં સરકારી યોજનાઓ પાછળ આશરે ૩૧. ૪ લાખ કરોડનો ખર્ચ થયો છે. સરકારી યોજનાઓ પરના ખર્ચની ફાળવણીમાં વધારો થશે. સરકારની મોટી યોજનાઓ પર કામ ક રનારા મંત્રાલયો પહેલી કેટેગરીમાં આવશે અને તેમના બજેટમાં ૨૦ ટકાનો વધારો થશે. બીજી કેટેગરીવાળા મંત્રાલયોની ફાળવણીમાં ૧૦ ટકાનો વધારો થશે ત્રીજી કેટેગરીમાં આવતા મંત્રાલયોની બજેટ ફાળવણી પાંચ ટકા વધશે. બેન્કોમાં જે મૂડી સહાયતા કરવામાં આવી રહી છે તે પણ બજેટની ફાળવમીનો એક હિસ્સો જ ગણાવવામાં આવશે.

લેખક એમ.પી. શાહ આર્ટ્સ એન્ડ કોમર્સ સાયન્સ કોલેજ, સુરેન્દ્રનગરમાં અનુસ્નાતક વિદ્યાર્થી છે.

સાવધાની પુર્વકનું પરંપરાગત અંદાજપત્ર

- પ્રા. તુષાર આર. હાથી

વૈશ્વિક નાણાકીય કટોકટીના ઓછાયા હેઠળ અને પ્રવર્તમાન રાજકીય સમીકરણોના અનુસંધાને આજરોજ ભારતના નાણામંત્રી શ્રી પ્રશાવ મુખજી એ રજૂ કરેલું કેન્દ્રિય અંદાજપત્ર સામાન્ય કક્ષાનું જોવા મળેલ છે. નીતિવિભયક નિપુણતા કે દુરંદેશીના દર્શન આ અંદાજપત્રમાં ઓછા જોવા મળેલ છે. પ્રારંભિક તબક્કે જ નાણામંત્રીશ્રીએ નિખાલસતાથી કથલેલા રાજકોષીય અર્થતંત્રનો સ્વીકાર કર્યો છે. ૨૦૦૮ની નાણાકીય કટોકટીના સંદર્ભમાં ભારતમાં રાજકોષીય જવાબદારી અને અંદાજપત્રીય સંચાલન વિષેયકમાં જે વિક્ષેપો ઉભા થયા તેને કમશઃ દુરસ્ત કરીને અર્થતંત્રની ગાડીને રાજકોષીય સંદર્ભે પાટા પર ચડાવવાનો સ્પષ્ટ નિર્દેશ પણ કર્યો છે. નાણાકીય વર્ષ ૨૦૧૨ માં ચાલુ ખાતામાં ૩.૬%ની ખાદ અંદાજવામાં આવેલ છે. તો વૈશ્વિક પ્રવાહોને ધ્યાનમાં લેતા ૨૦૧૨ના નાણાકીય વર્ષમાં કુઝના ભાવ પ્રતિ બેરલ ૧૧૫ ડોલરની સંભાવના દર્શાવવામાં આવેલ છે.

ગ્રામીણક્ષેત્રે જેની સહૃથી મોટી અસર સંભવિત છે તે અને સલામતીને સંપૂર્ણપણે સબસિડી યુક્ત રાખવાની

ઘોષણા કરવામાં આવી છે તો રિટેઇલ ક્ષેત્રમાં વિદેશી પ્રત્યક્ષ મૂડીકરણ માટે રાજ્યોને વિશ્વાસમાં લેવાના પ્રયત્નો જરી રહેશે તેવો સાવધાનીપુર્વકનો સૂર વ્યક્તા કરવામાં આવ્યો છે. ઓગષ ૨૦૧૨ સુધી વહેલી તક કાયરેક્ટ ટેક્સ કોડ ને અમલમાં મૂકવા માટે મક્કમતા વ્યક્ત થઈ છે. ગુડ્ઝ સર્વિસ ટેક્સ માટે પણ આ જ પ્રકારની હૈયાધારણ આપવામાં આવી છે. આંતરમાળખાકીય સુવિધા માટે ના છૂટકે રોકાણોને પ્રોત્સાહિત કરવા માટેની મર્યાદા રૂ. ૫૦ લાખ કરોડની જોગવાઈ સૂચવેલ છે. એક અતિ મહત્વના નિર્ણયમાં જાહેરક્ષેત્રની બંંકોની નાણાકીય તંહુરસ્તી જાળવી રાખવા માટે રૂ. ૧૫૮૮૮ કરોડના મૂડીરોકાણની દરખાસ્ત છે. વિનિવેરાના માર્ગ રૂ. ૩૦,૦૦૦ કરોડ નવા ઉભા કરવાની સરકારની નેમ છે.

ઉત્તરપૂર્વીય પ્રદેશોમાં જીઓટેક્સસ્ટાઇલ કલસ્ટર માટે રૂ. ૫૦૦ કરોડ ફાળવવાની દરખાસ્ત છે. તો લઘુ ઉદ્યોગોના એકમોના નાણાપ્રબંધ માટેની સંસ્થા સીડલી થકી નાના અને મધ્યમ કદના એકમોને તક પૂરી પાડવા રૂ. ૫૦૦૦ કરોડના જોખમ મૂડીના અલાયદી જોગવાઈનું સૂચન છે.

કૃષિક્ષેત્રે વિરાષ માટેનો લક્ષ્યાંક રૂ. ૫,૭૫,૦૦૦ કરોડનો રાખવામાં આવેલ છે. તો એ ટીમ માટે ઉપયોગ કરી શકાય તેવી રીતે કિસાન કેટિકાઈનું સ્માર્ટ કાર્ડમાં રૂપાંતર કરવાની દરખાસ્ત છે. આવાસના સંદર્ભમાં સસ્તા આવાસોની યોજનામાં વિદેશી ભંડોળને આવકાયી ગણવાની ઘોષણા કરવામાં આવી છે. જે ખેડૂતો સમયસર કરજના હમા ભરે છે તેમને ૩%ની વધારાની રાહતની દરખાસ્ત છે.

ગ્રામીણ માળખાકીય વિકાસ માટે રૂ. ૨૦,૦૦૦ કરોડના ભંડોળની જોગવાઈ છે જેમાં રૂ. ૫,૦૦૦ કરોડ માત્ર વેરહાઉસિંગ માટે ફાળવવામાં આવેલા છે. ગ્રામીણ ક્ષેત્રે ખાસ કરીને મહિલાઓની આજ્ઞવિકા વૃદ્ધિ માટેની ગત વર્ષની જોગવાઈ કરતા આ વર્ષની જોગવાઈમાં ૩૪ ટકા વધારો કરવાની યોજના છે. કૃષિક્ષેત્રે કુલ ખર્ચમાં ૧૮ ટકા વૃદ્ધિની દરખાસ્ત છે. રાષ્ટ્રીય ગ્રામીણ આરોગ્ય મિશન અંતર્ગતની નાણાકીય જોગવાઈમાં ૨૦૮૨૦ કરોડની વૃદ્ધિ કરવામાં આવી છે. અપંગ વ્યક્તિઓને મળતા પેન્શનની રકમ પ્રતિમાસ રૂ. ૩૦૦ કરવાની દરખાસ્ત છે. શિક્ષણના મુણભૂત અધિકારના અનુસંધાને રૂ. ૨૫,૫૫૫ કરોડના નાણાકીય ભંડોળની

લેખક કરું યુનિવર્સિટીમાં અર્થશાસ્ત્રના પ્રોફેસર છે.

જોગવાઈ છે. નાના નાના ખેતદારો જેઓ બેંકમાં ખાતું ધરાવે છે અને જેમને વાર્ષિક રૂ. ૧૦,૦૦૦ સુધીનું વ્યાજ મળે છે તેને વેરામુક્ત ગણવાની પણ દરખાસ્ત છે. જામીનગીરીઓની તબદીલી ઉપરના વેરામાં ૭.૧૫%ના ઘટાડાની જોગવાઈ છે.

જેમના ઉપર બાંધી આવકવાળા સંગઠિત ક્ષેત્રના કર્મચારીઓની ખાસ નજર હોય છે તેવા આવકવેરાના સંદર્ભમાં મુક્તિમર્યાદા રૂ. ૧,૮૦,૦૦૦થી વધારી રૂ. ૨,૦૦,૦૦૦ કરવામાં આવી છે તો રૂ. ૨,૦૦,૦૦૦ થી રૂ. ૫ લાખની આવક સુધી ૧૦% અને રૂ. ૫ લાખથી ૧૦ લાખની આવક સુધી ૨૦%. તેનાથી વધુ આવક ઉપર ૩૦% નો સ્લેબ નિર્ધારિત કરવાની દરખાસ્ત છે. એકંદરે પ્રત્યક્ષવેરાના સૂચિત માળખાકીય સુધારાથી સરકારી તિજોરીને વાર્ષિક રૂ.

૪૫૦૦ કરોડની નુકસાનીની સંભાવના છે. વર્ષ ૨૦૧૧-૧૨ માં પ્રત્યક્ષ વેરાની આવક ૩૨,૦૦૦ કરોડ ઓછા આવવાની ધારણાએ સ્વામાવિક રીતે સત્તા ઊભી કરેલી છે. સેવા વેરા થકી ૨%ના વધારાથી ૧૮૦૦૦ કરોડ ઊભા કરવાની દરખાસ્ત પણ પરોક્ષ રીતે ફૂગવાજન્ય રહેવાની અપેક્ષા છે.

વર્ષ ૨૦૧૨-૧૩ ના આ અંદાજપત્રની મૂલવધી કરવામાં આવે તો સામાન્ય નાગરિકો માટે કાંઈ વિશેષ આકર્ષણ ફાયદો જોવા મળેલ નથી. સર્વસમાવિષ વૃદ્ધિના ૧૨મી યોજનાના અભિગમ સંદર્ભમાં જે વધારાની નાણાકીય જોગવાઈની દરખાસ્ત છે તે ક્યાંથી આવશે? તેનો સ્પષ્ટ વિધેયક ઉપર નાણામંગીશ્રીના અંદાજપત્રીય ઉદ્ભોધનમાં જોવા મળેલ નથી. વારંવાર જે બાબતનો ઉલ્લેખ કરવામાં

આવે છે તે ભ્રાચાર કાળા નાણાને ડામવા માટે ૨૫ સમબળોમાં શેતપત્ર બહાર પાડવાની દરખાસ્ત છે. અને વિદેશી અસ્ક્યામતોના સંકમણ સંદર્ભે પાછલા ૧૬ વર્ષના વ્યવહારોને તપાસના દાયરામાં લેવાની જોગવાઈ સૂચક છે અને કડક પણ છે પરંતુ આ જહેરાતોના અમલ માટે તંત્રની પ્રતિબદ્ધતાનો અભાવ આપણા માટે મોટી મર્યાદા છે. ભ્રષ્ટ અમલદારશાહીમાં એક વર્ગ આવી પ્રતિબંધાત્મક જોગવાઈને સહજતાથી પચાવી પાડે છે અને તેના કારણે નિયમનો કાગળ ઉપર રહે છે અને તિજોરીને નુકસાન થાય છે. કસ્ટમ ડ્ર્યુટી ના માળખાકીય મર્યાદાઓને દૂર કરવા બાબતે કાંઈ નક્કર રજૂઆતો વર્તમાન અંદાજપત્રીય ઉદ્ભોધનમાં જોવા મળતી નથી.

લોકશાહી રાજ્યતંત્રમાં રાજકીય મર્યાદાઓ અને વૈશ્વિક નાણાકીય કટોકટીના સંદર્ભમાં મોરચા સરકાર પાસે અલબત્તા ઘણી મર્યાદિત તકો રહેલી હોય છે. મુખ્ય પ્રશ્ન એ છે કે કેવળ શાસનાધીન જનમાનસનો પડકરવાનું અને વિકાસની પ્રક્રિયા માટે ભાગીદારીના વલણમાં વૃદ્ધિ થાય તે પ્રકારના હિંમતભર્યા નિર્ણય માટે હજુ ક્યાં સુધી રાહ જોવાની રહેશે. મતરંજિક અંદાજપત્ર ટૂંકાગાળા માટે આનંદદાયી છે પરંતુ લાંબા ગાળે વિધાતક પૂરવાર થવાની સંભાવના રહેલી છે.

કેન્દ્ર સરકારનું સામાન્ય અંદાજપત્ર

- કેમિની સી. સોલંકી

બજેટ નક્કી કરતે વખતે સૌ પ્રથમ કુલ કેટલું નાણાંકીય ખર્ચ કરવું તેનો આંકડો નક્કી કરવામાં આવે છે. ત્યારબાદ આ નક્કી કરેલ રકમની જુદા જુદા આર્થિક, સામાજિક, સેવાક્ષેત્ર, કૃષિક્ષેત્ર વગેરે વચ્ચે કંઈ રીતે ફાળવણી કરવી, કેટલાં નાણાંની જોગવાઈ કરવી વગેરેને આગામી વર્ષ માટે નક્કી કરવામાં આવે છે. આમ, ભારતમાં આ વર્ષ ૮૧મું બજેટ રજૂ કરવામાં આવ્યું છે. તે નાણામંત્રી પ્રશ્નવ મુખર્જીનું સાતમું બજેટપત્ર છે. વર્ષ ૨૦૧૨-૧૩ માટે કુલ ૧૪,૬૦,૮૨૫ કરોડનું કુલ બજેટ નક્કી કરવામાં આવ્યું છે.

આ બજેટમાં વિવિધ રીતે વહેંચણી કરવામાં આવી છે.

૧૦,૭૭,૬૧૨	કરોડની કુલ આવક
૫,૧૩,૫૬૦	કરોડની અંદાજિત નાણાકીય ખાધ
૫૦,૦૦,૦૦૦	કરોડનો ૧૨મી પંચવર્ષીય યોજનામાં ઈન્કાસ્ટ્રક્ચર ખર્ચ
૧,૮૩,૪૦૭	કરોડનું ડિફેન્સ બજેટ
૧૭,૧૨૩	કરોડનું કૃષિ બજેટ
૪૫,૦૦૦	કરોડની ડાયરેક્ટ ટેક્ષમાં રાહત

આમ આ રીતે કુલ રૂ. ૧૪,૬૦,૮૨૫ કરોડનું બજેટ નક્કી કરેલ છે. આમ, બજેટમાં વિવિધ ક્ષેત્રોને આવરી લેવામાં આવે છે. પરંતુ આ લેખમાં અમુક ક્ષેત્રને ઉદ્દેશોની ચર્ચા કરી છે.

બજેટમાં કૃષિ વિકાસ દર વિશે પણ જોગવાઈઓ કરવામાં આવી છે. તેમાં ૨.૫ ટકા કૃષિ વિકાસ દર નક્કી કરવામાં આવ્યો છે. બજેટસત્રમાં કાળા નાણાં અંગે શેતપત્ર લાવવાનો પ્રસ્તાવ, ૨૦૧૨-૧૩ના વર્ષમાં રાખ્યાની જ.ડી.પી.નો વિકાસ દર વધીને ૭.૬ ટકાની થવાની આશા છે. સબસિડીનો ખર્ચ ઘટાડવામાં આવશે. તો બીજી તરફ ટેક્સ દ્વારા મહેસૂલી આવક વધારવાનું લક્ષ્ય છે. ટેક્સનું વ્યક્તિગત ભારણ આદું થવા સંભવ છે. ઈન્કમટેક્ષની મુક્તિ મર્યાદા રૂ. ૧,૮૦,૦૦૦ થી વધારી રૂ. ૨,૦૦,૦૦૦ જેટલી કરવામાં આવી છે. ૨ થી ૫ લાખ સુધીની આવક માટે ઈન્કમટેક્ષ ૧૦ ટકાના દરે લેવાશે. સોનામાં ૪% ઝૂટી વધારવામાં આવી છે.

આ બજેટમાં કૃષિક્ષેત્ર માટે અમુક જોગવાઈઓ આ પ્રમાણે છે.

- કૃષિ અને સહકારી વિભાગ માટે આયોજિત ખર્ચમાં ૧૮ ટકાનો વધારો.
- કૃષિ કેરિટનો લક્ષ્યાંક રૂ. ૧,૦૦,૦૦૦ કરોડથી વધારી જે ૫,૭૫,૦૦૦ કરોડ કરાયો.
- નિયમિત ઋણ ચૂકવનારાં બેડૂતોને પ્રોત્સાહન સ્વરૂપે ૩ ટકાથી વધારાની વ્યાજ રાહત.
- કેસીસી (કિસાન કેરિટ યોજના)માં સુધારો કરાશે.

સિંચાઈ :

- સિંચાઈ પ્રોજેક્ટમાં રોકાણમાંથી મહત્તમ લાભ મેળવવા એસેલરેટેડ ઇરિગેશન બેનિફિટ પ્રોગ્રામમાં માળખાગત ફેરફાર, આ ફેરફાર ગયા વર્ષની સરખામડીમાં વધારે છે.

- સિંચાઈ પ્રોજેક્ટ માટે બંડોળ એકત્ર કરવા માટે સરકાર હસ્તકની ઇરિગેશન એન્ડ વોટર રિસોર્સીસ ફાઈનાન્સ કંપની શરૂ કરવામાં આવી છે. આ કંપની પોતાનું કાર્ય વર્ષ ૨૦૧૨-૧૩ થી શરૂ કરશે. આ કંપની માઈકો-ઇરિગેશન કોન્ટ્રાક્ટ ફાર્મિંગ, વેસ્ટ વોટર મેનેજમેન્ટ અને સેનિટેશન પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરશે.

લેખક પ્રિ.એમ.સી. શાહ કોમર્સ કોલેજ, અર્થશાસ્ત્રના વ્યાખ્યાતા છે.

સામાન્ય અંદાજપત્ર - ૨૦૧૨-૧૩

- દેશમાં વધારાના અનાજની સંગ્રહ ક્ષમતા વધારવા માટે વિશેષ પગલાં લેવાશે.
- અન્ન સલામતી :** નાણાંકીય વર્ષ ૨૦૧૨-૧૩ માટેના બજેટમાં નાણાપ્રધાન પ્રણ મુખરજીએ ફૂડ સિક્યુરિટી અંગે જણાવ્યું હતું કે ખાદ્યાશની પ્રાપ્તિને તમામ લક્ષ્યાંકિત વર્ગો માટે અને ખાસકરીને ગરીબો માટે કાન્નૂંજી અધિકારી બનાવીને સરકારે ઘેર-ઘેર ખાદ્યાશ સલામતી સુનિશ્ચિત કરવા નિર્ણયિક પગલાં લીધાં છે.
- ન્યુટ્રિશન પ્રોગ્રામ :** (આઈસીડી એસ) ઇન્ટિગ્રેટેડ ચાઈલ્ડ ટેવલપમેન્ટ સર્વિસીસ સ્કીમનું પુનર્ગર્દિન અને સશક્તિકરણ કરવામાં આવ્યું છે. વર્ષ ૨૦૧૧-૧૨માં રૂ. ૧૦,૦૦૦ કરોડની ફાળવણી કરાઈ હતી. જે ૨૦૧૨-૧૩ માટે ૫૮ ટકા વધારા સાથે રૂ. ૧૫,૮૫૦ કરોડ આઈસીડીએસ માટે ફાળવણી કરવામાં આવી છે.
- પસંદગીના ૨૦૦ જેટલા જિલ્લાઓમાં માતા અને બાળકોના કુપોષણ દૂર કરવા મહ્ટી સેક્સાટોરલ કાર્યક્રમની યોજના છે.
- સ્કૂલોમાં મધ્યાહ્નન યોજનાના રાજ્યીય કાર્યક્રમ માટે રૂ. ૧૧,૮૩૭ કરોડની ફાળવણી કરવામાં આવી છે.

આમ, કૃષિકોરને મહત્વ આપતા ઉત્પાદન વધશે તેમ બજેટમાં નક્કી કરવામાં આવ્યું છે. પરંતુ તેમાં પણ ઘણી મુશ્કેલીઓ આવી શકે છે. જેમકે અમુક જ ખેડૂતોને લાભ મળે, અમુક જ જિલ્લાઓ સુધી લાભ મળે, અમુક ગામડાઓ સુધી અમુક યોજનાઓનો અમલ થતો નથી.

બજેટ વર્ષ ૨૦૧૨-૧૩માં કરવેરામાં ઓછી રાહતો આપવામાં આવી છે. જે નીચે પ્રમાણે છે.
(પુરુષો માટે)

વરો	૨૦૧૧-૧૨	૨૦૧૨-૧૩
કોઈ કર નહિ	૧,૮૦,૦૦૦ સુધી	૨,૦૦,૦૦૦ સુધી
૧૦ ટકા	૧,૮૦,૦૦૧ - ૫,૦૦,૦૦૦ સુધી	૨,૦૦,૦૦૧ - ૫,૦૦,૦૦૦ સુધી
૨૦ ટકા	૫,૦૦,૦૦૧ - ૮,૦૦,૦૦૦ સુધી	૫,૦૦,૦૦૧ - ૧૦,૦૦,૦૦૦ સુધી
૩૦ ટકા	૮,૦૦,૦૦૧ - ૨૦,૦૦,૦૦૦ થી વધુ	૧૦,૦૦,૦૦૦ થી વધુ

(મહિલાઓ માટે)

વરો	૨૦૧૧-૧૨	૨૦૧૨-૧૩
કોઈ કર નહિ	૧,૬૦,૦૦૦ સુધી	૨,૦૦,૦૦૦ સુધી
૧૦ ટકા	૧,૬૦,૦૦૧ - ૫,૦૦,૦૦૦ સુધી	૨,૦૦,૦૦૧ - ૫,૦૦,૦૦૦ સુધી
૨૦ ટકા	૫,૦૦,૦૦૧ - ૮,૦૦,૦૦૦ સુધી	૫,૦૦,૦૦૧ - ૧૦,૦૦,૦૦૦ સુધી
૩૦ ટકા	૮,૦૦,૦૦૧ થી વધુ	૧૦,૦૦,૦૦૦ થી વધુ

આમ વર્ષ ૨૦૧૨-૧૩ના બજેટમાં કરવેરામાં ૨૦૧૧-૧૨ની સરખામણીમાં ઓછી કર રાહતો આપવામાં આવી છે. સરકારે એક હાથે ટેક્સ વધાર્યો છે. જેમ કે સર્વિસ ટેક્સ, એક્સાઇઝ ડયુટી વગેરે. સામે પક્ષે સરકારના ખર્ચ બેફામ છે. જેમ કે ખાતર, અન્ન અને ઓઈલ સબસિડી બજેટ બાદ આ ખર્ચ વધુ થશે. સરકારનું વ્યાજ માત્ર વસૂલી પર છે. આમ કરચોરીનું પ્રમાણ વધતું જોવા મળશે. સર્વિસ ટેક્સમાં વધારો થવાથી બધી સેવાઓ મોદી બનશે. આ બજેટથી કાપડ ઉદ્યોગમાં ઘણી નિરાશા વ્યાપી છે તથા સોનાનાં વેપાર પર પણ અસર પડી છે. ૪ ટકા ડયુટી વધવાથી સોના બજારને અસર થઈ છે.

સામાન્ય અંદાજપત્ર - ૨૦૧૨-૧૩

આ વર્ષ ૨૦૧૨-૧૩ના બજેટની વિવિધ ક્ષેત્રો પર હકારાત્મક અને નકારાત્મક અસરો જોવા મળે છે.

હકારાત્મક અસરો :

ક્રમ નંબર	ક્ષેત્ર	અસરો
૧	ટેક્સ ટાઈલન્ટ	<ul style="list-style-type: none"> - ઓટોમેટેડ શાટલ લૂભ્સ પર કસ્ટમ્સ ડ્યુટી માફ - રેડિમેન્ડ ગારમેન્ટ પરની એક્સાઈઝ ડ્યુટીમાં ઘટાડો
૨	ઇન્જિન્ઝિન્યુરેન્ચ	<ul style="list-style-type: none"> - ટેક્સ ફી બોન્ડથી રૂ. ૬ હજાર કરોડ મળ્ણે. - રોડ બનાવવાના મશીનો પર આયાત ડ્યુટી માફ
૩	પાવર અને ઓઈલ	<ul style="list-style-type: none"> - એલ.એન.જી. કસ્ટમ્સ ડ્યુટીમાંથી બાકાત ૨૦ ટકા વધારાનો ઘસારો બાદ મળ્ણે.
૪	સિવિલ એવિયેશન	<ul style="list-style-type: none"> - ૧ અબજ ડેલર સુધી વિદેશી લોન મેળવી શકાશે

નકારાત્મક અસરો :

ક્રમ નંબર	ક્ષેત્ર	અસરો
૧	ફર્ટિલાઈઝર	<ul style="list-style-type: none"> - એક્સાઈઝ ડ્યુટીમાં વધારો
૨	જ્રેસ જ્વેલરી	<ul style="list-style-type: none"> - સોના પરની આયાત ડ્યુટીમાં વધારો
૩	ઓટો	<ul style="list-style-type: none"> - મોટી કાર પર એક્સાઈઝ ડ્યુટીમાં વધારો.

આમ, બંને અસરો જોવા મળે છે. ભારતમાં આર્થિક સુધારા અને આર્થિક વ્યવસ્થાપકની સંભાવનાઓના સુવિચારિત આયોજનનો બજેટમાં અભાવ જોવા મળે છે. એટલું જ નહિ, સાતત્યપૂર્ણ વિકાસની દિશા શુન્યતા જોવા મળે છે. દેશમાં આર્થિક શિસ્ત માટે કઠોર બનવાને બદલે, ભારત સરકારે નાણાકીય ગેરવ્યવસ્થાનું દાખાંત પુરું પાડ્યું છે. ખેતીવાડી ક્ષેત્રમાં જી.ડી.પી.માં ફાળો પત્ર અગાઉના તમામ વર્ષ કરતા નીચો રહ્યો છે. એટલું જ નહિ ખેતીવાડી વિકાસની અને કૃષિ આધારિત અર્થતંત્રની થોડા અંશે ઉપેક્ષા કરવામાં આવી છે.

જો બધા જ ક્ષેત્રોને ધ્યાનમાં રાખીને બજેટ નક્કી કરવામાં આવે ત્યારે દેશમાં આર્થિક સ્થિરતા, આર્થિક વૃદ્ધિ અને આર્થિક સમાનતા સ્થપાય છે અને બજેટના ઉદ્દેશો સિધ્ય થાય છે.

વિકાસલક્ષી

માહિતી

આપતું

માસિક

અટલે

યોજના

કેન્દ્રીય બજેટમાં રજૂ થતાં દસ્તાવેજો

- પાર્થકુમાર કે. ગેડિયા

નિર્ધારિત સમયગાળા માટે સરકારી નાણાકીય લેવડ દેવડનું અંદાજિત સરવૈયું એટલે અંદાજપત્ર. સંવિધાનની જોગવાઈ અનુસાર કેન્દ્રીય બજેટ માટે ભારત સરકાર ચાલુ વર્ષની તેમ જ આવતા વર્ષની અંદાજિત આવક-જાવકનો હિસાબ માંડી, સંસદમાં રજૂ કરી, એના પર ચર્ચા વિચારણા કરી એની મંજૂરી મેળવવાની હોય છે.

સમગ્ર દેશના તંત્રને ચલાવવા માટે જોઈતાં નાણાં કેટલાં, ક્યાંથી અને કેવી રીતે આવશે તેમ જ કેટલાં, ક્યાં અને કેવી રીતે વપરાશે એની અસર દેશના અલગ-અલગ વિસ્તારો અને વર્ગો પર જુદી-જુદી રીતે પડે છે, તેમ છતાં આ નાણાંકીય લેવડ-દેવડની ગતિવિધિમાં તત્કાલીન સાતારંભ શાસનની નીતિઓ અને કાર્યક્રમોનો પડ્ઘો પડતો હોઈ કેન્દ્રીય બજેટ વ્યાપક રીતે લોકોનું ધ્યાન ખેંચે છે.

બજેટ સત્રમાં રજૂ થતાં મહત્વના દસ્તાવેજો :

કેન્દ્રીય બજેટ માટે બજેટ સત્રમાં નીચેના મહત્વના દસ્તાવેજો પાલિમેન્ટમાં રજૂ થાય છે. સત્રની શરૂઆતમાં રાષ્ટ્રપતિ સંસદના બંને ગૃહોને સાથે સંબોધે છે. આ સંભાષણમાં સામાન્ય રીતે સમગ્ર દેશની

પ્રવર્તમાન પરિસ્થિતિનું અવલોકન કરવામાં આવે છે.

ત્યારપછી બજેટ પહેલા સંસદમાં રજૂ થતાં આર્થિક સમીક્ષા દસ્તાવેજમાં દેશનું સાંપ્રત સત્તાવાર આર્થિક ચિત્રણ મળે છે. એમાં સરકારી નીતિઓનું વિવરણ ઉપરાંત અર્થતંત્રનું ક્ષેત્રવાર આર્થિક તરાફ અને પ્રવાહનું પૃથ્વીકરણ કરવામાં આવ્યું હોય છે, જે સંશોધનોનું મૂલ્યાંકન અને નાણાંની ફાળવણી સમજવામાં મદદરૂપ થઈ શકે ; જેમ કે, ખેતીવાડી, ઉદ્યોગ, આંતરમાળખું, રોજગાર, નાણાપૂર્તિ, ભાવતાલ, આયાત, નિકાસ, વિદેશી મુદ્રાની સ્થિતિ તેમ જ અન્ય આર્થિક પરિબળોનું વિશ્લેષણ કરવામાં આવે છે. જેનો બજેટ પર પ્રભાવ પડે છે.

સામાન્યતા: ૨૮ મી ફેલ્લુઆરી અથવા છેલ્લા કામકાજના દિવસે કેન્દ્રીય નાણામંત્રી સંસદમાં બજેટ રજૂ કરતાં ભાષણ આપે છે. ભાષણના પૂર્વર્ધમાં તેઓ દેશની આર્થિક સ્થિતિના મુખ્ય મુદ્રાઓની છિણાવટ કરે છે અને કામકાજ આગળ ધપાવવાની સરકારી નીતિઓનો ઉલ્લેખ કરે છે. ઉત્તરાર્ધમાં બજેટના અગત્યના પ્રસ્તાવો પ્રસ્તુત કરે છે. ભાષણ પૂરું થયા પછી, બજેટનો દસ્તાવેજ સંપુર્ણ સંસદમાં રજૂ કરાય છે. આ સંપુર્ણમાં નીચે જણાવેલાં

દસ્તાવેજોનો સમાવેશ થાય છે.

૧) વાર્ષિક વિત્તીય વિવરણ :

આ છે મુખ્ય બજેટ. બંધારણીય જોગવાઈ પ્રમાણે ભારત સરકારે અંદાજિત આવક અને જાવકનું વિવરણ દર નાણાકીય વર્ષ માટે સંસદ સમક્ષ રજૂ કરવાનું હોય છે.

૨) વિત વિધેયક :

વાર્ષિક વિત્તીય વિવરણ સાથે વિત વિધેયક પણ પ્રસ્તુત કરવામાં આવે છે. જેમાં બજેટમાં પ્રસ્તાવિત કર લગાવવા, હટાવવા, માફ કરાવવા વગેરેનું અવલોકન આપવામાં આવે છે. ટૂંકમાં, બજેટમાં દરશિવલા કરમાળખામાં પ્રસ્તાવિત ફેરફારનું વિગતવાર વિવરણ લગભગ કાયદાકીય ભાષામાં આપેલું હોય છે.

૩) વિત વિધેયક ધારાઓને સમજાવતું સ્મરણપત્ર :

ઉપરોક્ત દસ્તાવેજની આંદુંટીને સમજાવતું આ મેમોરેન્ડમ ગાઈડની ગરજ સારે છે.

૪) અંદાજપત્રનો સાર :

ઉડતી નજરે બજેટની મુખ્ય માહિતી; જેમકે, આવક, ખર્ચ, ખર્ચનું આયોજન અને બિન આયોજન ખર્ચમાં વિભાજન, ક્ષેત્રવાર અને મંત્રાલય

લેખક બી.ડી. કાણકિયા કોલેજ, સાવરકુંડલામાં મુલાકાત વ્યાખ્યાતા છે.

સામાન્ય અંદાજપત્ર - ૨૦૧૨-૧૩

પ્રમાણે આયોજનખર્ચની ફાળવણી તેમ જ કેન્દ્ર તરફથી રાજ્યો / કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોને સંસાધનોના હસ્તાંતર (ટ્રાન્સ્ફર) ની વિગતો અને સાથે સાથે બજેટ સંબંધી ખાધ કે પુરાંતની વિગત પણ આપવામાં આવી છે.

૫) ખર્ચ બજેટ, ખંડ-૧, અને ૨ :

આ બંનો ખંડમાં બજેટમાં દર્શાવેલા ખર્ચાઓની તપસીલવાર માહિતી આપવામાં આવી છે. પહેલા ખંડમાં જુદાં જુદાં મંત્રાલયો/ખાતાંઓનાં મહેસૂલી, મૂડી અને કુલ ખર્ચ તેમ જ તેનું આયોજન અને વિત આયોજક ખર્ચમાં વર્ગીકરણ કરવામાં આવેલ છે. ખાસ ફેરફાર હોય તો એ વિશે ટૂંકી નોંધ પણ આપી છે. બીજા ખંડમાં દરેક મંત્રાલય ડેટન સ્ક્રીમ/કાર્યક્રમ પ્રમાણે મહેસૂલી, મૂડી અને કુલ ખર્ચની માંદળી કરવામાં આવી છે. કેન્દ્ર સરકારના ખર્ચ વિશે તાગ મેળવવો હોય તો આ બે દસ્તાવેજો અત્યંત મહત્વના ગણાય.

૬) પ્રાન્તી બજેટ :

આ દસ્તાવેજમાં અંદાજેલી મહેસૂલ અને મૂડી આવકનું અવલોકન ઉપરાંત બજારમાંથી ઉપાડેલું કરજ, વિદેશી સહાય, સહાય/ઋષિ, નાની બચતો અને અનેક પ્રકારની થાપજો વિશે માહિતી મળે છે.

૭) અનુદાનોની માંગ :

બધી અનુદાનોની માંગોનો સાર અહીં આપવામાં આવ્યો છે. બજેટ પછી દરેક મંત્રાલય/ખાતું પ્રત્યેક કાર્યક્રમ કે સંગઠન વાસ્તે અનુદાનની માંગ સંસદમાં રજૂ કરે છે. એની વિગતો

સંક્ષેપમાં અગાઉથી આ દસ્તાવેજમાં આમેજ કરવામાં આવી છે. દરેક માંગમાં સેવા સારું કુલ જોગવાઈ-આબકારી, મૂડી, લોન વગેરેનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે. પ્રત્યેક મંત્રાલય/ખાતું અનુદાનોની માંગ સાથે પોતાનો વાર્ષિક અહેવાલ અને કાર્યકારી બજેટ રજૂ કરે છે. જેમાંથી સંબંધિત ખાતાની તપસીલવાર માહિતી ઉપલબ્ધ થાય છે.

૮) વચ્ચગાળાની રાજકોષીય નીતિસંબંધી વિવરણ :

આમાં મહેસૂલી આવક અને ખર્ચ વચ્ચે સમતુલા જાળવવા માટે નિરંતર અવલોકન તેમ જ મૂડી આવક અને બજારમાંથી ઉછીનાં નાણાનો ઉપયોગ ઉત્પાદક અસ્ક્ર્યામતો ઊભી કરવાનો પણ સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે. એ માટે અમુક ધારણાઓના આધારે સૂચકાંકો (ઇન્ડિકેટર્સ) પણ નક્કી કરવામાં આવ્યા છે.

૯) રાજકોષીય નીતિની વ્યૂહરચનાનું વિવરણ:

આગામી વિતાવર્ષમાં કેન્દ્ર સરકારની નીતીઓ; જેમ કે, કરવેરા, ખર્ચ, વિરાષ, કરજ, મૂડીરોકાણ, બાંયધરી, સરકારે બાંધેલા ભાવતાલ વગેરે સંબંધી અણસાર આ દસ્તાવેજમાંથી મળી રહે છે. વિતીય બાબતોમાં કેન્દ્રસરકાર ની વ્યૂહાત્મક અભિમતા શી હશે એનો ખ્યાલ પણ આ દસ્તાવેજમાં આપવામાં આવ્યો છે; જેમ કે, ચાલુ નીતિઓ સધન વિતીય વ્યવસ્થાના સિદ્ધાંતોને કઈ રીતે સુસંગત

ઇ અને મુખ્ય નાણાંકીય પગલાં સુસંગત ન હોય તો એની પાછળ શો ઉદ્દેશ છે - શો સિદ્ધાંત છે એનું વિવરણ આપવામાં આવ્યું છે.

૧૦) બજેટમાં જાહેર કરાયેલી ઘોષણાઓ પર કરવાઈનું નિવેદન :

ગત બજેટમાં જાહેર કરાયેલાં કાર્યક્રમો / નીતિઓ પર ક્યાં પગલાં લેવાયાં એ સંબંધી નિવેદન સંસદ સમક્ષ મુકાય છે.

૧૧) બૃહદ આર્થિક રૂપરેખા વિવરણ :

બૃહદ આર્થિક રૂપરેખા સંબંધી આ વિવરણમાં નિર્ધારિત વિકાસ વૃદ્ધિદરની સંભાવના અને કેન્દ્રસરકારની વિતીય સંતુલન અને આંતરિક અર્થવ્યવસ્થાનું વૈશ્વિક ક્ષેત્ર સાથે સમતુલા જાળવવા સંબંધી અનુમાનો આમેજ કરવામાં આવ્યા છે.

સમાપન :

કેન્દ્રીય બજેટમાં મૂળ બજેટ અને તેને સંલગ્ન એવા અગ્નિયાર જેટલા દસ્તાવેજોનો સંપુટ સંસદમાં રજૂ કરાય છે. કેન્દ્રીય બજેટ દ્વારા કેન્દ્ર તરફથી ફાળવેલાં નાણાંની વિગતવાર માહિતી સામાન્ય લોકો સમજ શકે એ રીતે આયોજન પંચ વાર્ષિક યોજનાના દસ્તાવેજોમાં આપે અને એ જ પ્રમાણે રાજ્યસરકારો જિલ્લાવાર તાલુકાવાર માહિતી ઉપલબ્ધ કરાવે તો ઊપરથી નીચે સુધીના વ્યવહારમાં પારદર્શકતા આવી શકે, કાર્યક્રમતા વધે અનો ભણીચાર ઘટે.

સરકારી યોજનામાં ખર્ચ : વર્ષ ૨૦૧૨-૧૩

- પ્રા. રણજીત જે. સોલંકી

ગુજરાત સરકારે વર્ષ ૨૦૧૨-૧૩માં રાજ્યના વિકાસ સરકારી યોજનાઓ પર રૂ. પ.૫૦ લાખ કરોડ આસપાસનો ખર્ચ કરવામાં આવે તેવો અંદાજ રાખ્યો છે. ચાલુ નાણાકીય વર્ષમાં સરકારી યોજનાઓ પાછળ આશરે રૂ. ૪ લાખ કરોડનો ખર્ચ થયો છે. વર્ષ ૨૦૧૨-૧૩ ના વર્ષમાં સરકારી યોજનાઓ પરના ખર્ચની ફાળવણી માટે મંત્રાલયોની ત્રણ કેટેગરી બનાવવામાં આવી છે. જેનું વિવરણ નીચે મુજબ છે.

- ૧) મોટી યોજનાઓ પર કામ કરતાં મંત્રાલયો પહેલી કેટેગરીમાં આવશે અને તેમના બજેટમાં ૨૦%નો વધારો થશે.
- ૨) બીજી કેટેગરીવાળા મંત્રાલયોની ફાળવણીમાં ૧૦%નો વધારો થશે.
- ૩) તૃજી કેટેગરીમાં આવતા મંત્રાલયોની બજેટ ફાળવણીમાં ૫%નો વધારો થશે.

વર્ષ ૨૦૧૨-૧૩ના ફાળવણી નાણાકીય વર્ષમાં ઉપર દશવિલ ત્રણેય કેટેગરીના મંત્રાલયો વિવિધ યોજનાઓ ને અમલમાં મૂક્યો. વર્ષ ૨૦૧૧-૧૨ ના નાણાકીય વર્ષમાં સરકારની જુદી જુદી ૧૫૦ યોજનાઓ અમલમાં હતી.

પરંતુ વર્ષ ૨૦૧૨-૧૩ ના નાણાકીય વર્ષમાં સરકાર ૧૫૦ યોજનાઓ ને બદલે ૫૦ યોજનાઓ જ રાખવા માંગે છે. એટલે કે બાકી ૧૦૦ યોજનાઓ કોઈ ને કોઈ યોજનામાં ભેણવી દેવામાં આવશે.

આ યોજનાઓ માં મોટાભાગની યોજનાઓ, કૃષિ, કામ અને રોજગાર મંત્રાલય સંબંધી છે. કૃષિ મંત્રાલય પાસે વર્ષ ૨૦૧૧-૧૨ માં ૫૭ યોજનાઓ હતી. પરંતુ વર્ષ ૨૦૧૨-૧૩ ના નાણાકીય વર્ષમાં તેમાં ફેરફાર કરીને માત્ર ૭ યોજનાઓ મૂક્યો. જેની અંદર મુખ્યત્વે મનરેગા, રાષ્ટ્રીય કૃષિ વિકાસ યોજના, નેશનલ હોર્ટિકલ્ચર મિશન, નેશનલ ફુર્લ હેલ્પ મિશન જેવી યોજનાઓ સામેલ છે.

બીજી તરફ જોતા અલગ-અલગ સેક્ટર માટે ચલાવવામાં આવી રહેલ લેબર વેફ્ફર યોજનાઓ બંધ કરવામાં આવશે. અને અનાજ ઉત્પાદનને વેગ આપવા માટે ચલાવવામાં આવી રહેલ યોજનાઓને બંધ કરવાની વિચારણા ચાલી રહે છે. સરકારના આવા પ્રકારના ઉદ્દેશ્ય પાછળ એવી વિચારણા છે કે આ યોજનાઓ બંધ થવાથી કે ઘટાડો થવાથી ખર્ચમાં ૧૫ થી ૨૫% સુધીનો ઘટાડો થશે.

વર્ષ ૨૦૧૨-૧૩ ની ગુજરાત સરકારની વિવિધ યોજનાઓના વિવરણ પછી સરકારની મુખ્ય યોજનાઓ પર મહત્વની નાણાકીય જોગવાઈઓનો ઝ્યાલ મેળવીએ.

ક્રમ મુખ્ય યોજનાઓની વિગત	ખર્ચ (રૂ. કરોડમાં)
૧. માર્ગ અને મકાન વિભાગ માટે	૪૨૬૦
૨. બંદરો અને વાહન વ્યવહાર વિભાગ માટે	૧૦૮૦
૩. ઊર્જા, પેટ્રોકેમિકલ્સ વિભાગ માટે	૩૭૩૧
૪. શહેરી વિકાસ, શહેરી ગૃહ નિર્માણ માટે	૫૬૭૦
૫. ઉદ્યોગ-ખાદ્ય ક્ષેત્રે	૨૮૦૦
૬. પ્રવાસન અને યાત્રાધામ માટે	૩૮
૭. પાણી પુરવઠા વિભાગ	૨૫૦૦
૮. ન્યાયતંત્ર માટે	૩૬૫

લેખક સરકારી બી.એડ. કોલેજ, મેધરજમાં આસિસ્ટન્ટ પ્રોફેસર છે.

સામાન્ય અંદાજપત્ર - ૨૦૧૨-૧૩

૮. વિજ્ઞાન- પ્રોથોગિકી માટે	૨૦૦	આમ ગુજરાત સરકારે વર્ષ
૧૦. મહેસૂલ વિભાગના આધુનિકીરણ માટે	૭૬૦	૨૦૧૨-૧૩ ના વર્ષ માટે રાજ્યના
૧૧. શિક્ષણ કેન્દ્રે	૬૬૫	વિકાસ માટેના આયોજન પેટે વિવિધ
૧૨. આરોગ્ય- પરિવાર કલ્યાણ	૩૦૬૦	યોજનાઓ ના અમલ થકી વિવિધ
૧૩. વનબંધુ કલ્યાણ યોજના માટે પાંચવર્ષ પૈકી પ્રથમ વર્ષ	૬૬૦૦	વિભાગો હેઠળ નાણાના ખર્ચનો અંદાજ
૧૪. સાગર ખેડૂ વિકાસ યોજના પ્રથમ વર્ષ	૪૦૦૦	રજૂ કર્યો છે. જે ગુજરાત રાજ્યને
૧૫. શહેરી ગરીબ સમૃદ્ધિ યોજના પ્રથમ વર્ષ	૪૫૦૦	સમૃદ્ધિમય, હરિયાળુ અને વિકાસશીલ
૧૬. જાહેર વિતરણ વ્યવસ્થાના અનાજની જાળવણી સંગ્રહ માટે	૪૨.૭૫	થવામાં મહત્વનું બની રહેશે.
૧૭. વાજબી ભાવની દુકાનના સંચાલકો સુધી અનાજની ડિલીવરી માટે	૪૫.૬૨	
૧૮. રબજન યોજના હેઠળ ગામડામાં શકેર સ્તરની સુવિધા સાકાર કરવા	૧૧૦	◆ ◆ ◆
૧૯. કલાઈમેન્ટ ચેઇન્જ વિભાગ માટે	૧૧૦	
૨૦. મહિલા સશક્તિકરણ	૫૩૮	
૨૧. પશુપાલન	૫૩.૨૮	

સામાન્ય અંદાજપત્ર - એક પરિચય

- ડૉ. મનોજ એન. પંડ્યા

ગુજરાતીમાં જેને આપણે અંદાજપત્ર કહીએ છીએ તેના માટે અંગેજ શબ્દ “બજેટ” છે. ગુજરાતીઓમાં પણ બજેટ શબ્દ વધુ પ્રચલિત છે. દર વર્ષે ફેબ્રુઆરી મહિનામાં કેન્દ્ર સરકાર અગામી વર્ષનું “અંદાજપત્ર” રજૂ કરતી હોય છે. આમ જોવા જોઈએ તો આખો ફેબ્રુઆરી મહિનો તે અંદાજપત્રનો મહિનો કહી શકાય. કારણકે આ મહિનામાં ભુનિસિપલ સેવા સદન અને રાજ્ય સરકાર બજેટ રજૂ કરે છે.

રેલ્વેનું અંદાજપત્ર (બજેટ), જેની અસર દરેક વ્યક્તિ પર પડતી હોય છે. આ વર્ષ તો ખુદ રેલ્વે મંત્રીશ્રી દિનેશ ત્રિવેદી પર પણ પડી છે. જેમાં મુસાફરી ભાડું, માલની હેરકેરના નૂરમાં વધારો, દરેક રાજ્ય માટે કેટલી નવી ટ્રેનો મળી, કેટલા ટ્રેન રૂટ લંબાવવામાં આવ્યા, કેટલી મેમુ, તેમું નવી શરૂ કરી, કેટલા નેરોગેજ લાઈનમાંથી બ્રોડગેજમાં રૂપાંતર પામ્યા વગેરે. ફેબ્રુઆરી મહિનાના છેલ્લા દિવસે કેન્દ્ર સરકાર દેશનું અંદાજપત્ર રજૂ કરે છે.

આ અંદાજપત્ર અંગે રજૂ થયા પહેલા દરેક વ્યાપારી ચેનલો તથા વર્તમાનપત્રોમાં નિષ્ણાતોના

અભિપ્રાયો આવતાં હોય છે. જેમાં અંદાજપત્રમાં (બજેટ) શું આવશે? શિક્ષણનો કેટલું મહત્વ આપવામાં આવશે? કરવેરામાં કેટલી મુક્તિ મુક્તિ? કેટલી મળવી જોઈએ, વગેરે. આ ઉપરાંત અંદાજપત્ર રજૂ થયા પછી પણ નિષ્ણાતો અભિપ્રાયો આપતા હોય છે. તેમાં પણ રાજકારણીઓના અભિપ્રાયો અગાઉથી નક્કી જ કરેલા હોય છે. જેમકે જો આમ જનતાને રાહતવાળું અંદાજપત્ર રજૂ કરવામાં આવે તો પણ વિરોધ પક્ષના નેતાઓએ અભિપ્રાય આપવો જ પડશે કે અંદાજપત્ર સારુ નથી. અને જે રાહતો આપી છે તે ઘણી અપૂરતી છે, તેવી જ રીતે જો નવા કરવેરા નાંખવામાં આવ્યા હોય તો શાસક પક્ષના નેતાઓએ અભિપ્રાય આપવો પડે કે લોકોપયોગી કામ કરવા માટે નવા કરવેરા જરૂરી હતા અને અંદાજપત્ર સારું છે.

અંદાજપત્ર એટલે આગામી વર્ષમાં આવક ક્યાંથી અને કેટલી થશે. તેમજ ખર્ચ ક્યાં કરવા માંગે છે તેની માહિતી આપવામાં આવતી હોય છે. આપણે જોઈએ છીએ કે આપણા દેશમાં દર વર્ષે લગભગ ખાધવાળું બજેટ રજૂ થતું હોય છે. જેને આપણે સારું ગણવતા નથી, પરંતુ ખરેખર જોવા

જઈએ તો ખાધવાળું અંદાજપત્ર એટલે સારામાં સારું અંદાજપત્ર. જેનો અર્થ થાય કે જન કલ્યાણના કાર્યો વધારે થાય અને આવક ઓછી થાય, જો ખર્ચ કરવા માટે આવકના સાધનો ઊભા કરવામાં આવે તો તેને સારુ બજેટ ગણાય નહિ. અંદાજપત્રની (બજેટ) અન્ય વિશેષતા એ છે કે આગામી વર્ષના બજેટની સાથે સાથે ચાલુ વર્ષના અંદાજિત કરેલા આંકડા તથા ખરેખર થયેલ આવક અને ખર્ચની માહિતી પણ આપવામાં આવે છે.

અંદાજપત્ર એટલે શું?

“અંદાજપત્ર ગત વર્ષ દરમિયાન સરકારે કરેલી પ્રવૃત્તિઓની આવક-જાવકની નાણાકીય માહિતી અને ચાલુ વર્ષના નાણાકીય ખર્ચ અને આવક અંગેના અંદાજેની માહિતી આપે છે.”

“અંદાજપત્ર દેશની આર્થિક તંકુરસ્તીનું ચિત્ર રજૂ કરે છે.”

“કોઈપણ અંદાજપત્ર એ માત્ર રાજ્યની આવક અને ખર્ચ અંગેનું નિવેદન નથી. અંદાજપત્રમાં સરકારની આર્થિક નીતિનું પ્રતિબિંબ પડે છે અને તે દ્વારા સરકારની આર્થિક નીતિનું મૂલ્યાંકન થઈ શકે છે.”

આમ, અંદાજપત્ર ગયા વર્ષ

લેખક આર્ટસ એન્ડ કોમર્સ કોલેજ, સમાજશાસ્ત્રના વ્યાખ્યાતા છે.

સામાન્ય અંદાજપત્ર - ૨૦૧૨-૧૩

કરેલી પ્રવૃત્તિઓની આવક-જાવકની નાણાકીય માહિતી અને ચાલુ વર્ષના તથા નાણાકીય ખર્ચ અને આવક અંગેના અંદાજોની માહિતી આપે છે. આમ, અંદાજપત્રમાં સરકારની આર્થિક નીતિનું પ્રતિબિંબ પડતું હોય છે. અને તે દ્વારા સરકારની આર્થિક નીતિનું મૂલ્યાંકન કરવામાં આવે છે.

બંધારણની કલ ૧૧૨ મુજબ કેન્દ્ર સરકારનું નાણાકીય વર્ષ ૧ એપ્રિલથી ૩૧ માર્ચ છે. આ વાર્ષિક નાણાકીય વ્યવહારને રજૂ કરતું પત્રક એટલે અંદાજપત્રક. વાર્ષિક ધોરણે રજૂ કરાતું અંદાજપત્ર સરકારના ઈરાદાઓ તથા સંકલ્પ રજૂ કરે છે. દેશની આર્થિક સ્થિતિનો ચિત્તાર આપે છે. આગળના નીતિ વિષયક પગલા લેવાની દિશા નક્કી કરે છે. અને આગામી વર્ષ દરમ્યાન હાથ ધરનાર વિકાસનું સામાન્ય ભાવી પજેટ દ્વારા જાણવા મળે છે. વૈશ્વિક અર્થતંત્રની મંદીની અસર આપણા અર્થતંત્ર પર કેવી પડશે એ માટે બજેટના માધ્યમ દ્વારા સરકારે રજૂ કરેલા આ રોડમેપ વિશેષ મહત્વ ધરાવે છે. (૧) સામાન્ય અંદાજપત્ર (કેન્દ્ર સરકારનું, અંદાજપત્ર) (૨) રેલ્વે અંદાજપત્ર (સામાન્ય અંદાજપત્ર પહેલા રજૂ કરવામાં આવે છે.)

સામાન્ય અંદાજપત્ર દર વર્ષે ફેઝુઆરી માસના છેલ્લા દિવસો લોકસભામાં રજૂ કરવામાં આવે છે. આ વર્ષે પાંચ રાજ્યોમાં ચૂંટણી તેમજ અન્ય કારણોસર ૧૬મી માર્ચે રજૂ થશે.

લોકસભામાં અંદાજપત્ર રજૂ થાય છે તેના મુખ્યત્વે ચાર તબક્કા છે.

(૧) લોકસભામાં નાણામંત્ર દ્વારા અંદાજપત્રની રજૂઆત થાય છે : લોકસભાના સભ્યો અંદાજપત્રની અર્થનીતિની ચર્ચા કરે છે. વિરોધપક્ષના સભ્યો અંદાજપત્રની દરખાસ્તો અંગેની નબળી બાજુઓની ટીકાઓ કરતા હોય છે. જ્યારે સત્તા પક્ષના સભ્યો અંદાજપત્રની ભલામણો, અર્થનીતિની તરફેણમાં બચાવ કરતાં હોય છે. લોકસભામાં ચર્ચા થયા પછી રાજ્યસભામાં અંદાજપત્રની ચર્ચા કરવામાં આવે છે.

(૨) ગ્રાંટની માંગ પર ચર્ચા અને મતદાન : લોકસભામાં ગ્રાંટની માંગ પરની ચર્ચા દરમ્યાન જે ખાતાની ગ્રાંટની માંગ રજૂ કરવામાં આવે ત્યારે ખાતાની કામગીરી અંગે સભ્યો આલોચના કરી શકે છે. ગ્રાંટની માંગ પરની ચર્ચાના કલાકો વિરોધપક્ષની સંમતિથી નક્કી કરવામાં આવે છે. તે માટે સામાન્ય રીતે ૧૩૦ થી ૧૪૦ કલાક લોકસભામાં ફાળવવામાં આવે છે.

(૩) એપ્રિઅશન બિલની મંજૂરી : ભારતની લોકસભામાં ગ્રાંટની મંજૂરી મળે ત્યારબાદ ભારતની એકિકૃત નિધિમાંથી જરૂરી એકમ અંગેના બિલની મંજૂરી મેળવવા

રજૂ કરાય છે. સરકારના બધા જ ખર્ચ “એકીકૃત નિધિ”માંથી કરવામાં આવે છે.

(૪) નાણાકીય બિલ : એપ્રિઅશન બિલ દ્વારા સરકાર ખર્ચ અંગે લોકસભાની મંજૂરી મેળવે છે. ત્યારબાદ નાણાકીય બિલ દ્વારા આવક ઉભી કરવા અંદાજપત્રમાં કરવામાં આવેલી દરખાસ્તોની મંજૂરી મેળવવામાં આવે છે. આ બિલની ચર્ચા પણ ત્રણ તબક્કામાં થાય છે.

નાણામંત્રી દ્વારા લોકસભામાં અંદાજપત્ર રજૂ થયા બાદ લોકસભા અનુદાન મંજૂરી આપે ત્યારબાદ “કોન્સોલીડેશન ફંડ ઓફ ઇન્ડિયા”માંથી ખર્ચરૂપે નાણા ફાળવવામાં આવે છે.

સમાપન :

આમ, અંદાજપત્ર અર્થતંત્રની આરસી છે. કોઈપણ રાખ્રીની ચારિત્ર્ય તેના અંદાજપત્રમાં પ્રતિબિંબિત થાય છે. અંદાજપત્ર બે ભાગમાં જોઈ શકાય છે. એકમાં દેશની સામાન્ય આર્થિક સ્થિતિનું નિરૂપણ હોય છે. જ્યારે બીજામાં વેરાકીય દરખાસ્તોનો સમાવેશ કરવામાં આવે છે. નવું નાણાકીય વર્ષ શરૂ થાય તેના એક મહિના પહેલા અંદાજપત્ર રજૂ કરાય છે. લોકસભાની સમિક્ષા કરીને તેમાં સુધારા કરવા એક મહિના જેટલો પૂરતો સમય મળી રહે તે હેતુસર ફેઝુઆરીના અંતમાં અંદાજપત્ર રજૂ કરવામાં આવે છે.

આર્થિક સર્વેક્ષણ-૨૦૧૨

- આર.સી. રામમણિ

● સર્વેક્ષણ “પ્રામાણિકતા અને વિશ્વસનીયતા” સાથે વિકાસના એજન્ડાને વરેલું છે.

● ભ્રાષ્ટાચાર ભારતને “અરાજકતાભરી ગરીબીની જગ્માં” રાખ્શે.

આર્થિક સર્વેક્ષણ (૨૦૧૧-૧૨) ૧મી માર્ચના રોજ સંસદના મેજ પર મૂકવામાં આવ્યો. દસ્તાવેજ વિકાસ એજન્ડામાં “પ્રામાણિકતા, અને વિશ્વસનીયતા” માટે કડક હિમાયત કરી. વર્ષોની વર્ષભરની આર્થિક પ્રવૃત્તિની સમીક્ષારૂપ આ દસ્તાવેજ કેન્દ્રીય નાણામંત્રી પ્રણવમુખજીએ રજૂ કર્યો. દસ્તાવેજમાં સ્પષ્ટપણે ચેતવણી આપવામાં આવી છે કે નૈતિકતાના અભાવ વચ્ચે ભ્રાષ્ટાચારને અનુસરતાં દેસ અરાજકતાભરી ગરીબીની જગ્માં ફસાયેલો રહેશે.

સર્વેક્ષણમાં કહેવામાં આવ્યું છે કે - “લોકો સંપૂર્ણપણે સ્વહિત માટે મચેલા રહેશે તો બજાર અર્થતંત્ર ચાલી શકશે નહિં.”

“સ્વહિત તે આર્થિક વૃદ્ધિનું મુખ્ય બળ તો છે, પરંતુ સાથે જ પ્રામાણિકતા, વિશ્વસનીયતાથી સમજ બંધાયેલો રહે તે પણ જરૂરી છે.”

દસ્તાવેજ કહે છે કે, “પ્રામાણિકતા કેળવીને ભ્રાષ્ટાચાર

વિમુખ થવાની આવશ્યકતા છે. દેશમાં આ સંદભાવનાનો અભાવ હશે તો રાષ્ટ્ર અરાજકતાભરી ગરીબીમાં જ રહેશે.”

દેશ જ્યારે એપ્રિલ ૨૦૧૨થી ૧૨મી પંચવર્ષીય યોજનામાં પ્રવેશ કરવા જઈ રહ્યો છે. ત્યારે માણખાકીય રોકાણો, માનવ સંસાધનોની મૂડી માટે મજબૂત પાયો નાખીને ગરીબી તેમજ કુપોષણ ઉન્મૂલનની ખાસ આવશ્યકતા છે.

ગરીબી રેખા નીચે જીવી રહેલા લોકો ખાસ કરીને લાકડાવાલા સમિતિ અને તેંદુલકર સમિતિના વિવિધ અંદાજો વિશે પણ સર્વેક્ષણમાં માહિતી આપવામાં આવી છે. સમિતિઓ વર્ષ ૨૦૦૪-૦૫ માટે ગરીબી રેખા નીચે જીવતા લોકોનો આંક અનુક્રમે ૨૭.૫ ટકા અને ૩૪.૨ ટકા આપ્યો છે.

પરંતુ સર્વેક્ષણ એમ કહે છે કે ભારતમાં ગરીબી સીર નીચું ગયું છે. દસ્તાવેજ કહેછે કે, તેંદુલકર સમિતિની મેથડોલોજી વર્ષ ૧૯૯૩.૬૪ અને ૨૦૦૪-૦૫ માટે વ્યક્તિગત ગણતરીના સરેરાશ અંદાજોનો આંક ઉંચો બતાવે છે. પરંતુ વાસ્તવમાં ગરીબી ૮.૧ ટકે ઘટી છે. અને ઘટાડાનો આ આંક લાકડાવાલા સમિતિની મેથડોલોજી મુજબના ૮.૫ ટકાના આંકથી નાણક છે.

તેંદુલકર સમિતિ દ્વારા ગરીબીના રાજ્યવાર અંદાજોને રીકોમ્યુટર કરવામાં આવ્યા છે. વર્ષ ૨૦૦૪-૦૫ માટેની માથાદીઠ ગણતરી જોતાં સમિતિના અંકો મુજબ ઓરિસામાં મહત્તમ ૫૭.૨ ટકા બિહારમાં, ૫૪.૪ ટકા અને છતીસગઢમાં ૪૮.૪ ટકા ગરીબી પ્રવર્તી રહે છે. તે સામે રાષ્ટ્રીય સરેરાશ ઉંઘ.૨ ટકા છે.

વિકાસ મોરચે વ્યક્તા કરતાં દસ્તાવેજ કહે છે કે ત૧મી માર્ચ પૂરા થતા વર્તમાન નાણાકીય વર્ષમાં દેશનું અર્થતંત્ર ૬.૮ ટકા વૃદ્ધિ પામવાની સંભાવના છે. ઔદ્યોગિક વિકાસ મોરચે નબળો દેખાવ રહેતા વૃદ્ધિ અંક નીચો રહેવાની સંભાવના જોગવાઈ છે. જોકે ભવિષ્યમાં વૃદ્ધિદર ઊંચો જવાની આશા જરૂરથી વ્યક્ત થઈ છે. આયોજનપંચ, રીજર્વ બેન્ક અને વડાપ્રધાનની આર્થિક બાબતોની સલાહકાર સમિતિ અંકમાં ૬.૮ ટકા વૃદ્ધિદરને અંદાજ માંડી રહેલા છે.

વૃદ્ધિદરનો આ અંદાજ માત્ર આગળના બે વર્ષ કરતા વૃદ્ધિદર નીચો રહેવાની વાત કરી રહેલી છે. વીતેલા બે વર્ષ દરમિયાન વૃદ્ધિદર ૮.૪ ટકા રહ્યો હતો. એટલું જ નહીં ૨૦૦૩ થી ૨૦૧૧ દરમિયાનના વૃદ્ધિદર કરતાં પણ વૃદ્ધિદર નીચો રહેવાના અંદાજ છે. જોકે માત્ર વર્ષ ૨૦૦૮-૦૯ અપવાદ

આર્થિક સર્વેક્ષણ - ૨૦૧૨-૧૩

વર્ષ છે કે જ્યારે વૃદ્ધિદર ૬.૭ ટકા નોંધાયો હતો.

જો કે સર્વેક્ષણમાં વર્ષ ૨૦૧૨-૧૩માં જીપી દર ૭.૬ ટકા અને ૨૦૧૩-૧૪ માં ૮.૬ ટકા વૃદ્ધિદર રહેવાની આસા જરૂરથી વ્યક્ત કરવામાં આવી છે.

જો કે વૈશ્વિક સ્થિતિઓમાંથી હૈયાધારણ લઈને સર્વેક્ષણમાં કહેવામાં આવ્યું છે કે ૬.૮ ટકા નીચા વૃદ્ધિદર સાથે પણ ભારત હજ વિશ્વની સૌથી વિકાસ પામી રહેવું અર્થતંત્ર બની રહ્યું છે. કારણકે સંક્યાબંધ જડપી આર્થિક વિકાસ પામી રહેલા દેશોના અર્થતંત્ર પણ મંદી નો સામનો કરી રહ્યા છે. પુરોલોન કટોકટીને કારણે તે દેશો પણ વિપરીત સ્થિતિનો સામનો કરી રહ્યા છે.

સર્વેક્ષણનું કહેવું છે કે વર્ષ દરમિયાન ફૂઝિ અને સેવાક્ષેત્રે વૃદ્ધિ બહેતર રહી હોવાથી ખાસ કરીને નબળા ઔદ્યોગિક વિકાસ દરને કારણે જ જીપી નીચો રહ્યો છે.

સર્વિસ સેક્ટરનો દેખાવ ખૂબ જ સારો રહ્યો છે. વર્ષ ૨૦૧૦-૧૧માં કુલ જીપીમાં તેની ભાગીદારી ૫૮% હતા જે વધીને વર્ષ ૨૦૧૧-૧૨માં ૫૮ ટકા થઈ છે. તેમાં ૮.૪ ટકા વૃદ્ધિ નોંધાઈ છે. એ જ રીતે ફૂઝિ અને સંલગ્ન ક્ષેત્રોમાં પણ વર્ષ ૨૦૧૧-૧૨ માં ૨.૫ ટકાનો વૃદ્ધિદર હાંસલ કરે તેવી સંભાવના છે. કેટલાક રાજ્યોમાં ચોખાનું ઉત્પાદન વધુ રહેતાં અનાજ ઉત્પાદનને આંક ૨૫.૦૪૨ કરોડ ટનને

વટાવી જતાં આ ક્ષેત્રનો દેકાવ સારો રહ્યો છે.

ઔદ્યોગિક ક્ષેત્રની ભાગીદારી જ કુલ જીપીમાં ૨૭ ટકાની ભાગીદારી સાથે નબળી રહી. એપ્રિલ-ડિસેમ્બર ૨૦૧૧ દરમિયાન આ વૃદ્ધિદર ૩.૬ ટકા જ રહ્યો. અગાઉના વર્ષના આ સમયગાળા દરમિયાન વૃદ્ધિદર ૮.૩ ટકા રહ્યો હતો.

જોકે એકદર સ્થિતિ માટે સ્થાનિક કારણો ઉપરાંત આંતરરાષ્ટ્રીય કારણો પણ જવાબદાર છે. ઉપરાંત સતત ઉચ્ચા રહેલા ફૂઝાવાનો કારણે નાણાકીય નીતિઓ કડક બનાવાઈ અને ઔદ્યોગિક પ્રવૃત્તિમાં રોકાણો ઘટ્યા હોવાના કારણો તો ખરાજ.

સર્વેક્ષણોમાં આશા સેવવામાં આવી છે કે વર્ષ ૨૦૧૨-૧૩ માં જીપી વધીને ૭.૬ ટકા રહેશે. એકદર રોકાણદરમાં ઘટાડા અંગે સર્વેક્ષણમાં કહેવામાં આવ્યું છે કે વર્ષ ૨૦૧૧-૧૨ના એકદર કેપિટલ ફોર્મેશનના સરેરાશ દર જીપીમાં ૩૦ ટકા રહ્યો હોત જ્યારે તે અગાઉના વર્ષમાં દર ૩૨ ટકા હતો.

જો કે સર્વેક્ષણમાં આશા વ્યક્ત કરવામાં આવી છે કે અગામી દિવસોમાં ફૂઝાવો ઘટતાં કેપિટલ ફોર્મેશનનું વાતાવરણ પણ સુધરશે. સામાન્ય વરસાદ, આંતરરાષ્ટ્રીય સ્થિરભાવો જેવા પરિમાણોની ધારણા સાથે ઉપર મુજબની આશા વ્યક્ત કરવામાં આવી છે.

પ્રાથમિક ગણતરીઓ કહે છે કે

વર્ષ ૨૦૧૩-૧૪ દરમિયાન જીપી દર ૮.૬ ટકા રહેવાની સંભાવના છે. ઉપર મુજબની ધારણામાં સાચી પડે તો દર ૦.૫ ટકા ઉંચો જવાની સંભાવના છે.

સર્વેક્ષણમાં ધારણા વ્યક્ત કરવામાં આવી છે કે બચત ખાતાઓના વ્યાજદરોનું તબક્કાવાર ડિરેગ્યુલેટ થતાં નાણાકીય બચતો વધસે અને તેને પગલે નાણાકીય નીતીઓ પણ બદલાશે. ઉપરાંત સ્થાનિક નાણાકીય બજારો જેવાકે કોર્પોરેટ બોન્ડ માર્કેટ અને વેદેશો માંથી લાંબાગાળાના રોકાણો વધવાની સંભાવના પર પણ આશાભરી મીટ મંડવામાં આવી છે.

વર્ષ ૨૦૧૧-૧૨ ના આરંભિક છ મહિના દરમિયાન વિદેશ વેપાર મોરચે ભારતે સારો દેખાવ કર્યો હતો. નિકાસ મોરચે ૪૦.૦૫ ટકાના વૃદ્ધિદર બાદ તે પછીના સમયગાળામાં તે દરમાં ઘટાડો આવી ગયો હતો. એ મુજબ ૨૦૧૧-૧૨ (એપ્રિલ-ડિસેમ્બર) દરમિયાન નિકાસ દરમાં પણ ૩૦.૪ ટકાની વૃદ્ધિ નોંધાઈ હતી. એ જ પ્રમાણે ૨૦૧૦-૧૧ માં બેલેન્સ ઓફ પેમેન્ટનો આંક ૨૮.૬ અબજ ડોલર રહ્યા બાદ વર્ષ ૨૦૧૧-૧૨ ના આરંભિક છ મહિના દરમિયાન તે આંકડો ૩૨.૮ અબજ ડોલર જેટલો વધી ગયો હતો. એ જ પ્રમાણે માર્ચ ૨૦૧૦ ના અંતે વિદેશી હૂંડિયામણનું બંડોળ ૨૭૮ અમેરિકા ડોલર તો માર્ચ ૨૦૧૧ના અંતે ૩૦૫ અબજ ડોલરે પહોંચ્યો ગયું હતું. તેમાંથી ઓગસ્ટ ૨૦૧૧માં વિદેશી હૂંડિયામણ બંડોળનો આંક સૌથી ઉંચો એવો

આર્થિક સર્વેક્ષણ - ૨૦૧૨-૧૩

તૃતી અબજ તોલર રહ્યો હતો તો જાન્યુ ૨૦૧૨ના અંતભાગમાં ૨૮૨.૮ અબજ તોલર એમ સૌથી નીચો રહ્યો હતો.

સર્વેક્ષણનું કહેવું છે કે વર્ષ ૧૯૯૦-૨૦૧૦ દરમિયાન માલસામગ્રી (ગુડ્જ) અને સેવાએ (સર્વિસીઝ) ના જીડીપીમાં વેપાર (ટ્રેડ) નો પ્રશ્નિકોણ ગ્રાન્ડ ગણો વધતાં ભારત વિશ્વ અર્થતંત્ર સાથે વણાઈ ગયું છે. તે સાથે જ વિશ્વ અર્થતંત્રમાં ભારતની ભૂમિકા પણ વધી છે.

સામાન્યપણે આર્થિક સર્વેક્ષણ તે આગામી કેન્દ્રીય બજેટનો અરીસો માનવામાં આવે છે. સંસદના મેજ પર સર્વેક્ષણનો દસ્તાવેજ મૂકતાં નાણામંત્રી પ્રણાવ મુખજીએ પણ કહ્યું કે સરકારી નીતિઓની ટીકા કરવા સાથે સર્વેક્ષણમાં આગામી બજેટની જાંખી પણ છે.

આ વર્ષે આર્થિક સર્વેક્ષણમાં બે નવા ચેપ્ટર્સ પ્રકરણો ઉમેરવામાં આવ્યા છે. ‘કલાઈમેટ ચેન્જ’ મુદ્દે નાણાકીય જોગવાઈ અને વિશ્વ અર્થતંત્રમાં ભારતના ઉદ્ય જેવા બે નવા મુદ્દાને પ્રમાણરૂપે સામેલ કરતાં તેઓ વૈશ્વિક આર્થિક મંદી, પુરોલોન કટોકટી અને ભારત પર તેની અસરના મુદ્દે છણાલા કરવામાં આવી છે.

વર્ષ ૨૦૧૧-૧૨માં સરકારે આર્થિક સુધારાની સાથે નાણાકીય ખાધમાં ઘટાડો કરવાનો પથ અપનાવ્યો હોવાનો પડ્યો હતો. ઉપરાંત સરકાર ભ્રાણાચાર પર ગાટકવા પ્રતિબદ્ધ હોવાની પણ વાત કરવામાં આવી છે.

આર્થિક વૃદ્ધિદરમાં થયેલા ઘટાડાની ચેતી જઈને સરકાર અને રીજર્વબેન્કે સ્તાનિક મોરચે સુધારાની દિશામાં પગલા લે એમ પણ સર્વેક્ષણાણાં કહેવામાં આવ્યું છે.

સર્વેક્ષણમાં આશા વ્યક્તા કરવામાં આવી છે કે માર્યના અંત ભાગ સુદીમાં ફુગાવો દર ઘટીને ૬.૫ કે ૭ ટકા થશે. નાણાકીય નીતિઓમાં પણ ફુગાવા દર ઘટાડા પર ભાર મૂકવામાં આવશે. એક વખત ફુગાવો ઘટતાં નાણાકીય દરો નીચા લાવવાનો માર્ગ મોકણો થશે.

સર્વેક્ષણમાં આશા વ્યક્તા કરવામાં આવી છે કે વર્ષ ૨૦૧૨-૧૩ માં નાણાકીય ખાધ ઘટીને ૪.૧ ટકા થશે. અંદાજપત્રમાં ૪.૬ ટકાની થયેલી ધારણા કરતાં પણ નાણાકીય ખાધ નીચી રહેવાની સંભાવના છે.

આગામી વર્ષે ફુગાવાદર નીચો જતાં અને વૈશ્વિક કોમોડિટી કિંમતો ધરવા ઉપરાંત વ્યાજદરોમાં પણ ઘટાડો આવતાં ઔદ્યોગિક વૃદ્ધિદર વધશે. સર્વેક્ષણમાં આશા વ્યક્ત કરવામાં આવી છે કે ૨૦૧૩-૧૪ નાણાકીય વર્ષમાં આર્થિક વૃદ્ધિદર વધીને ૮.૬ ટકાની સપાટીએ પહોંચશે. જો કે નાણામંત્રીના મુખ્ય આર્થિક સલાહકાર કૌશિક બસુનો તો માનવું છે કે રોકાણ અને બચત મોરચે હજ એક વર્ષ મંદી પ્રવર્તી રહેવાની સંભાવના છે.

વર્તમાનમાં રોકાણો અને બચત દર અનુક્રમે ૩૫.૧ ટકા અને ૩૨.૩ રહ્યો છે. ગ્રાન્ડ વર્ષ પહેલાં રોકાણ દર

૩૮ ટકા હતો. બચત દર ૩૬ ટકા હતો.

રીટેલબેન્કે એફીઆઈ

ભારતના મલ્ટી બ્રાન્ડ રીટેલ વેપારને તબક્કાવાર એફીઆઈ માં ખુલ્લો મૂકવાની તરફે છા કરતાં સર્વેક્ષણમાં કહેવામાં આવ્યું છે કે ફુગાવાને ડામવામાં વિદેશી રોકાણો ખૂબજ ઉપયોગી સાબિત થઈ શકે તેમ છે. સર્વેક્ષણ કહે છે કે....

“મલ્ટી બ્રાન્ડ રીટેલ ક્ષેત્રમાં એફીઆઈને મંજૂરીને મહત્વનો મુદ્દો છે. મેટ્રો શહેરોમાં તેને તબક્કાવાર અમલી બનાવી શકાય.” ફુગાવાને મુદ્દે રચાયેલી મંગીઓની સમિતિએ (આઈએમજી) ફુગાવાને ડામવા તેમ જ બેદૂતો ને ઓછી કિંમતો મળતી હોવાના પ્રશ્નાના ઉકેલ માટે મલ્ટી બ્રાન્ડ રીટેલ ક્ષેત્રમાં એફીઆઈને મંજૂરી આપવા ભલામણ કરી છે. આધુનિક રીટેલ ટ્રેડના વ્યાપ સાથે એગ્રીકલ્યુરલ માર્કેટીંગમાં સુધારો આપવા સાથે સરકારી આવકમાં પણ વૃદ્ધિ થવાની શક્યતા જોવાઈ રહી છે. વર્તમાનમાં રીટેલ ક્ષેત્ર બિનસંગઠિત હોવાથી તેમ જ નીચા દરે વેરો ભરતુ હોવાથી સરકારી આવક ઓછી રહે છે. ‘આઈએમજી’ નું માનવું છે કે મલ્ટી બ્રાન્ડ રીટેલ ક્ષેત્રે એફીઆઈને મંજૂરી અપાતાં રોકાણકીય ખાલીપો પણ ભરશે.

ભારતે સિંગલ બ્રાન્ડ રીટેલ મોરચે ૫૧ ટકા રોકાણ કરવા ૨૦૦૬ થી મંજૂરી આપી દીધી છે. જાન્યુઆરી ૨૦૧૨માં તો સરકારે આ મોરચે ૫૧ટકાની મર્યાદા

આર્થિક સર્વેક્ષણ - ૨૦૧૨-૧૩

પણ દૂર કરીને ૧૦૦ ટકા એફીઆઈને મંજૂરી આપી દીધી છે.

જો કે ૫૧ ટકાથી વધુની મર્યાદાઓ એફીઆઈ રોકાણકર્તાઓ સરકારે એક શરત તો મૂકી જ છે કે આવા રોકાણકર્તાએ ભારતીય નાના ઉદ્યોગો, ગ્રામોદ્યોગ અને કૃષિ ઉદ્યોગના કલાકારો દ્વારા ઉત્પાદિત ૩૦ ટકા પ્રોડક્ટનું પણ વેચાણ કરવામાં આવે.

ક્ષેત્રવાર સમીક્ષા

ક્ષેત્રવાર સમીક્ષા કરતાં આર્થિક સર્વેક્ષણમાં કહેવામાં આવ્યું છે કે રીટેલ ટ્રેડિંગ કંપનીઓમાં વેચાણ વર્ષ ૨૦૧૦-૧૧ દરમિયાન ૧૨ ટકા અને વર્ષ ૨૦૧૧-૧૨ માં ૮.૪ ટકા ઘટાડો નોંધાયો છે.

૧૦.૩ ટકા આબકારી જકાત લદ્દાતાં તેમજ પાર્ન અને એપરલ્સના ભાવમાં વધારો થતાં બ્રાન્ડેડ એપરલ્સના ભાવ ઉંચકાતાં ગ્રાહકો દ્વારા ખરીદી ઘટી અને તેને પગલે ગારમેન્ટ રીટેલ કંપનીઓના વેચાણોમાં ઘટાડો આવ્યો. પરંતુ સર્વેક્ષણમાં આશા બ્યક્ત કરવામાં આવી છે કે ૨૦૧૨-૧૩ દરમિયાન વેચાણોમાં ૧૫.૭ ટકા વૃદ્ધિ થશે.

“ઉંચા વૃદ્ધિદર સાથે ભારત વિશ્વની ચોથા કમની આર્થિક તાકાત બની રહ્યું છે અને માથાદીઠ આવકના મોરચે વૈશ્વિક રેન્કિંગ પણ ઊંચું ગયું છે પણ હકીકત એ છે કે તેની માથાદીઠ આવક તો નીચી જ રહે છે. ભારત રેન્કમાં ઊંચું ગયું છે. પરંતુ ૪૦-૨૦ દેશોમાં ગરીબોની સંખ્યા હજી વધું છે.”

સર્વેક્ષણમાં કહેવામાં આવ્યું છે કે વર્ષ ૨૦૧૧માં ભારતમાં માથાદીઠ આવક ૧૫૨૭ ડોલરની હતી. છતાં ભારત સ્થાનિક અને વૈશ્વિક એવા વૈવિધ્યસભર પરિબળો ધરાવે છે. આ પરિબળો ભવિષ્યમાં વૃદ્ધિને વધારવાની દીશમાં પ્રદાન કરી શકે છે.

૧૯૮૦-૨૦૧૦ દરમિયાન ભારતે ૬.૨ ટકાનો વૃદ્ધિદર હાંસલ કર્યો હતો. જ્યારે વિશે ૩.૩ ટકાની જ વૃદ્ધિ સ્પર્ધી હતી. વૈશ્વિક જીવીપીમાં ભારતનું પ્રદાન ૧૯૮૦માં ૨.૫ ટકા હતું. જ્યારે વર્ષ ૨૦૧૪૦માં વધીને પાંચ ટકા થયું હતું. તેને પરિણામે માથાદીઠ જીવીપી રેન્કમાં ભારત ૧૯૯૦માં ૧૧૭ માં કમે હતું. ૨૦૦૮માં ૮૪માં કમે આવ્યું હતું.

આ સમયગાળા દરમિયાન ચીને પણ ૧૨૪ સ્થાનની આગળ વધીને ૭૪ મું સ્થાન મેળવ્યું છે.

પૂર્વ એશિયાના દેશોની આર્થિક કટોકટીને પગલે ૧૯૯૮માં ૨૦ દેશોના જૂથ ૪૦ ની રચના થઈ હતી.

સર્વેક્ષણમાં કહેવામાં આવ્યું છે કે યુરોપોન વૈશ્વિક જીવીપીમાં ૧૮ ટકાની ભાગીદારી ધરાવે છે. અને ત્યાં વર્તાઈ રહેલી આર્થિક કટોકટી હટાવીને પણ પ્રભાવિત કરી શકે છે. ‘આઈએમએફ’ એ આગાહી કરી છે કે વર્ષ ૨૦૧૨માં યુરોપોનમાં સાધારણ મંદીનો માહોલ રહે છે.

આમ સંગીન આર્થિક વૃદ્ધિને કારણે ભારત વિશ્વની ચોથા કમની આર્થિક તાકાત બની રહ્યું છે. પરંતુ તેની

માથાદીઠ આવક તો નીચી જ છે.

સુચિત વિનિવેશ યોજના માટે સાનુક્ષ્ણ વાતાવરણ નથી

નાણાકીય સદ્ગરતા માટે સર્વેક્ષણ સરકારી ખર્ચમાં અને કરકસરની તરફેણ કરે છે. વર્ષ ૨૦૧૨-૧૩ માં નાણાકીય ખાદ ખટીને ૪.૧૨ ટકા થવાની સંભાવના હોવા હતાં સર્વેક્ષણનું કહેવું છે “આગળ વધવા માટે નાણાકીય સુદૃઢતા, ખર્ચ માળખામાં સુધારા જરૂરી છે.” આ વાત સ્પષ્ટપણે સામાજિક ક્ષેત્રો પર થતા ખર્ચ સબસિડી લિકેજને અંકુશમાં લેવાની વાત કરે છે. તે સાથે જ ઉદ્યોગક્ષેત્રો પ્રવર્તી રહેલી મંદી, કોટમાં વૃદ્ધિ તેમજ આંતરરાષ્ટ્રીય કોમોડિટી કિમતોમાં થતી વૃદ્ધિને કારણે વધતા ખર્ચને કારણે આવકમાં ઘટેલી વૃદ્ધિ થવાની સંભાવના પણ જોવામાં નથી આવી.

વર્ષ ૨૦૧૩-૧૪ દરમિયાન નાણાકીય ખાદ ખટીને જીવીપીના ૩.૫ ટકા થવાની સંભાવના જોવા સાથે સર્વેક્ષણમાં સ્પષ્ટપણે કહેવામાં આવ્યું છે કે “ભારતના કિસ્સામાં મહત્વના આર્થિક સુધારાને પગલે મોટાપાયે સુધારો થવાની આવશ્યકતા છે.”

સર્વેક્ષણમાં કહેવામાં આવ્યું છે કે કેન્દ્રના સંસાધનોનો અંદાજ સૂચવે છે કે નાણાકીય ખાદ વર્ષ ૨૦૧૨-૧૩ માં ૪.૧ ટકા વર્ષ ૨૦૧૩-૧૪ માં ૩.૫ ટકા અને તે પછીના ત્રણ વર્ષ દરમિયાન ૩ ટકા રહેવાની સંભાવના છે.

રેલવે બજેટ - ૨૦૧૨-૧૩

રેલવે અંદાજપત્ર ૨૦૧૨-૧૩માં ઉતારું ભાડામાં સૂચવાયેલો વધારો

પ્રતિ કિલોમીટર ૨ પૈસાથી ૧૫ પૈસા સુધીના વધારાની દરખાસ્ત

અલ્પતમ ભાડું ઝા. પ, પ્લેટ ફોર્મ ટિકીટનો દર વધારીને ઝા. પ

આગામી વર્ષમાં શારી થનારી ૭૫ નવી એક્સપ્રેસ ટ્રેનો,

૨૧ નવી પેસેન્જર સેવા તેમજ ૮ ડેમુ અને ૮ મેમુ સેવા શરી કરવામાં આવશે

૩૬ ટ્રેનોના પ્રવાસ અંતરમાં વધારો, ૨૩ ટ્રેનોની ફિક્સ્ડિવન્સી વધારવામાં આવશે

કચ્છમાં રેલ્વેના ડિબા બનાવવાનું એકમ સ્થાપવામાં આવશે

રેલવે મંત્રી શ્રી દિનેશ ત્રિવેદીએ સંસદમાં ૨૦૧૨-૧૩ના વર્ષનું રેલવે અંદાજ પત્ર ૨જૂ કર્યું હતું. આ અંદાજપત્રમાંની મહત્વની દરખાસ્તો અને જાહેરાતો નીચે મુજબ છે.

- રેલવે દ્વારા ૨૦૧૨-૧૩ના વર્ષમાં ઉતારુઓની સંખ્યામાં ૫.૪ ટકાના વધારાનો લક્ષ્યાંક રાખવામાં આવ્યો છે. આજ પ્રમાણે માલસમાનની હેરફેરનો લક્ષ્યાંક ૧૦૨૫ મિલીયન ટન નક્કી કરાયો છે જે ૨૦૧૧-૧૨ની માલસમાનની હેરફાર કરતાં ૫૫ મિલીયન ટન વધુ છે.
- ઉતારું ભાડામાં કિલોમીટર દીઠ વધારો સૂચવાયો છે. આ મુજબ પરાંની ટ્રેનો તેમજ સામાન્ય બીજા વર્ગમાં પ્રવાસ ઉપર ભાડામાં પ્રતિ કિલોમીટર ૨ પૈસાનો વધારો સૂચવાયો છે. મેઈલ અને એક્સપ્રેસ બીજા વર્ગમાં પ્રતિ કિલોમીટર ૩ પૈસાનો, સ્લીપર કલાસમાં પ્રતિ કિલોમીટર

રેલવે બજેટ - ૨૦૧૨-૧૩

૫ પૈસા, એ.સી. ચેરકાર, એ.સી. શ્રી ટાયર અને ફસ્ટ કલાસમાં પ્રતિ કિલોમીટર ૧૦ પૈસા, એ.સી. ટુ ટાયરમાં પ્રતિ કિલોમીટર ૧૫ પૈસા જ્યારે એ.સી. ફસ્ટ કલાસમાં પ્રતિ કિલોમીટર ૩૦ પૈસાનો વધારો સૂચવવામાં આવ્યો છે.

- રેલ્વે પ્રવાસમાં અલ્પત્તમ ભાડું હો. ૫ કરવામાં આવ્યું છે અને એજ પ્રમાણે પ્લેટફોર્મ ટિકીટનો દર વધારીને હો. ૫ કરવામાં આવ્યો છે.
- એપ્લાસ્ટીક એનિમીયા, “સિકલસેલ એનિમીયા”થી પીડાતા દર્દીઓને એ.સી. ટુ ટાયર, એ.સી. શ્રી ટાયર, ચેરકાર અને સ્લીપર કલાસમાં ભાડામાં ૫૦ ટકા કન્સેશન આપવામાં આવશે.
- અર્જુન એવોઈ મેળવનારાઓ હવે રાજ્યાની અને શતાબ્દી ટ્રેનમાં પણ પ્રવાસ કરી શકશે.
- ઈજઝત યોજના હેઠળ પ્રવાસનું અંતર ૧૦૦ કિલોમીટરથી વધારી ૧૫૦ કિલોમીટર કરવામાં આવ્યું છે.
- ટ્રેનોમાં ચાલુ ટ્રેને આગામી સ્ટેશનનાં નામ તેમજ ત્યાં પહોંચવાના સમયની જાણ કરતી ડિસ્પલે વ્યવસ્થા ઉભી કરવામાં આવશે. દેશમાં મહત્વનાં રેલ્વે સ્ટેશનોએ કુલ ૩૨૧ એસ્ક્રેલેટર ગોઠવવામાં આવશે, જેમાંથી ૫૦ એસ્ક્રેલેટર ૨૦૧૨-૧૩ના વર્ષમાં ચાલુ થશે. રોકડા સિક્કા / ચલણી નોટો નાંખી ટિકીટ મેળવવાના મશીનો દાખલ કરવામાં આવશે.
- દેશમાં કુલ ૮૨૮ સ્ટેશનોનું હાલનું ધોરણ વધારી તેને આદર્શ સ્ટેશન બનાવવામાં આવશે, જેમાંથી ૮૪ રેલ્વે સ્ટેશનની યોજના આગામી વર્ષમાં પૂરી કરવામાં આવશે. દેશમાં અત્યાર સુધીમાં કુલ ૪૮૦ સ્ટેશનોને આદર્શ રેલ્વે સ્ટેશનમાં ફેરવવામાં આવ્યા છે.
- શારીરિક રીતે અશક્ત લોકો માટે પ્રત્યેક મેઈલ / એક્સપ્રેસ ટ્રેનમાં એમને ખાસ સુવિધા પૂરી પાડતા ખાસ ડિઝાઇનવાળા કોચ જોડવામાં આવશે.
- રાજ્યાની, શતાબ્દી અને દુરન્તો ટ્રેનમાં પ્રવાસીઓને “રેલ બંધુ” નામનું સામયિક આપવામાં

રેલવે બજેટ - ૨૦૧૨-૧૩

આવશે.

- મહત્વનાં રેલવે સ્ટેશનોએ એ.સી. એક્ઝિક્યુટીવ લોન્જ સ્થાપવામાં આવશે.
- આગામી વર્ષમાં દેશના જુદા જુદા ભાગોમાં કુલ ૭૫ નવી એક્સપ્રેસ ટ્રેનો દાખલ કરવામાં આવશે. આ ઉપરાંત ૨૧ નવી પેસેન્ઝર સેવા, ૮ તેમું સેવા અને ૮ મેમુ સેવા શરૂ કરવામાં આવશે.
- ૩૮ ટ્રેનોનું હાલનું પ્રવાસ અંતર વધારવામાં આવશે અને હાલની ૨૩ ટ્રેનોની ફિક્વન્સી વધારવામાં આવશે.
- મુંબઈની પરાની રેલવે સેવામાં ૭૫ વધારાની સેવા એટલે કે ૭૫ વધુ ટ્રેનો દોડાવવામાં આવશે. કોલકાતા વિસ્તારમાં ૪૪ નવી પરાની રેલવે સેવા, કોલકાતા મેટ્રોમાં ૫૦ નવી સેવા જ્યારે ચેન્નાઈ વિસ્તારમાં ૧૮ વધારાની રેલવે સેવા શરૂ કરવામાં આવશે.
- આગામી વર્ષમાં કુલ ૭૨૫ કિલોમીટરની નવી રેલવે લાઈન ઉભી કરવાનો લક્ષ્યાંક રાખવામાં આવ્યો છે. આ ઉપરાંત ૭૦૦ કિલોમીટરની રેલવે લાઈન બેવડાવવાનો જ્યારે ૮૦૦ કિલોમીટરની રેલવે લાઈનના ગેજ રૂપાંતરનો અને ૧૧૦૦ કિલોમીટરની રેલવે લાઈનનું વિજળીકરણ કરવાનો લક્ષ્યાંક રાખવામાં આવ્યો છે. નવી રેલવે લાઈનો માટે રૂ. ૬૮૭૨ કરોડ, રેલવે લાઈન બેવડાવવા માટે રૂ. ૩૫૮ કરોડ કરોડ, ગેજ રૂપાંતર માટે રૂ. ૧૬૫૦ કરોડ અને રેલવે લાઈનના વિજળીકરણ માટે રૂ. ૮૨૮ કરોડની જોગવાઈ કરવામાં આવી છે.
- આગામી વર્ષમાં રેલવેનું કુલ યોજનાકીય ખર્ચ રૂ. ૬૦૧૦૦ કરોડ નક્કી થયું છે. જે અત્યાર સુધીમાં સૌથી વધુ ખર્ચ સૂચવે છે.
- ગુજરાતમાં કચ્છ વિસ્તારમાં રાજ્ય સરકારની મદદથી રેલવે કોચ બનાવવાનું એક નવું એકમ ઉભું કરવામાં આવશે. આજ પ્રમાણે સંબંધિત રાજ્ય સરકારની મદદથી કેરળમાં તેમજ

રેલવે બજેટ - ૨૦૧૨-૧૩

કણ્ણાટકમાં રેલવે ડબા તૈયાર કરવાના એકમો ઉભાં કરવામાં આવશે.

- રેલવેના આધુનિકરણનો જે કાર્યક્રમ સામ પિત્રોડા સમિતિએ સૂચયબો છે એનો અમલ કરવા માટે ખાસ મિશનની રચના કરવામાં આવશે.
- સરકાર દ્વારા રેલવે ટેરિફ રેગ્યુલેટરી ઓથોરીટી ઉભી કરવાની વિચારણાં કરવામાં આવશે. આ ઉપરાંત લેવલ કોસ્ટિંગ દૂર કરવા માટે રેલ-રોડ સેપરેશન કોર્પોરેશન, જાહેર અને ખાનગી ક્ષેત્રની ભાગીદારીથી રેલવે સ્ટેશનોનો નવેસરથી વિકાસ કરવા ભારતીય રેલવે સ્ટેશન ટેવલપમેન્ટ કોર્પોરેશનની રચના કરવામાં આવશે. નેશનલ હાઇસ્પીડ રેલ ઓથોરીટી રચવાની પણ જાહેરાત કરવામાં આવી છે.
- દેશમાં કુલ ૨૦૦ જેટલા દુર્ગમ રેલવે સ્ટેશનો ખાતે સૂર્ય શક્તિ મારફત વિજળી પૂરી પાડી આ સ્ટેશનોને “ગ્રીન એનજર્જ સ્ટેશન”માં ફેરવવામાં આવશે.
- વિવિધ ટ્રેનોના કુલ ૨૫૦૦ ડબાને બાધો ટોઈલેટથી સુસજ્જ કરવામાં આવશે.
- પ્રવાસ દરમ્યાન ટ્રેનમાં આરપીએફ / જીઆરપીનું રક્ષણ પુરું પાડવાની વ્યવસ્થા કુલ ૩૫૦૦ ટ્રેનમાં પૂરી પાડવામાં આવશે.
- કાકોડકર સમિતિની ભલામણ મુજબ રેલવે સેફ્ટી ઓથોરીટી નામની કાયદેસરની નિયમનકારી સંસ્થાની રચના કરવામાં આવશે.
- આગામી ૨૦૧૨-૧૩ના વર્ષમાં રેલવે સેવામાં કુલ ૧ લાખથી વધુ લોકોની ભરતી કરવામાં આવશે અને અનુસૂચિત જાતિ, અનુસૂચિત જનજાતિ તથા અન્ય પછાત વર્ગો માટેની અનામત જગ્યાનો બેકલોગ દૂર કરવામાં આવશે.
- દર વર્ષ રેલવેના કુલ ૧૦ રમતવીરોને “રેલ ખેલ રત્ન” એવોર્ડ પ્રદાન કરવામાં આવશે.

રેલવે બજેટ - ૨૦૧૨-૧૩

૨૦૧૨-૧૩ રેલવે અંદાજપત્રમાં ઉતારું ભાડામાં કરાયેલો સામાન્ય વધારો

૭૫ નવી એક્સપ્રેસ ટ્રેન, ૨૧ નવી પેસેન્જર ટ્રેન, ૮ ડેમુ
અને ૮ મેમુ સેવાઓ શરૂ કરવામાં આવશે.

મુંબઈ, ચેનાઈ અને કોલકાતાના પરાની રેલવે સેવામાં ૧૩૭ વધુ ટ્રેન સેવા

૭૨૫ કિલોમીટરની નવી રેલવે લાઇન નાંખવામાં આવશે.

રેલવેની માળખાંગાત સુવિધાઓ વિકસાવવા ઉપર ખાસ ધ્યાન કેન્દ્રીત થશે

રેલવેના આધુનિકરણ માટે ખાસ મિશનની થનારી રચના

રેલવે પ્રવાસીઓ માટે સંખ્યાબંધ નવી સુવિધાઓ

રેલવે મંત્રી શ્રી દિનેશ ત્રિવેદીએ સંસદમાં રજૂ કરેલા ૨૦૧૨-૧૩ના વર્ષના રેલવે અંદાજ પત્રમાં રેલવેની માળખાગત સુવિધાઓના આધુનિકરણ અને અપગ્રેડેશન ઉપર ખાસ ભાર મૂકી આ માટેના રોકાણમાં નોંધપાત્ર વધારો સૂચવવામાં આવ્યો છે. રેલવે સેવામાં સલામતી અને સુરક્ષાને ઉચ્ચ અગ્રતાક્રમ આપવામાં આવ્યો છે. શ્રી દિનેશ ત્રિવેદીએ આગામી વર્ષ માટે કુલ ૬૦૧૦૦ કરોડ રૂપિયાના યોજનાકીય ખર્ચની દરખાસ્ત કરી છે, જે આજ સુધીમાં મહત્તમ ખર્ચ સૂચવે છે. આ યોજનાકીય ખર્ચમાં નવી રેલવે લાઇનો માટે રૂ. ૬૮૭૨ કરોડ ફાળવવામાં આવ્યા છે અને પ્રવાસીઓની સલામતી તેમજ સગવડો વધારવા માટે પણ નોંધપાત્ર રકમની ફાળવણી સૂચવાઈ છે.

રેલવે બજેટ - ૨૦૧૨-૧૩

રેલવે મંત્રીએ એમના અંદાજપત્રમાં ૫ મહિનાની બાબતો ઉપર ખાસ ભાર મૂક્યો છે. આમાં સલામતી, રેલવે સેવા સુદૃઢ કરવી, ઉતારુંઓની ગીર્દી ઘટાડવી, ઉતારુંઓની હેરફેરની શક્તિ વધારવી, રેલવે સેવાનું આધુનિકરણ તથા ૮૫ ટકાનો હાલનો ઓપરેટીંગ રેશિયો ૨૦૧૨-૧૩માં ઘટાડીને ૮૪.૮ ટકા કરવાનો સમાવેશ થાય છે.

રેલવે મંત્રીએ ઉતારું ભાડામાં સાધારણ વધારો સૂચય્યો છે. એમની દરખાસ્ત મુજબ પરાની ટ્રેનો અને ઓર્ડિનરી સેકન્ડ કલાસમાં મુસાફરી માટે ભાડામાં કિલોમીટર દીઠ ૨ પૈસાનો વધારો કરવાની દરખાસ્ત છે. મેઈલ / એક્સપ્રેસ સેકન્ડ કલાસમાં પ્રવાસ માટે કિલોમીટરદીઠ ઉ પૈસા, સ્લીપર કલાસમાં કિલોમીટર દીઠ ૫ પૈસા, એ.સી. ચેરકાર, એ.સી. શ્રી ટાયર અને ફસ્ટ કલાસમાં કિલોમીટર દીઠ ૧૦ પૈસા, એ.સી. દુ ટાયરમાં કિલોમીટર દીઠ ૧૫ પૈસા જ્યારે એ.સી. ફસ્ટ કલાસમાં કિલોમીટર દીઠ ભાડામાં ૩૦ પૈસાનો વધારો કરવાની દરખાસ્ત છે. અલ્યુત્તમ ભાડું વધારીને રૂ. ૫ કરવામાં આવ્યું છે અને પ્લેટફોર્મ ટિકીટનો દર પણ વધારીને રૂ. ૫ કરવામાં આવ્યો છે.

રેલવે મંત્રીએ એમના અંદાજપત્રમાં આગામી વર્ષમાં ૭૫ નવી એક્સપ્રેસ ટ્રેન, ૨૧ નવી પેસેન્જર ટ્રેન, ૮ ડેમુ સેવાઓ અને ૮ મેમુ સેવાઓ શરૂ કરવાની દરખાસ્ત કરી છે. આ ઉપરાંત હાલની ૩૮ ટ્રેનોનું પ્રવાસ અંતર વધારવાની, ૨૩ ટ્રેનોની ડિકવન્સી વધારવાની પણ જાહેરાત કરવામાં આવી છે. મુંબઈમાં પરાની રેલવે સેવામાં ૭૫ વધારાની ટ્રેનો જ્યારે કોલકાતા વિસ્તારમાં પરાની રેલવે સેવામાં ૪૪ નવી ટ્રેન શરૂ થશે. કોલકાતા મેટ્રોમાં ૫૦ નવી ટ્રેનો શરૂ કરવાની અને ચેન્નાઈ વિસ્તારમાં પરાની રેલવે સેવામાં ૧૮ વધારાની ટ્રેનો શરૂ કરવાની દરખાસ્ત થઈ છે. રેલવે અંદાજપત્રમાં ૭૨૫ કિલોમીટરની નવી રેલવે લાઈન નાંખવાની, ૭૦૦ કિલોમીટરની હાલની રેલવે લાઈન બેવડાવવાની, ૮૦૦ કિલોમીટર રેલવે લાઈન ગેજ રૂપાંતરની અને ૧૧૦૦ કિલોમીટરની રેલવે લાઈનના વિજળીકરણની દરખાસ્ત થઈ છે. નવી રેલવે લાઈનો માટે રૂ. ૬૮૭૨ કરોડ, રેલવે લાઈન બેવડાવવા રૂ. ઉત્તેડ કરોડ, ગેજ રૂપાંતર માટે રૂ. ૧૮૫૦ કરોડ જ્યારે રેલવે લાઈનના વિજળીકરણ માટે રૂ. ૮૨૮ કરોડની જોગવાઈ કરવામાં આવી છે.

રેલવે અંદાજપત્રમાં રેલવે પ્રવાસીઓની સલામતી અને સુરક્ષા ઉપર ખાસ ભાર મુકવામાં આવ્યો છે. શ્રી દિનેશ ત્રિવેદીએ જણાવ્યું હતું કે અનીલ કાકોડકર અને શામ પિત્રોડાની સમિતિની ભલામણો

રેલવે બજેટ - ૨૦૧૨-૧૩

અનુસાર રેલવે સેવાની સુધારણા માટે રેલવે પાટા, પુલો, સિગનલીંગ અને ટેલિકોમ્યુનિકેશન, રોલિંગ સ્ટોક અને રેલવે સ્ટેશન તથા ફેર્ટ ટર્મિનલની સુધારણા ઉપર ખાસ ધ્યાન કેન્દ્રીત કરવામાં આવશે.

આ સંબંધમાં કાયદેસરની નિયમનકારી સંસ્થા તરીકે રેલવે સેફ્ટી ઓથોરિટીની રચના કરવા, રેલવે ટેરીફ રેઝયુલેટરી ઓથોરિટી ઉભી કરવા તેમજ આધુનિકરણ માટે ખાસ મિશનની રચના કરવાનું વિચારાયું છે.

રેલવે મંત્રીએ જણાવ્યું હતું કે ૨૦૧૧-૧૨ના ચાલુ વર્ષમાં રેલવેમાં ૮૦ હજારથી વધુ લોકોની ભરતી કરવામાં આવી છે. આગામી ૨૦૧૨-૧૩ના વર્ષમાં ૧ લાખથી વધુ લોકોની રેલવેમાં ભરતી કરવાની દરખાસ્ત છે. એમણે કહ્યું હતું કે આ દરમ્યાન અનુ. જાતિ / અનુ. જન જાતિ અને અન્ય પદ્ધત વર્ગ માટેની જે અનામત જગ્યાઓ અત્યાર સુધી ભરાઈ નહીં હોય એવી તમામ જગ્યાઓ ભરી દેવામાં આવશે. રેલવે મંત્રીના જણાવ્યા મુજબ ૨૦૧૨-૧૩ના આગામી વર્ષમાં ભારતીય રેલવે સેવામાં ઉતારું ટ્રાફિકમાં ૫.૪ ટકાના વધારાનો લક્ષ્યાંક રાખવામાં આવ્યો છે. માલ સામાનની હેરફેર સંબંધમાં ૧૦૨૫ મિલીયન ટન માલસમાનની હેરફેરનો લક્ષ્યાંક છે જે ૨૦૧૧-૧૨ની માલ સામાનની હેરફેરની સરખામજીએ ૫૫ મિલિયન ટનનો વધારો સૂચવે છે.

રેલવે સેવામાં ગેજ રૂપાંતરના પ્રોજેક્ટમાં ગુજરાતના નવ પ્રોજેક્ટનો સમાવેશ

રેલવે મંત્રી શ્રી દિનેશ ત્રિવેદીએ આગામી ૨૦૧૨-૧૩ના વર્ષમાં ગેજ રૂપાંતરના જે પ્રોજેક્ટો હાથ ધરવાની જહેરાત કરી છે એમાં ગુજરાતના કુલ ૧૩ પ્રોજેક્ટનો સમાવેશ થાય છે. ગેજ રૂપાંતર માટે મંજૂર થયેલા બંને પ્રોજેક્ટ ગુજરાતના છે જેમાં અમદાવાદ - બોટાદ અને ધસા - જેતલસર ગેજ રૂપાંતર પ્રોજેક્ટનો સમાવેશ થાય છે.

ગેજ રૂપાંતર માટેના ચાર પ્રોજેક્ટ આયોજન પંચની મંજૂરી માટે મોકલવામાં આવ્યા છે. જેમાં, ગુજરાતના હિંમતનગર - જેડબ્રહ્લા અને આખુ રોડ સુધી એક્સટેન્શનના પ્રોજેક્ટનો સમાવેશ થાય છે.

આગામી વર્ષે ગેજ રૂપાંતર સંબંધમાં સર્વે હાથ ધરવા જે સાત પ્રોજેક્ટ પસંદ કરવામાં આવ્યા છે એમાંના છ પ્રોજેક્ટ ગુજરાતના છે. આ પ્રોજેક્ટ નીચે મુજબ છે.

- (૧) કલોલ - કરી (૨) ગાંધીધામ - અંજાર - મુંદ્રા (૩) ખંભાત - ખંભાત બંદર
- (૪) અમદાવાદ - સરદાર ગ્રામ - ડભોડા - નાંદોડ - દહેગામ - રખિયાલ - જલિયામઠ - પ્રાંતિજ - હિંમતનગર
- (૫) નવ લખી - માળીઆ - રાજકોટ (૬) ભાવનગર - અધેલાલ - ધોલેરા - વટામણ - પેટલાદ

રેલવે બજેટ - ૨૦૧૨-૧૩

નવી શરૂ થનારી એક્સપ્રેસ ટ્રેન, પેસન્જર ટ્રેન, મેમુ અને
ડેમુ સેવામાં ગુજરાતને મળનારી ૧૬ ટ્રેનો

ગુજરાતના છ રેલવે સ્ટેશન આદર્શ રેલવે સ્ટેશન બનશે

રેલવે મંત્રી શ્રી દિનેશ ત્રિવેદીએ ૨૦૧૨-૧૩ના આગામી વર્ષમાં દેશના વિવિધ ભાગોમાં કુલ ૭૫ નવી એક્સપ્રેસ ટ્રેન શરૂ કરવાની જહેરાત કરી છે. આ નવી ટ્રેનોમાં ગુજરાતને ૧૪ ટ્રેનોનો લાભ મળશે. ગુજરાતને મળતી નવી ટ્રેન સેવા નીચે મુજબ છે.

- (૧) બાંદરા ટર્મિનસ - ભૂજ એ.સી. એક્સપ્રેસ (અઠવાડીયામાં ૩ દિવસ)
- (૨) કોઈભતુર - બિકાનેર એ.સી. એક્સપ્રેસ વાયા રોહા, વસાઈ રોડ, અમદાવાદ, જોધપુર (સાપ્તાહિક)
- (૩) અમદાવાદ - અજમેર ઇન્ટરસીટી એક્સપ્રેસ (દૈનિક)
- (૪) ઓખા - જ્યાપુર એક્સપ્રેસ વાયા પાલનપુર, અજમેર (સાપ્તાહિક)

રેલવે બજેટ - ૨૦૧૨-૧૩

- (૫) વલસાડ - જોધપુર એક્સપ્રેસ વાયા પાલનપુર, મારવાડ (સાપ્તાહિક)
- (૬) પોરબંદર - સિકંદરાબાદ એક્સપ્રેસ વાયા વિરમગામ, વસાઈ રોડ (સાપ્તાહિક)
- (૭) બાંદરા ટર્મિનસ - દિલ્હી સરાઈ-રોહિલા એક્સપ્રેસ વાયા પાલનપુર, કુલેરા (સાપ્તાહિક)
- (૮) હાપા - મડગાઁવ - વસાઈ રોડ, રોહા (સાપ્તાહિક)
- (૯) બીકાનેર - બાંદરા ટર્મિનસ વાયા જોધપુર, મારવાડ, અમદાવાદ (સાપ્તાહિક)
- (૧૦) અમદાવાદ - ગોરખપુર એક્સપ્રેસ, વાયા પાલનપુર, જ્યાપુર, મથુરા, ફરુખાબાદ, કાનપુર (સાપ્તાહિક)
- (૧૧) ગાંધીધામ - બાંદરા ટર્મિનસ એક્સપ્રેસ વાયા મોરબી (સાપ્તાહિક)
- (૧૨) શાલીમાર - ભૂજ એક્સપ્રેસ વાયા વિલાસપુર, કટણી, ભોપાલ (સાપ્તાહિક)
- (૧૩) માલડા ટાઉન - સૂરત એક્સપ્રેસ વાયા રામપુર હાટ, આસાનસોલ, નાગપુર (સાપ્તાહિક)
- (૧૪) દ્વારકા - સોમનાથ એક્સપ્રેસ (દૈનિક)

રેલવે મંત્રીએ આગામી વર્ષમાં જે આઠ નવી મેમુ સર્વિસ શરૂ કરવાની જાહેરાત કરી છે એમાં ગુજરાતને ૨ નવી મેમુ ટ્રેન મળશે. આમાં - (૧) દાહોદ - આણંદ અને (૨) આણંદ - ગાંધીનગર વચ્ચેની મેમુ ટ્રેન સેવાનો સમાવેશ થાય છે.

આગામી વર્ષમાં કુલ ૨૧ નવી પેસેન્જર ટ્રેન અને ૭ તેમું સેવા પણ શરૂ થશે પરંતુ એમાં ગુજરાતને કોઈ ટ્રેનનો લાભ મળતો નથી..

રેલવે અંદાજપત્રમાં આગામી વર્ષમાં દેશના જુદા જુદા ભાગોમાં કુલ ૮૪ રેલવે સ્ટેશનોને અપગ્રેડ કરી આદર્શ સ્ટેશનમાં બદલવાની જાહેરાત કરવામાં આવી છે. આ ૮૪ રેલવે સ્ટેશનોમાં ગુજરાતના છ રેલવે સ્ટેશનોનો સમાવેશ થાય છે. જેમાં, (૧) બેચરાજી (૨) ભાણવડ (૩) કડી (૪) પાલનપુર (૫) સિધ્યપુર અને (૬) ઊંડાનો સમાવેશ થાય છે.

રેલવે અંદાજપત્રમાં આગામી વર્ષમાં નવી ૧૧ રેલવે લાઈનના પ્રોજેક્ટ હાથ ધરવાની તેમજ ૧૦ રેલવે લાઈનના વિજણીકરણની જાહેરાત કરવામાં આવી છે. પરંતુ આમાં ગુજરાતને ફાળે કોઈ પ્રોજેક્ટ આવ્યો નથી.

રેલવેના ઉતારુ ભાડામાં કરાયેલો વધારો સાધારણ હોવાનું જણાવતા

રેલવે મંત્રી શ્રી દિનેશ ત્રિવેદી

સંસદમાં રજૂ થયેલા ૨૦૧૨-૧૩ના રેલવે અંદાજપત્રમાં ઉતારુ ભાડામાં પ્રતિ કિલોમીટર ૨ પૈસાથી શરૂ કરી મહત્તમ ૩૦ પૈસા સુધીનો વધારો સૂચવાયો છે. રેલવે મંત્રી દિનેશ ત્રિવેદીએ જણાવ્યું હતું કે ઉતારુ ભાડામાં સૂચિત વધારાનો સાધારણ પ્રભાવ પડશે. ઉતારુ ભાડામાં સૂચિત વધારાથી પરાની ટ્રેનમાં બીજા વર્ગના પ્રવાસીને ઉપર કિલોમીટરના પ્રવાસ ઉપર વધારાનું માત્ર રૂ. ૨નું ભાડુ ચૂકવવું પડશે. પરા સિવાયની અન્ય ઓર્ડિનરી પેસેન્જર ટ્રેનમાં બીજા વર્ગના મુસાફરને ૧૩૫ કિલોમીટરના પ્રવાસ માટે રૂ. ૪ જેટલું વધારાનું ભાડુ ચૂકવવું પડશે. મેઈલ / એક્સપ્રેસ ટ્રેનમાં બીજા વર્ગમાં પ્રવાસ કરતાં ઉતારુને ૩૭૫ કિલોમીટરેના પ્રવાસ કરવા દરમ્યાન માત્ર રૂ. ૧૨ જેટલું વધારાનું ભાડુ ચૂકવવું પડશે. મેઈલ / એક્સપ્રેસ ટ્રેનમાં સ્લીપર વર્ગમાં ૭૫૦ કિલોમીટરની મુસાફરી ઉપર વધારાનું રૂ. ૪૦ જેટલું ભાડુ ચૂકવવું પડશે. એ.સી. ત ટાયરના ઉતારુ એ ૫૩૦ કિલોમીટરના પ્રવાસ ઉપર વધારાનું રૂ. ૫૭ જેટલું ભાડુ ચૂકવવું પડશે. એ.સી. ટુ ટાયર અને એ.સી. ફર્સ્ટ કલાસના પ્રવાસીએ ૫૩૦ કિલોમીટરના પ્રવાસ ઉપર અનુક્રમે રૂ. ૮૪ અને રૂ. ૧૬૩ જેટલું વધારાનું ભાડુ ચૂકવવું પડશે.

શ્રી દિનેશ ત્રિવેદીએ જણાવ્યું હતું કે ઉતારુ ભાડામાં સૂચિત વધારા પછી પણ છેલ્લો ૮ વર્ષ દરમ્યાન બળતણના ભાવોમાં વધારાથી રેલવે ઉપર જે વધારાનો બોજ પડયો છે એને સરબર નહીં કરી શકાય. એમણે કહ્યું હતું કે રેલવે સેવાના કર્મચારીઓ ઉપરના ખર્ચમાં જે વધારો થયો છે એને લગતો કોઈ બોજ ઉતારુ ભાડામાં નંખાયો નથી.

**રેલવેના નૂર ભાડાની આવકમાં ૩૦.૨ ટકા અને
ઉતારું ટ્રાફિકમાં ૫.૪ ટકાના વધારાની ધારણા**

રેલવે મંત્રીએ સંસદમાં રજૂ કરેલા ૨૦૧૨-૧૩ના રેલવે અંદાજપત્રમાં આગામી વર્ષ દરમ્યાન મહેસૂલની કમાણી કરતાં માલસમાનની હેરફેરનો લક્ષ્યાંક ૧૦૨૫ મિલિયન ટનનો રાખવામાં આવ્યો છે. આ લક્ષ્યાંક ચાલુ વર્ષના ૮૭૦ મિલિયન ટનના સુધારેલા લક્ષ્યાંક કરતાં ૫૫ મિલિયન ટન જેટલો વધુ છે. રેલવે મંત્રીએ જણાવ્યું હતું કે આગામી વર્ષમાં માલ સામાનની હેરફેરમાંથી નૂરની કમાણીનો લક્ષ્યાંક રૂ. ૮૮૭૭૮ કરોડનો છે, જે ચાલુ વર્ષના સુધારેલા લક્ષ્યાંકની સરખામણીએ ૩૦.૨ ટકાનો વધારો સૂચ્યવે છે.

આગામી વર્ષમાં ટ્રેનોની સંખ્યામાં થનારો વધારો તેમજ પ્રવાસીઓની આવ-જીમાં અપેક્ષિત વધારાને ધ્યાનમાં લેતાં ઉતારુંઓની કુલ સંખ્યામાં ૫.૪ ટકાનો વધારો થવાની ધારણા છે. ઉતારું ભાડામાંથી કુલ રૂ. ૩૬૦૭૩ કરોડની કમાણીની ધારણા છે જે ચાલુ વર્ષના સુધારેલા અંદાજની સરખામણીએ રૂ. ૭૨૭૭ કરોડનો વધારો સૂચ્યવે છે. રેલવેની પરચૂરણ આવકમાં આગામી વર્ષમાં ૧૦.૭ ટકા વધારો થવાની ધારણા છે અને આ આવક રૂ. ૪૦૮૬ કરોડ જેટલી અંદાજવામાં આવી છે. રેલવે મંત્રીએ જણાવ્યું હતું કે રેલવે ટ્રાફિકની કુલ આવકમાં ચાલુ વર્ષના સુધારેલા અંદાજોની સરખામણીએ રૂ. ૨૮૬૭૫ કરોડનો વધારો થવાની ધારણા છે. કુલ ટ્રાફિક આવકનો આંકડો રૂ. ૧,૩૨,૫૫૨ કરોડ થવાની ગણતરી છે.

રેલવે બજેટ - ૨૦૧૨-૧૩

રેલવેમાં સલામતીની વ્યવસ્થાને મજબૂત કરવા ૧૮ હજાર કિલોમીટર

રેલવે લાઈન તેમજ સિગનલિંગ સિસ્ટમનું થનારું આધુનિકરણ

આધુનિકરણ માટે ૨૦૧૨-૧૩ના વર્ષમાં રૂ. ૮૪૬૮ કરોડની ફાળવણી

રેલવે ગ્રવાસ દરમ્યાન ગ્રવાસીઓની સલામતી વધારવા રેલવે મંત્રાલય દ્વારા એની માળખાગત સુવિધાઓના આધુનિકરણનો વ્યાપક કાર્યક્રમ હાથ ધરવામાં આવ્યો છે. રેલવે મંત્રી શ્રી દિનેશ ત્રિવેદીએ સંસદમાં રજૂ કરેલા અંદાજપત્રમાં જણાવાયું છે કે રેલવે મંત્રાલય આગામી પાંચ વર્ષમાં લગભગ ૧૮ હજાર કિલોમીટર લાંબી રેલવે લાઈનનું આધુનિકરણ કરશે. આ દરમ્યાન પાટા બદલવા, પાટાનું અપગ્રેડેશન, પાટાને મજબૂત કરવા, નવા પૂલો બાંધવા વગેરે પગલાં ભરવામાં આવશે. આધુનિકરણના આ કાર્યક્રમનો કુલ ખર્ચ રૂ. ૬૫૨૧૨ કરોડ અંદાજવામાં આવ્યો છે. રેલવે મંત્રીએ જણાવ્યું હતું કે આ કુલ ખર્ચની સામે ૨૦૧૨-૧૩ના આગામી વર્ષ સંબંધમાં આધુનિકરણ માટે રૂ. ૬૪૬૭ કરોડની ફાળવણી કરવામાં આવી છે. આ ફાળવણી રેલવેની ૨૦૧૨-૧૩ની રૂ. ૬૦ હજાર કરોડ ઉપરાંતની, આજ સુધીની સૌથી મોટી એવી વાર્ષિક યોજનાના લગભગ ૧૧ ટકા જેટલી થાય છે. એમણે કહ્યું હતું કે ભારતીય રેલવે ઉપર હાલમાં ૮૦ ટકા જેટલા માલસામાનની હેરફેર ૪૦ ટકા જેટલી રેલવે સેવાના નેટવર્ક ઉપર થાય છે. આથી આ ૪૦ ટકા નેટવર્ક ઉપર જે ભારે બોજ પડે છે એ હળવો કરવા આગામી વર્ષોમાં સંખ્યાબંધ પગલાં ભરવામાં આવશે.

ભારતીય રેલવે ઉપરની હાલની સિગનલિંગ સિસ્ટમનું અત્યંત અધતન ટેકનોલોજીની મદદથી આધુનિકરણ કરવામાં આવશે. આ દરમ્યાન પેનલ / રૂટ રીલે ઇન્ટરલોકિંગ વ્યવસ્થા હેઠળ ૨૦૧૪ સુધીમાં ૭૦૦ વધુ રેલવે સ્ટેશનોને આવરી લેવામાં આવશે. આ ઉપરાંત ૧૫૦૦થી વધુ લેવલ

રેલવે બજેટ - ૨૦૧૨-૧૩

કોસિંગનું ઈન્ટરલોકિંગ કરવામાં આવશે. રેલ્વે મંત્રીએ જણાવ્યું હતું કે રેલ્વે સેવાના આધુનિકરણ માટે જે વિવિધ પગલાં વિચારાયા છે એમાં ટ્રેન પ્રોટેક્શન એન્ડ વોર્નિંગ સિસ્ટમ દાખલ કરવાનું પગલું સૌથી નોંધપાત્ર બની રહેશે. આ નવી વોર્નિંગ સિસ્ટમ દાખલ કરવાથી જો કોઈ સંજોગોમાં રેલ્વે ટ્રેનનો પ્રાઇવર સિંગલની અવગાણના કરીને ટ્રેન દોડાવતો રહે તો એવા સંજોગોમાં ટ્રેનને ઓટોમેટિક બ્રેક લાગી જશે અને અક્સમાત નિવારી શકાશે. શરૂઆતમાં આ નવી વોર્નિંગ સિસ્ટમ ૩૦૦૦ રૂટ કિલોમીટરના અંતર ઉપર ઉભી કરવાનું વિચારાયું છે. એમણે કહ્યું હતું કે આ ટીપીડિબલ્યુએસ ટેકનોલોજીને ભારતમાંના વાતાવરણ અને સંજોગોને અનુરૂપ બનાવવામાં આવશે. સિંગલિંગ અને ટેલીકોમ વ્યવસ્થાના આધુનિકરણ પાછળનો આગામી પાંચ વર્ષનો કુલ ખર્ચ રૂ. ૩૮૧૧૦ કરોડ અંદાજવામાં આવ્યો છે. આગામી વર્ષમાં આ સંબંધમાં રૂ. ૨૦૦૨ કરોડની ફાળવણી કરવામાં આવી છે જે ચાલુ વર્ષની ફાળવણી કરતાં બમણી અને અત્યાર સુધીમાંની મહત્તમ ફાળવણી છે.

રેલ્વે મંત્રીએ જણાવ્યું હતું કે આગામી વર્ષમાં દેશના પસંદગીના તમામે તમામ ૨૦૨ રેલ્વે સ્ટેશનો ખાતે ઈન્ટીગ્રેટેડ સિક્યુરીટી સિસ્ટમ ઉભી કરવાની કામગીરી પૂરી કરવામાં આવશે. સલામતીને વધારવા દેશની લગભગ તમામે તમામ ૩૫૦૦ ટ્રેનોમાં પ્રવાસ દરમ્યાન આરપીએફ / જીઆરપીના જવાનોને ફરજ ઉપર મુકવાનું નક્કી થયું છે. વધુમાં પ્રવાસીઓની સલામતી અંગેની જરૂરિયાતો ઝડપથી સંતોષી શકાય એ માટે આરપીએફ હેલ્પ લાઈનને ઓલ ઈન્ડિયા પેસેન્જર હેલ્પ લાઈન સાથે જોડવાનું નક્કી થયું છે.

રેલ્વે મંત્રીએ ભારતીય રેલ્વેમાંની સ્વચ્છતા અને આરોગ્યના હાલના ધોરણ અંગે અસંતોષ વ્યક્ત કરતાં જણાવ્યું હતું કે તમામ ટ્રેનોમાં તેમજ રેલ્વે સ્ટેશનોએ સ્વચ્છતાનું ધોરણ સુધારવા માટે આગામી છી માસમાં તમામ પ્રયાસો કરવામાં આવશે. એમણે કહ્યું હતું કે આ દિશામાં ઝડપી પગલાં ભરવાની જરૂર છે કારણ કે સ્વચ્છતાના અભાવને લીધે ભારતીય રેલ્વેની પ્રતિજ્ઞાને હાનિ પહોંચે છે. એમણે કહ્યું હતું કે ટ્રેનોમાં તેમજ રેલ્વે સ્ટેશનોએ સ્વચ્છતાનું ધોરણ સુધારવા ખાસ તંત્ર ઉભું કરવામાં આવશે.

(સૌજન્ય : પી.આઈ.વી. અમદાવાદ)

રેલવે બજેટ - ૨૦૧૨-૧૩

રેલવે બજેટ : સુરક્ષા, સ્વચ્છતા અને વિકાસ

- પ્રો. અત્યેશભાઈ ટી. પટેલ

રેલવે મંત્રી દિનેશ ત્રિવેદીએ વર્ષ ૨૦૧૨-૧૩ ના જાહેર કરેલા કેન્દ્રીય રેલ બજેટમાં આગામી પાંચ વર્ષમાં દેશના જુદા જુદા ભાગમાં કુલ ૭૫ નવી એક્સપ્રેસ ટ્રેનો દોડાવવાની જાહેરાત કરી છે અને કિ.મી. એ ર થી ત પૈસા ભાડામાં વધારો કરવાની જાહેરાત કરી છે. જે સામાન્ય માણસને પીડારૂપ છે પરતુ આર્થિક બાબતે યોગ્ય છે. રેલવે મંત્રીએ ૭૫ એક્સપ્રેસ ટ્રેન, ૨૧ પેસેન્જર ટ્રેન, ૮ મેમુ, ૮ તેમુ, ૭૫ નવી લોકલ ટ્રેન મુંબઈને, ૧૮ નવી લોકલ ટ્રેન ચેશણીને અને ૧ ગુરુ પરિકમા એમ કુલ ૨૦૭ નવી ટ્રેનો દોડાવવાની જાહેરાત કરી છે.

રેલવે મંત્રીએ તેમનાં બજેટમાં થીન ટોઈલેટ્સ, સાત્વિક ભોજન, વિકલાંગો માટે વિશેષ સુવિધા, આરોગ્યલક્ષી સ્વચ્છ સેવા, એસ.એમ.એસ. બુકીંગ વગેરે જેવી નવી સુવિધાઓ આપવાની વાત કરી છે. રેલવે પ્રધાને ઓફટરનોટ ટ્રેન એકોમોડેશન સિસ્ટમ (એટીએએસ.) ને પાઈલોટ ગ્રોઝેક્ટ તરીકે લાગુ કરવાની ઘોષણા કરી છે.

રેલવે મંત્રીએ વર્ષ ૨૦૧૨-૧૩ ના બજેટમાં આઈ.આર.એફ.સી. મારફતો રૂ. ૧૫,૦૦૦ કરોડ

મેળવવાનું આયોજન કરાયું છે. રેલવેએ નાણાકીય વર્ષ માટે કુલ ૬૦,૧૦૦ કરોડનું બજેટ અંગે દૂપરેખા તૈયાર કરી છે. જે મોટું મૂડીરોકાણ છે. જેમાં ૧૬,૦૫૦ કરોડ અંદાજપત્રીય સહાય અને ઇન્ડિયન રેલવે ફાઈનાન્સ કોર્પોરેશન માંથી ૧૫,૦૦૦ કરોડ ઋણ મેળવશે. ચાલુ વર્ષ કુલ અંદાજપત્રીય સહાય ૨૪,૦૦૦ કરોડ કરવાની છે. રેલવે સેફટી દંડ રૂ. ૨,૦૦૦ કરોડ અને આંતરીત સાધનો મારફતો રૂ. ૧૮,૦૫૦ કરોડ મેળવવામાં આવશે. ત્યારબાદ ભાડાના વધારો દ્વારા બાકીની આવક ઊભી કરવામાં આવશે.

રેલવે બજેટની ઝાંખી :

- પ્રવાસી ભાડામાં કિ.મી. દીઠ ૨ પૈસાથી ૩૦ પૈસાનો વધારો અને પ્લેટફોર્મ ટિકિટ રૂ. ૩ ને બદલે રૂ. ૫.
- વર્ષ ૨૦૧૨-૧૩ માં રેલવે દ્વારા ૧ લાખથી વધુ કર્મચારીઓની ભરતી કરાશે.
- ૭૫ નવી એક્સપ્રેસ ટ્રેનો અને ૨૧ પેસેન્જર ટ્રેનો દોડાવશે.
- રેલવે ટ્રેકના આધુનિકરણ માટે આગામી વર્ષમાં રૂ. ૬,૬૪૭ કરોડ ખર્ચવામાં આવશે.
- પદોશી દેશોમાં રેલવે કનોક્લિવિટી પૂરી પડાશે. અગરતલાથી બાંગલાદેશમાં અંકુશ નવી લાઈન સ્થપાશે.
- સલામતી વ્યવસ્થા માટે રૂ. ૧૬,૪૮૨ કરોડ ફાળવવામાં આવ્યા છે.
- ડબલ ટેકર કન્ટેનર ટ્રેન રૂજૂ કરવામાં આવશે.
- એરપોર્ટની જેમ સ્ટેશનોની જાળવણી અને રિ-ડેવલપમેન્ટ માટે ભારતીય રેલવે સ્ટેશન ડેવલપમેન્ટ કોર્પની સ્થાપના કરાશે.
- પ્રત્યેક મેઈલ-એક્સપ્રેસ ટ્રેનમાં વિકલાંગ લોકો માટે વિશેષ કોચ ડિઝાઇન કરાશે.
- નેશનલ હાઇસ્પીડ ઓથોરિટીની સ્થાપના કરવામાં આવશે.
- આગામી નાણાકીય વર્ષમાં ૭૦૦ કિ.મીના ટ્રેકનું ડબલિંગ કરાશે જ્યારે ૮૦૦ કિ.મી માં ગેજ કન્વર્જન કરાશે.
- પ્રવાસીઓ માટે મોટાં સ્ટેશન્સ પર એસ્ક્લેર્સ સાહિત નવી સુવિધાઓ, લોન્ડ્રી સર્વિસ, એસી લોન્જ, કોઈના-કરન્સી

લેખક એસ.ડી.આર્ટ્સ એન્ડ બી.આર. કોમર્સ કોલેજમાં, માણસામાં વ્યાખ્યાતા સહાયક છે.

રેલવે બજેટ - ૨૦૧૨-૧૩

આધારિત ટિકિટ વેન્ડરિંગ મશીન્સની સુવિધાઓ ઊભી કરવામાં આવશે.

કચ્છને કોચ ફેક્ટરીની ભેટ :

રેલવે પ્રધાને ચાલુ નાણાંકીય વર્ખના બજેટમાં કચ્છને કોચ ફેક્ટરીની ભેટ આપી છે. જ્યારે ભારતીય રેલવેને નવો ઓપ આપવાની જવાબદારી અમદાવાદની વિશ્વવિદ્યાત સંસ્થા એન.આઈ.ડી. ને સોંપાઈ છે. આ કામગીરી માટે સરકાર એન.આઈ.ડી.ને રૂ. ૧૦ કરોડની ગ્રાન્ટ ફાળવશે. કચ્છમાં આ ફેક્ટરી સ્થાપવામાં આવશે તો તેનાથી રોજગારીમાં વધારો કરી શકશે અને વિકાસ દર ઊંચો લઈ જઈ શકશે.

ગુજરાતને રેલવે બજેટમાંથી શું મળશે?

દરખાસ્તો	બજેટમાં જાહેર (સંખ્યા)
નવી ટ્રેનો	૧૭
ટ્રેનોના એક્સટેન્શન	૫
ટ્રેનોની ફિક્વન્સીમાં વધારો	૧
ગુજરાતને ફાળવાયેલી એક્સપ્રેસ ટ્રેનો	વાયા
અમદાવાદ-અજમેર ઈન્ટરસિટી (ફેનિક)	પાલનપુર, અજમેર
ઓઝા-જ્યાપુર એક્સપ્રેસ (અઠવાડિક)	પાલનપુર-મારવાડ
વલસાડ-જોધપુર એક્સપ્રેસ (સામાઝિક)	વિરમગામ-વસઈ રોડ
પોરબંદર-સિકંદરાબાદ (અઠવાડિક)	જોધપુર-મારવાડ, અમદાવાદ
બિકાનેર-બાંદ્રા (અઠવાડિક)	પાલનપુર, જ્યાપુર
અમદાવાદ-ગોરખપુર (અઠવાડિક)	મોરબી
ગાંધીધામ-બાંદ્રા (અઠવાડિક)	બિલાસપુર, કટની, ભોપાલ
શાલીમાર-ભૂજ (સામાઝિક)	રામપુર હાટ, આસનસોલ, નાગપુર
માલ્દા ટાઉન-સુરત એક્સ. (સામાઝિક)	
દ્વારકા-સોમનાથ (ફેનિક)	
બાંદ્રા-ભૂજ એસી એક્સપ્રેસ (અઠવાડિયામાં ત્રણ વખત)	
કોઈમ્બતૂર-બિકાનેર (અઠવાડિક)	રોહા, વસઈ રોડ, અમદાવાદ
બાંદ્રા - દિલ્હી સરાય રોહિલા (સામાઝિક)	પાલનપુર, કુલેરા
હાપા - મહાગાંવ (અઠવાડિક)	વસઈ રોડ, રોહા
બે મેમૂ ટ્રેનો	ટેમૂ ટ્રેન

૧) દાહોદ-આણંદ

૧) પ્રતાપનગર- છોટા ઉદ્દેશુ

૨) આણંદ-ગાંધીનગર

૫ ટ્રેનોનો રૂટ લંબાવાયો

૧) વલસાડ-સોનોપુર એક્સપ્રેસ મુઝફફરપુર સુધી દોડશે.

૨) સુરત-વારાણસી એક્સપ્રેસ છપરા સુધી

૩) કોલકાતા- અજમેર એક્સપ્રેસ અમદાવાદ (આબુ રોડ થઈ)

૪) અમદાવાદ-આસનસોલ એક્સપ્રેસ ભાવનગર સુધી દોડશે.

૫) પ્રતાપનગર - બોડેલી પેસેન્જર છોટા ઉદ્દેશુ સુધી.

એક ટ્રેનની ફિક્વન્સી વધારાઈ :

ચંડીગઢ-બાંદ્રા એક્સપ્રેસ સૂરત-વડોદરા-અમદાવાદ થઈ હવે અઠવાડિયામાં એકને બદલે બે દિવસ દોડશે.

- રેલવે બજેટને ખૂબ જ યોગ્ય ગણી શકાય તેમાં જે સલામતી અને સાગવડો પર જે ભાર મૂકવામાં આવ્યો છે તે પ્રસંશનીય છે. પરંતુ તે દિશામાં યોગ્ય પ્રયત્નો થાય તે ખૂબ જ જરૂરી છે.

- રેલવે બજેટના કારણે ભાડામાં જે વધારો કરવામાં આવ્યો છે તે ગરીબ માણસને માટે બોજારુપ કહી શકાય પરંતુ આર્થિક રીતે જોતાં તે જરૂરિયાત છે અને તેના દ્વારા નાણાંકીય કટોકટી હળવી

રેલવે બજેટ - ૨૦૧૨-૧૩

બનાવી શકાય તેમ છે.

- ચાલુ નાણાંકીય વર્ષના બજેટમાં રેલવે પ્રધાને થોક બંધ વચ્ચનો આપ્યા છે. જે ભૂલી ન જવાય અને તે દિશામાં ખૂબ જ વિકાસ થાય તે ખૂબજ જરૂરી છે.
- ગાયા વર્ષના રેકર્ડ મુજબ ૧૩૨ નવી ટ્રેનો શરૂ કરવાની યોજના હતી જે પૈકી ૧૧૫ ટ્રેન જ શરૂ કરવામાં આવી છે.
- રેલવે પ્રધાને આધુનિકરણ પર જ ભાર મૂક્યો છે તે ખૂબ જ મહત્વની બાબત કહી શકાય, પરંતુ અક્સમાતો ન થાય અને આધુનિકરણ કોણે હરણફાળ પ્રગતિ થાય તે ખૂબ જ જરૂરી છે.
- રેલવે ઓપરેટિંગ ખર્ચ હાલ જે ૮૫ ટકા છે જે ઘટાડીને ૮૪.૮ ટકા કરવામાં આવશે તેવી જહેરાત રેલવે પ્રધાને કરી છે. જે નાણાંકીય સ્થિતિ સદ્ગ્ર બનાવવા માટે જે લાંબા ગાળાનો વ્યૂહ ઘર્યો છે જે ખૂબ જ સારી બાબત છે.
- રેલવે પ્રધાને ભાડાં વધારો કર્યો પરંતુ માલ ભાડું વધ્યું નથી તે ખૂબ જ યોગ્ય બાબત છે. નહિતો મોંઘવારીને વેગ મળવામાં સહેજ વાર ન થાત.
- રેલવે પ્રધાને આ વર્ષના બજેટમાં ખેલાડીઓ, દર્દીઓ અને શ્રદ્ધાળુઓ માટે ખાસ વિશેષ સેવાઓ આપી છે. તે ખૂબ જ પ્રશંસનીય છે.
- યાત્રીઓની સુરક્ષા, રેલવેનો વિકાસ, આધુનિકરણ, સિંગનલિંગ વ્યવસ્થા સુધારવા પર ભાર મૂકવામાં આવ્યો છે. ખૂબ જ મહત્વની બાબત ગણાવી શકાય.

આમ, ચાલુ નાણાંકીય વર્ષનો રેલવે બજેટમાં યાત્રીઓની સુરક્ષા, આરોગ્યલક્ષી સ્વચ્છતા અને વિકાસ પાછળ ભાર મૂકવામાં આવ્યો છે. તે ખૂબ જ આર્થિક વિકાસ દરમાં મદદરૂપ થવા યોગ્ય છે. હાલની મોંઘવારીની પરિસ્થિતિમાં બજેટ આ અંગે સુરક્ષાઓ આપી આટલો વિકાસ કેળવે તે દેશના વિકાસમાં અતિ મહત્વનું પાસું સાબિત થાય તેમ છે.

આગામી અંદાજપત્રમાં પંચપ્રાણ

- ડૉ. પી.એસ. હિરાણી

વિશ્વની સૌથી વિશાળ માળખાકીય પરિવહન સેવામાં જે ચોથા કર્મ આવે છે અને સુધારા પદ્ધી પણ એક માત્ર શાસકીય ઈજારો જેનો છે તે ભારતીય રેલવેનું વર્ષ ૨૦૧૨-૧૩ માટેનું અંદાજપત્ર મૂળ કર્યું ગુજરાતના હાલ પં. બંગાળમાં સ્થાયી થયેલા શ્રી દિનેશ ત્રિવેદીએ રજૂ કર્યું છે.

આ અંદાજપત્રની પૂર્વ સંધ્યાએ ભારતીય રેલવેના નબળા આર્થિક અને નાણાકીય ચિત્ર વિષે વ્યાપક ચર્ચા જોવા મળેલ હતી. જે પરિવહન સેવા લગભગ છેલ્લા દાયકાથી કોઈ જ પ્રકારના નવીન વધારાના બોજ વગર ચાલુ રહી હોય અને જે સેવાનો વહનબોજ વધતો જતો હોય તેની સ્થિતિ કથળતી રહે તે સ્વાભાવિક છે. ૨૦૧૧-૧૨ ના અંદાજપત્ર વેળાએ રેલવેનો સંચાલકીય ગુણોત્તર (ઓપરેશનલ રેશિયો) ૮૧ ટકા હતો જે વધીને ૨૦૧૨-૧૩ ના રેલવેના અંદાજપત્રની વેળાએ ૮૫ ટકા થયો હોય તે હકીકત સ્વયં હિસાબી દ્રષ્ટિએ ચિંતાજનક છે. વિશ્વના કોઈપણ દેશમાં રેલવેનો ઓપરેટોરા રેશિયો આટલો ઊંચો જોવા મળતો નથી. બીજા અર્થમાં કહીએ તો જે આર્થિક સામાજિક સેવા પૂરી પાડવામાં કોઈ એકમને થતો ખર્ચ

જો નિરંતર વધતો જતો હોય તો તે ખતરાની ઘંટી છે. શરાબની સેવામાં સત્તાધારી કિંગફિશર હવાઈ સેવામાં ઊંચે ઉડવાને બદલે ધરતી પર આવી ગયા તેનું કારણ વાસ્તવમાં આવકની તુલનામાં થયેલ બેસુમાર ખર્ચ છે. આજે ભારતીય રેલવે માટેની આ ચેતવણી સમયસરની છે અને રેલવે મંત્રાલયે તેની ગંભીરતા સંસદમાં સત્તાવાર રીતે સ્વીકારી છે તે તંદુરસ્ત લોકશાહીની નિશાની છે. રેલવે મંત્રીશ્રીએ શબ્દોના સાથીયા પૂરીને વાસ્તવિક નબળી સ્થિતિનો સ્પષ્ટ નિર્દેશ આપ્યો છે.

રેલવેના બજેટમાં મંત્રીશ્રીએ પંચપ્રાણ તરફ સહનું ધ્યાન કેન્દ્રિત કર્યું છે. સલામતી, મજબૂતી, ક્ષમતા વિસ્તરણ, નવીનીકરણ અને સંચાલકીય ગુણોત્તર નીચો લાવવો રેલવે મંત્રીશ્રીએ એવો આશવાદ વ્યક્ત કરેલ છે કે વર્ષ ૨૦૧૨-૧૩ ના નાણાકીય વર્ષના અંતે જ આ ગુણોત્તર લ્ય ૩૫ થી ઘટીને ૮૪.૮ જેટલો નીચે લઈ જવામાં સફળતા મળશે. રેલવેની પરિવહન સેવામાં સલામતી, સ્વચ્છતા, આધુનીકરણના સંદર્ભમાં બે અલગ અલગ પ્રકારની સમિતિઓ કાકોડકર સમિતી અને શામ પિત્રોડા સમિતિએ જે અહેવાલ સુપ્રત કરેલ છે તેના સધન અત્યાસના અંતે

કેટલાક મહત્વના સુધારાનો સંકેત નવા રેલવે બજેટમાં જોવા મળેલ છે.

આર્થિક સુધારાના તબક્કામાં એક વર્ગે એવી સ્પષ્ટ માન્યતાના ધરાવે છે કે ભારતીય રેલવેએ હવે તેનું વલણ સ્પષ્ટ કરવું પડશે. શું રેલવે વ્યાવસાયિક સાહસ છે કે સામાજિક સેવા માટેનું એકમ છે? આ તર્કનો ગૂઢ અર્થ એ છે કે જો વ્યાવસાયિક સાહસ તરીકે રેલવેને વિશ્વના નકશા ઉપર મૂકવું હોય તો મંત્રાલયને સંચાલન કૌશલ્યના પાઈ ભાગાવવા હવે આવશ્યક છે. આખરે કોઈપણ પ્રતિષ્ઠાન સામાજિક સેવાના આદર્શને સિદ્ધ કરવા માંગે તો પણ તેની પાસે ઈદ્ધતમ નાણાકીય અને તકનીકી સાધન ક્ષમતા જોઈશે. “મા” સ્વયં પોષણ ન પાએ તો તેનું બાળક તંદુરસ્ત કરી રીતે રહી શકે? રેલવેના બજેટમાં એ હકીકિતા નો પણ સ્વીકાર કરવામાં આવ્યો છે કે રૂ. ૧ લાખ કરોડ કરતા વધુ રકમના અંદાજે ૪૮% જેટલા પ્રોજેક્ટ્સ હજુ પૂર્ણ કરવાના બાકી છે.

રેલવે મંત્રાલ દ્વારા ૧ વર્ષ ૨૦૧૨-૧૩ નું જે અંદાજપત્ર રજૂ કરવામાં આવેલ છે તે રૂ. ૬૦,૧૦૦ કરોડનું છે જે અત્યાર સુધીના તમામ અંદાજપત્રોમાં સૌથી વધુ છે. આ સંદર્ભમાં ભારતના નાણા વિભાગ દ્વારા

લેખક કચ્છ ચુનિવર્સિટીના કોમર્સ વિભાગના ડીન છે.

રેલવે બજેટ - ૨૦૧૨-૧૩

જે અંગે રેલ્વે મંગાલયે હજી વધુ કાળજી લેવાની જરૂર છે તે સાલામતી અંગે નક્કર નાણાકીય સાધન સાથેની વિગતો સ્પષ્ટપણે જોવા મળતી નથી. નવી ટ્રેઈનો ચાલુ કરવાની દરખાસ્તા પ્રવર્તમાન અપૂર્વી પ્રકલ્પ માટેની દરખાસ્તો સાથે તર્કસંગત જાણાતી નથી.

૨૧૧૭૧૫૧૫
કટોકટીના એકંદર
માહોલમાં કેવળ

૨૪,૦૦૦ કરોડ અંદાજ્પત્રીય સહાય રૂપે મળનાર છે. વધારાના સાધન રૂપે ૧૬૦૫૦ કરોડ રૂપિયા એકત્ર થશે જેમાં બજારદેવાનો પણ સમાવેશ થાય છે. રૂ. ૧૮૦૫૦ કરોડ આંતરિક સાધનો થકી ઊભા કરવાની દરખાસ્તા છે. આવતા ૫ વર્ષમાં રેલ્વે મંગાલય રૂપિયા ૧૮,૦૦૦ કિ.મી. નવીનીકરણ માટે ખર્ચનાર છે જે રકમમાં રૂ. ૩૮,૧૧૦ કરોડનો અંદાજ છે. ૫ વર્ષમાં પ્રવર્તમાન રેલ્વે લાઈન પૈકીના ૮૦ ટકા લાઈનને નવીનીકરણ હેઠળ આવરી લેવાની યોજના છે.

રેલ્વે મંગાલયે સોવાકીય પ્રતિબદ્ધતાના ભાગરૂપે રેલ્વે સ્ટેશન ડેવલપમેન્ટ કોર્પોરેશન નવી રેલ્વે કોચ

ફેક્ટરી એન.આઈ.ડી. અમદાવાદ ખાતે નવી સ્ટેશન ડિઝાઇન સેફ્ટ કોર્પોરેશનની દરખાસ્ત છે. સૌથી મહત્વનો મુદ્દો મંગાલય દ્વારા “એક સ્વતંત્ર ટેરિફ બોર્ડ” ની રચનાના પાસા વિચારવા માટેની “કોર કમિટી” ની દરખાસ્ત છે.

આરોગ્ય સ્વચ્છતાના સંદર્ભમાં હાઉસકીપીંગ બોર્ડ દરખાસ્ત દૂરંદેશીતા સૂચવે છે. ૮૨૮ રેલ્વે સ્ટેશનના અપગ્રેડેશન માટેની જોગવાઈ પણ સરાહનીય છે. ૮૦૦૦ જેટલા રેલ્વે સ્ટેશનો માટે ચાલુ વર્ષના સુધારેલા અંદાજ રૂ. ૭૬૨ કરોડ સામે ૨૦૧૨-૧૩ ના નવા વર્ષમાં અંદાજે રૂ. ૧૧૧૨ કરોડની દરખાસ્ત છે.

મતરંજિક નીતિના બદલે રાષ્ટ્રની આર્થિક કરોડરજજુને મજબૂત કરવા માટેની પ્રારંભિક હિંમત આ બજેટમાં જોવા મળેલ છે તો વ્યાવસાયિક સાહસમાં રૂપાંતરિત કરવા માટેની પ્રતિબદ્ધતા પણ દર્શાવાઈ છે.

રાષ્ટ્રીય એકતાને જોડતી કરીમાં પ્રાદેશિકતાના તત્વને અવગાશવાનો તર્ક એકંદરે હિતકારક છે. અલબત ભૂતકાળ કરતા ગુજરાતને રેલ્વે બજેટમાં આ વખતે ઘણું મળેલ છે, પરંતુ તે મુદ્દાને એક તરફ મૂકીને એક જાગૃત નાગરિક તરીકે વિચારવામાં આવે તો રેલ્વે બજેટ ૨૦૧૨-૧૩ માં નક્કર નવસર્જનના પ્રારંભિક સંકેતો સ્પષ્ટપણે જોવા મળે છે તે સ્વીકારવું રહ્યું.

ગુજરાત બજેટ ૨૦૧૨-૧૩નાં લેખા-જોખા

દર વર્ષ દિવાળી કે ઉત્તરાયણનાં આગમન પહેલા લગભગ એક પખવાડિયા પહેલા જ બજારમાં દરખાનું અને જાતજાતની મીઠાઈઓ કે પતંગ માંજાની હાટડીઓ લાગી જાય છે. તે રીતે કેન્દ્ર સરકારનાં કે રાજ્ય સરકારનાં અંદાજપત્ર અથવા બજેટની સંસદમાં કે વિધાનસભામાં રજૂ થાય તેના લગભગ ૧૫-૨૦ દિવસ પહેલાથી જ સમાચારપત્રો, ટીવી ચેનલો અને બીજા અન્ય માધ્યમો દ્વારા બજેટ આવી રહેયું છે. બજેટમાં સરકારે શું કરવું જોઈએ? શું નહિ? વડાપ્રધાન કે મુખ્યમંત્રી કે નાણામંત્રીનો "મુડ" કેવો છે. બજેટમાં ફ્લાશુંફિલ્સણું થશે અથવા નહિ થાય તો તેની "આમ આદમી" ના જીવન પર કેવી અસર થશે વગેરે વિશેના અભિપ્રાયો અને વિશ્વેષણોની હાટડીઓ શરૂ થઈ જાય છે અને આજકાલ આવા વિશ્વેષણ કરનારાઓમાં અર્થશાસ્ત્રીઓની સંખ્યા ઓછી અને આવકવેરા અને ચાર્ટર એકાઉન્ટસીના નિષ્ણાંતો, ખાનગી ઉદ્યોગપતિઓ કે રાજકારણીઓની સંખ્યા ખૂબ વધારે હોય છે.

દર વર્ષ ફેબ્રુઆરી મહિનાના અંત ભાગમાં રજૂ થતા બજેટમાં હવે અનેક કારણોસર અગાઉના જેવી ઉત્તેજના રહી નથી. આમ છતાં બજેટ અગાઉ રજૂ થતી આર્થિક સમીક્ષાના સંદર્ભમાં તથા સરકારની વાર્ષિક આવક-જાવકના અંદાજોના સંદર્ભમાં બજેટનું વિશ્વેષણ કરવું જરૂરી છે.

ગુજરાતના નાણાપ્રધાન વજુભાઈ

વાળાએ ગુજરાત વિધાનસભામાં વર્ષ ૨૦૧૨-૧૩ માટે રૂ.૧૦૧૭૧૨/- કરોડનું અંદાજપત્ર રજૂ કર્યું હતું. તેમાં રૂ.૪૧૦/- કરોડની જંગી રાહતોની જાહેરાત કરાઈ હતી. શ્રી વજુભાઈ વાળ એ પોતે આ બજેટ સાથે કુલ ૧૮મી વખત વિકમજનક રીતે અંદાજપત્ર રજૂ કર્યું હતું.

રાજ્ય સરકારના બજેટમાં અત્યંત મહત્વની ગણાતી વાર્ષિક યોજના પાછળ ૨૦૧૨-૧૩ના વર્ષ દરમ્યાન કુલ રૂ.૫૦૫૮૮/- કરોડ ખર્ચવાની નાણામંત્રી શ્રી વજુભાઈ વાળાએ જાહેરાત કરી છે. ગત ૨૦૧૧-૧૨ના

- ડૉ. મનીધા બારડ

વર્ષમાં સરકારે આ વાર્ષિક યોજનાનું કદ રૂ.૩૮૦૦૦/- કરોડ રાખ્યું હતું. આ વખતે તેમાં રૂ.૧૨૫૮૮/- કરોડનો વધારો કરાયો છે. આ પૈકી સૌથી વધુ ૪૦% રકમ એટલે કે રૂ.૨૦૩૦૮/- કરોડ વિવિધ સામાજિક સેવાઓ માટે ખર્ચિશે અને સિંચાઈ-પૂર નિયંત્રણ પાછળ ૨૩% એટલે કે રૂ.૧૧૭૦૦/- કરોડ અને કૂણી અને તેની સંલગ્ન સેવાઓ માટે ૫% મુજબ એટલે કે રૂ.૩૦૭૦/- કરોડ ખર્ચવાનું નક્કી કરેલ છે.

ગત વર્ષની સરખામણીમાં ચાલુ વર્ષ સરકારની વાર્ષિક યોજનામાં કચા ક્ષેત્ર માટે કેટલા રૂપિયા ખર્ચિશે તેની વિગત

વિગત	વર્ષ - 2011-12 રૂપિયા કરોડમાં	વર્ષ - 2012-13 રૂપિયા કરોડમાં
કૃષિ સંલગ્ન સેવાઓ	2577.97	2075.58
ગ્રામીણ વિકાસ	1557.11	1479.79
સિંચાઈ-પૂર નિયંત્રણ	9327.57	11700.20
ઉજ્રા	2019.01	3790.36
ઉદ્યોગ-ખનીજ	1181.58	2473.57
પરિવહન	3710.76	4961.46
સંદેશા વ્યવહાર	505.07	650.35
વિજાન, પ્રાયોગિક, પર્યાવરણ	378.12	401.74
સામાન્ય આર્થિક સેવા	1540.27	1527.88
સામાજિક સેવાઓ	15024.01	20307.75
સામાન્ય સેવાઓ	29.58	83.21
સરહદ વિસ્તાર વિકાસ	148.95	147.11
કુલ કદ	38000.00	50599.00

લેખક ડિપાર્ટમેન્ટ ઓફ કોમર્સ કચ્છ યુનિવર્સિટી, ભૂજમાં વ્યાખ્યાતા છે.

ગુજરાત અંદાજપત્ર - ૨૦૧૨-૧૩

વર્ષ ૨૦૧૨-૧૩ની વાર્ષિક યોજના રૂ.૫૦૫૮૮/- કરોડની જોગવાઈ કયા ક્ષેત્ર માટે કેટલા ખર્ચશે તેની ટકાવારી પ્રમાણેની વિગત

ક્ષેત્ર	વર્ષ - 2012-13 રૂપિયા કરોડમાં	ટકાવારી (%)
કૃષિ સંલગ્ન સેવાઓ	2075.58	6.08 %
ગ્રામીણ વિકાસ	1479.79	2.92 %
સિંચાઈ-પૂર નિયંત્રણ	11700.20	23.12 %
ઉજ્રી	3790.36	7.49 %
ઉદ્યોગ-ખનીજ	2473.57	4.89 %
પરિવહન	4961.46	9.81 %
સંદેશા વ્યવહાર	650.35	1.29 %
વિજ્ઞાન, પ્રાધ્યોગિક, પર્યાવરણ	401.74	0.79 %
સામાન્ય આર્થિક સેવા	1527.88	3.02 %
સામાજિક સેવાઓ	20307.75	40.14 %
સામાન્ય સેવાઓ	83.21	0.16 %
સરહદ વિસ્તાર વિકાસ	147.11	0.29 %
કુલ કદ	50599.00	100.00 %

આમ, ગુજરાત સરકારનું વર્ષ ૨૦૧૨-૧૩નું વાર્ષિક બજેટ પહેલી નજરે લોકપ્રીય લાગે છે પરંતુ જો તેનો અભ્યાસ કરવામાં આવે તો જાણવા મળે છે કે વિકાસ માટે મહત્વપૂર્ણ ગણતા ક્ષેત્રોમાં કરવામાં આવતી ફાળવણી આ વર્ષ ઘટી છે. ખાસ કરીને ગ્રામીણ વિકાસ, ખેડૂતો અને કૃષિ સંબંધિત ફાળવણી ઘટી છે. કૃષિ વિકાસ માટે વર્ષ ૨૦૧૧-૧૨માં રૂ.૨૪૭૮/- કરોડની જોગવાઈ હતી. જે કુલ આયોજનના ૫.૫૭% હતી. તે ચાલુ વર્ષ ૨૦૧૨-૧૩માં ઘટાડીને ૬.૦૮% કરવામાં આવી છે. વર્ષ ૨૦૧૧-૧૨માં ગ્રામીણ વિકાસ માટે ૪.૨૧% ફાળવણી કરવામાં આવી હતી. જે ચાલુ વર્ષ ૨૦૧૨-૧૩માં ઘટાડીને ૨.૮૨% કરવામાં આવી હતી. અમારો તાલુકો વાઇલ્ફેટ તાલુકો યોજવા માટે વર્ષ ૨૦૧૧-૧૨માં રૂ.૫૦૦/- કરોડ ફાળવવામાં આવ્યા હતા. જે વર્ષ ૨૦૧૨-૧૩માં ઘટાડીને રૂ.૪૧૫/- કરોડ કરવામાં આવ્યો છે. વર્ષ ૨૦૧૧-૧૨માં કૃષિ વિમા યોજના માટે રૂ.૨૪૫/- કરોડ ફાળવવાયા હતા. જે ચાલુ વર્ષ ૨૦૧૨-૧૩માં રૂ.૨૭૬/- કરોડ ફાળવવામાં આવ્યા છે.

સાથે સાથે રાજ્ય સરકારની નિરૂત્સાહક નીતિને કારણે વર્ષ ૨૦૦૭-૦૮માં ૧૫.૫૦% રહેલો કૃષિ વિકાસ દર ઘટીને વર્ષ ૨૦૧૧-૧૨માં માત્ર ૧૦% રહ્યો છે. રાજ્ય સરકારે વર્ષ ૨૦૦૭-૦૮માં ખેડૂતોને રૂ.૪૦૮/- કરોડ સબસિડી રૂપે ફાળ

વાહતા. જે વર્ષ ૨૦૧૧-૧૨માં ઘટાડીને માત્ર રૂ.૪૫/- કરોડ કરાયા હતા. ખેડૂતોને વીજ સબસિડી માટે વર્ષ ૨૦૦૮-૦૯માં રૂ.૨૮૪૧/- કરોડ ફાળ વાયા હતા જેમાં ઘટાડી કરીને વર્ષ ૨૦૧૧-૧૨માં રૂ.૨૪૦૦/- કરોડ ફાળ વાયા હતા.

આમ નાણામંત્રી વજુભાઈ વાળાએ રજૂ કરેલા વર્ષ ૨૦૧૨-૧૩ના અંદાજપત્રમાં વાર્ષિક યોજનાનું ધ્યેય સર્વાંગી વિકાસ હોવાની ભાર પૂર્વક રજુઆત કરતા તેમણે વિધાનસભામાં જણાવ્યું હતું કે, ગામડું હોય કે શહેર, ખેડૂત હોય, મહિલા હોય, યુવાનો હોય કે પછી દલીત, પીડિત, શોષિત સમાજ હોય, સમાજના પ્રત્યેક વર્ગને સહભાગી બનાવવાનો ધ્યેય છે. આમ વજુભાઈ વાળાએ આ બધી જ બાબતોને ધ્યાનમાં લઈ અને ગુજરાતને ૨૦૧૨-૧૩ માટે ઘણી પોત્સાહક યોજનાઓ બજેટમાં મૂકેલ છે. જેની જલક નીચે મુજબ છે.

- ❖ **બજેટની હાઈલાઇટ :-**
- ➔ રૂ.૪૧૦/- કરોડની રાહતો
- ➔ અમદાવાદ - ગાંધીનગર વચ્ચે રૂ.૧૫૦૦૦/- કરોડના મેટ્રો રેલ પોઝેક્ટ માટે રૂ.૫૦૦/- કરોડની ફાળવણી છે.
- ➔ અમદાવાદ - ધોલેરા વચ્ચે રૂ.૧૧૭/- કરોડના ખર્ચ એક્સપ્રોસ-વે

ગુજરાત અંદાજપત્ર - ૨૦૧૨-૧૩

- સાણંદ અને મહેસાણા ઓટોહબને સાંકળતા તમામ માર્ગી પહોળા કરાશે
- સાણંદમાં ઓટો માટે ખાસ ઈન્સ્ટીયુટ
- રૂ.૧૦૦૦૦૦/- કૃષિ વીજ જોડાણ માટે ઉ વર્ષમાં રૂપિયા રૂ.૧૭૦૦/- કરોડ ખર્ચથી, કૃષિ વિષેયક અને પશુપાલનને લગતી રૂ.૬૦૦૦/- કરોડની જોગવાઈ.
- મધ્યમવર્ગને સસ્તા આવાસ માટે રૂ.૨૦૦૦/- કરોડની યોજના
- ગરીબ દર્દીઓને રૂ.૨૦૦૦૦૦/- ની મર્યાદામાં સારવાર મફત
- છિમ્મતનગર ખાતે નવી મેડિકલ કોલેજ બનાવવા રૂ.૪૫/- કરોડ, વડનગરમાં નવી મેડિકલ કોલેજ, આદીજાતિ વિસ્તારમાં નવી બે આયુર્વેદિક, એક હોમિયોપેથીક કોલેજ માટે રૂ.૭૫/- કરોડ, ગુજરાત સ્કીલ ડેવલોપમેન્ટ ઈન્સ્ટીયુટને યુનિવર્સિટી તરીકે વિકસાવવા રૂ.૬/- કરોડ, અમદાવાદમાં અલાયદી સ્વાયત્ત

યુનિવર્સિટી
સ્થાપવા રૂ.૫૭/-
કરોડ, આર્ટ્સ
- સાયન્સ -
કોમર્સની નવી ૧૫
કોલેજો શરૂ થશે,
પાંચ નવી મહિલા
આઇ.ટી.આઇ.
સ્થાપવા રૂ.૧.૨૫/-
કરોડ.

→ સાગર ખેડૂ
મુખ્યમંત્રી શહેરી
વિકાસ, વનબંધુ,
શહેરી ગરીબ
સમૃદ્ધિ યોજનાને
પાંચ વર્ષ
લંબાવી અને રૂ.૧૧૪૦૦૦/-
કરોડની ફળવણી.
→ આરોગ્ય પરિવાર કલ્યાણ માટે
રૂ.૩૦૬૦/- કરોડની જોગવાઈ
→ માર્ગ-મકાન વિભાગ માટે
રૂ.૪૨૬૦/- કરોડની જોગવાઈ
→ પૂર્ણ નિયંત્રણ માટે રૂ.૪૦૦/-
કરોડની જોગવાઈ
→ કાયદા વિભાગ હેઠળ રૂ.૪૭૫/-

- પ્રાથમિક શિક્ષણ વિભાગ માટે
રૂ.૨૭૦૦/- કરોડની જોગવાઈ
- ૪૧ નવી મહિલા અદાલતો ઊભી
થશે.
- નવી ૫૦ એમ્બ્યુલન્સ ખરીદાશે.

આમ જ્યારે સમગ્ર વિશ્વનું
અર્થકારણ જ્યારે મંદિના કપરા કાળ
માંથી પસાર થઈ રહ્યું છે ત્યારે
ગુજરાતની વિકાસકૂચને વધુ વેગવંતી
બનાવવા માટે નાણામંત્રીશ્રી એ
ઉપરોક્ત બધી જ યોજનાઓમાં દરેક
લોકો અને ક્ષેત્રને આવરવાનો પ્રયત્ન
કર્યો છે. ગયા વર્ષ ગુજરાતનો વિકાસ
દર ૧૦% રહેલ છે. જે રાષ્ટ્રીયસ્તરના
વિકાસ કરતા ઘણો વધુ હતો અને કૃષિ
ક્ષેત્રે રાષ્ટ્રીય સ્તરે ૩.૩% નો વિકાસ દર
જોવા મળ્યો હતો. જ્યારે ગુજરાતમાં
૧૦.૮% નો વિકાસદર જોવા મળેલ છે.
નાણામંત્રીએ વર્ષ ૨૦૧૨-૧૩ માટે
રૂ.૧૦૧૭૧૨/- કરોડનું અંદાજપત્ર રજૂ
કર્યું. આ માટે રૂપિયો કયાંથી આવશે અને
ક્યાં જરૂરી તેની વિગત નીચેના કોઠા દ્વારા
સમજાયાએ.

ગુજરાત અંદાજપત્ર - ૨૦૧૨-૧૩

ગુજરાત માથે રૂ.૧૪૦૨૭૮/- કરોડનું દેવું થઈ રહ્યું છે ત્યારે તેના કારણે ગુજરાતના નાગરિકનું માથાદીઠ દેવું વધીને રૂ.૨૫૦૦૦/- પર પહોંચ્યું છે.

આમ ચાલુ વર્ષના અંદાજપત્રને જોતા ખ્યાલ આવે છે કે ગુજરાતની રચના થઈ ત્યારથી અત્યાર સુધીમાં રજૂ કરવામાં આવેલી નવ પંચવર્ષીય યોજનાઓને જોઈએ તો પાછલા ૫૦ વર્ષમાં રાજ્યના વિકાસ માટે રૂ.૨૭૦૦૦/- કરોડનું આયોજન કરવામાં આવ્યું હતું. જ્યારે છેલ્લા ૧૦ વર્ષમાં રૂ.૧૫૮૧૧૧/- કરોડનું આયોજન કરી રાજ્યના વિકાસ માટે પ્રયત્નો કરવામાં આવેલ છે. અને આગામી પાંચ વર્ષમાં છેલ્લા પચાસ વર્ષમાં થયેલા આયોજન કરતા પણ

❖ રાજ્યનું દેવું વધીને રૂ.૧૪૦૨૭૮/- કરોડ પહોંચ્યો.

ગુજરાત સરકારે વર્ષ ૨૦૧૧-૧૨ના વર્ષમાં તેના સતત વધેલા અને વધી રહેલા દેવાને નાથવા માટે પ્રયત્નો કર્યા હતા. ગયા નાણાકીય વર્ષમાં સરકારે તેની કુલ આવકના ૨૫% લેખે એટલે કે રૂ.૨૧૧૨૬/- કરોડનું દેવું કરવાનું નક્કી કર્યું હતું. જ્યારે ચાલુ વર્ષ ૨૦૧૨-૧૩માં સરકારે તેની આવકના ૨૨% લેખે એટલે કે રૂ.૨૨૧૧૦/- કરોડ રૂપિયા દેવું કરીને મેળવશે.

ગુજરાત સરકારનું કુલ જીહેર દેવું રૂ.૧૪૦૨૭૮/- કરોડનું આયોજન કરી હતી. અને તેના ઉપર સરકારે વર્ષ ૨૦૧૧-૧૨માં રૂ.૧૦૮૪૮/- કરોડનું આયોજન કરી હતી. અને વર્ષ ૨૦૧૨-૧૩ના આગામી વર્ષ રૂ.૧૨૪૫૪/- કરોડ રૂપિયા વ્યાજ પેટે ચૂકવવા પડશે.

ગુજરાત સરકારનું છેલ્લા પાંચ વર્ષમાં કરોડનું આયોજન કરી હતી. દેવું તેની એક ઝલક નીચે મુજબ છે.

જ યુવાનો, મહિલાઓ અને બાળકો માટે પણ સંદ્રભાવના વરસાવી છે.

સંદર્ભ :-

- (૧) ગુજરાત સરકારનું વાર્ષિક નાણાકીય પત્રક વર્ષ ૨૦૦૮-૧૦, ૨૦૧૦-૧૧
- (૨) સમાચાર પત્રો
- (૩) ઈલેક્ટ્રોનિક માર્કીટ

પ્રત્યક્ષ વિદેશી મૂડીરોકાણ અને ગુજરાત

- રૂપેશ અન. દવે

વિદેશ વેપારનાં સંદર્ભમાં પ્રત્યક્ષ વિદેશી મૂડી રોકાણ માટે છેલ્લા કેટલાક વર્ષોમાં ભારતના મહત્વના રાજ્યોમાં હરીફાઈ વધી ગઈ છે. આ હરીફાઈમાં ગુજરાતનું સ્થાન સમજવું મહત્વનું છે. તેના તારણો એ આવનારા એફ.ડી.આઈ.ના પ્રમાણ અને તેની સંભાવનાઓ તથા તેની અસરો પર પ્રકાશ પાડી શકે તેમ છે. અહીં આ એફ.ડી.આઈ. નું પ્રમાણ અને તેની પ્રગતિ સમજનો તેના વલણો તપાસવાનો પ્રયત્ન કરવામાં આવ્યો છે. ગુજરાતનું સ્થાન અન્ય રાજ્યોના સંદર્ભમાં કેવું છે અને મુખ્ય દેશો કેટલું આકર્ષણ ધરાવે છે તે સમજ શકાય છે. આજે વિશ્વના જુદા જુદા દેશો ઉદારીકર, વૈશ્વિકરણ અપનાવતા થયા છે ત્યારે એફ.ડી.આઈ.નો વ્યાપ વધતો જાય છે. ગુજરાત રાજ્ય એફ.ડી.આઈ. માટે સક્ષમ પરિસ્થિતિ ધરાવે છે અને ગુજરાતનો વિકાસ જોતા તેમાં એફ.ડી.આઈ. નો ફાળો જાણવો જરૂરી છે. ૧૯૯૧ની નીતિ બાદ એફ.ડી.આઈ. માટે વિશેષ આકર્ષણ ગુજરાત રાજ્યનું રહ્યું છે. આ હકીકિત આંકડાઓ દ્વારા પણ સમજ શકાય છે.

ગુજરાતમાં પ્રત્યક્ષ વિદેશી મૂડીરોકાણની તાજેતરની પરિસ્થિતિ :-

એફ.ડી.આઈ. માં ગુજરાતનું સ્થાન ચોથું છે. ગુજરાતમાં કુલ એફ.ડી.આઈ. દ.ડ મિલીયન છે. જે કુલ એફ.ડી.આઈ. ના ૫.૮૭% છે.

ગુજરાતમાં રોકાણ કરનાર મુખ્ય દેશોમાં નેધરલેંડ, જર્મની, મોરેશિયસ, સિંગાપોર, યુ.એસ.એ, જપાન, યુ.કે., યુ.એ.ઈ. વગેરેનો સમાવેશ થાય છે.

એફ.ડી.આઈ. માં મહારાષ્ટ્ર પ્રથમ સ્થાને છે. ત્રીજા સ્થાને કશ્માર્ટિક છે. દેશનું ૫૦% એફ.ડી.આઈ. મહારાષ્ટ્રમાં જાય છે જે મુંબઈના કારણે છે. ૩૪% દિલ્હી, યુ.પી., અને હરિયાણામાં જાય છે જે રકમ ૮૮૬૧ કરોડ છે.

ટેલિકોમ્યુનિકેશન, બાંધકામ, પોટ્રોલિયમ, ગોસ, હોટલ, ઉર્જા, ઓટોમોબાઇલ, ધાતુ ઉદ્યોગ વગેરે જેવા ક્ષેત્રમાં એફ.ડી.આઈ. માં તેજી આવવાથી જમીનના ભાવો વધ્યા છે. બિનનિવાસી ભારતીયો માટે રોકાણની અનુકૂળ તકો વધી છે અને તેથી પણ એફ.ડી.આબમાં વધારો થઈ રહ્યો છે. બિનનિવાસી ભારતીયો મારફત થતા રોકાણોમાં ઉપરોક્ત ક્ષેત્રો ઉપરાંત બાગાયત, પશુધન, કૃષિ સંલગ્ન ક્ષેત્ર વગેરેનો પણ સમાવેશ થાય છે.

બંદ્ધિંગ ક્ષેત્રમાં ૭૪% અને હવાઈ સેવાઓમાં ૪૮% તથા ટેલિકોમ્યુનિકેશન ક્ષેત્રે ૭૪% રોકાણ થયું છે. આમ થવાના કારણોમાં રોકાણના ધોરણો જેવા કે, કરવેરામાં રાહત, વિશેષ સુવિધાઓ, પર્યાતક બજારની ઉપલબ્ધિ, ઈન્ફોર્મેશન ટેકનોલોજીનો વધેલો વ્યાપ તથા અન્ય માળખાગત સુવિધામાં વધારો જવાબદાર છે.

કોષ્ટક : ૧

ગુજરાતમાં FDI માં મુખ્ય પાંચ દેશોનો ફાળો (૨૦૦૦ થી ૨૦૦૮) (કરોડમાં)

દેશ	સ્વીકૃતિ FDI	ટકાવારી
મોરેશિયસ	૧૩,૪૩૪.૨૫	૪૭
યુ.એસ.એ	૫,૦૬૬.૮૭	૧૮
સિંગાપોર	૩,૨૮૮.૭૮	૧૩
યુ.એ.ઈ.	૧,૫૦૬.૧૬	૫
યુ.કે.	૧,૨૨૦.૧૭	૫
નેધરલેંડ	-	૪
ટોટલ	૨૪,૫૨૬.૨૭	૮૨

ઉપરોક્ત માહિતી પરથી જણાય છે કે ગુજરાતમાં સૌથી વધુ ૧૩,૪૩૪.૨૫ કરોડ કરનાર દેશ મોરેશિયસ છે. હજુય આ પ્રમાણ ઉત્તોતર વધવા તરફ ગતિ કરશે કારણકે મોરેશિયસ દ્વારા થયેલું રોકાણ એ અપ્રુવલ કરતા પણ અધિક છે.

લેખક દ.ગુજરાત યુનિ. સુરત ખાતે રીસર્ચ આસ્ટિન્ટ છે.

કોષ્ટક -૨

ગુજરાતમાં મુખ્ય પાંચ ક્ષેત્રમાં FDI ની સ્વીકૃતિનું પ્રમાણ (૧૯૯૧ થી ૨૦૦૮) (કરોડમાં)

ક્ષેત્ર	સ્વીકૃતિ FDI	ટકાવારી
ઉર્જા અને ઓઈલ રીફાઇનરી	૫૮,૩૦૮.૦૦	૩૭.૩૬
ટ્રાન્સપોર્ટેશન	૨૦,૮૯૭.૮૮	૧૩.૪૦
કેમિકલ	૧૭,૫૪૨.૮૧	૧૧.૨૫
ધાતુ ઉદ્યોગ	૧૦,૦૨૭.૮૫	૬.૪૨
સુગર	૬,૩૪૦.૦૦	૫.૮૮
કુલ	૧,૧૬,૧૪૭.૫૪	૭૪.૪૧

સૌથી વધુ મંજૂર એફ.ડી.આઈ. ઉર્જા અને ઓઈલ રીફાઇનરી ક્ષેત્રને આપવામાં આવી છે જે ૫૮,૩૦૮.૦૦ કરોડ છે. કુલ મંજૂર એફ.ડી.આઈ. ૧,૧૬,૧૪૭.૫૪ કરોડ છે.

કોષ્ટક -૩

ગુજરાતમાં FDI માં મુખ્ય પાંચ ક્ષેત્રોનો ફાળો (૨૦૦૦ થી ૨૦૦૮) (કરોડમાં)

ક્ષેત્ર	સ્વીકૃતિ FDI	ટકાવારી
ટેલીકોમ્યુનિકેશન	૭,૩૧૨.૪૫	૨૫
પેટ્રોલિયમ અને નેચરલ ગેસ	૩,૧૦૬.૮૩	૧૨
પાવર	૩,૦૮૮.૪૬	૧૧
ધાતુ ઉદ્યોગ	૨,૮૩૦.૩૮	૧૧
ઓટોમોબાઈલ ઇન્ડસ્ટ્રીઝ	૫૨,૧૭૦.૨૭	૮
કુલ	૧૮,૫૧૮.૪૦	૬૭

કોષ્ટક -૪

શહેર પ્રમાણે FDI(કરોડમાં)

શહેર	૨૦૦૭	૨૦૦૮
મુંબઈ	૧૪,૮૬૫	૪,૩૨૫
અમદાવાદ	૪,૦૪૫	૨૮૫
નવી દિલ્હી	૨૨૫૭	૩,૨૩૫૭
બેંગલુરુ	૨,૨૫૬	૧,૧૭૩
હૈદરાબાદ	૧,૪૬૬	૭૭૫
ચેમાઈ	૧,૩૪૮	૬૩૦
કોલકતા	૫૧૧	૪૦૫
અન્ય	૬,૨૮૦	૪,૪૦૧
કુલ	૩૩,૦૨૮	૧૫,૨૫૧

સૌથી વધુ રોકાણ મુંબઈમાં થયું છે. ત્યારબાદ અમદાવાદનો કમ આવે છે. ભલે બીજો કમ અછી જોઈ શકાય પણ રોકાણની તુલના કરીએ તો નવી દિલ્હી અને અમદાવાદ કરતા મુંબઈ અને અમદાવાદ વચ્ચેનો તફાવત ઘણો મોટો છે. જે ૧૦,૦૦૦ કરોડની આસપાસ જોવા મળે છે.

તારણો :-

- ગુજરાતમાં એફ.ડી.આઈ. માટે ટેલીકોમ્યુનિકેશન અને ઉર્જા અને ધાતુ ઉદ્યોગ મહત્વના ક્ષેત્રો હોવાથી તેના વિકાસ તરફ ધ્યાન આપવું આવશ્યક છે.
- ગુજરાત એફ.ડી.આઈ.માં ચોથું સ્થાન ધરાવતું હોવા છતાં તફાવત ઘણો મોટો છે.
- હજુ રોકાણના ધોરણોમાં સુધારા આવશ્યક છે. જે સંરક્ષણ સંબંધિત હોય એ પણ જરૂરી છે.
- મોરેશિયસના મંજૂર રોકાણ કરતા પણ એફ.ડી.આઈ. અધિક છે.
- છેલ્લા ૨૦ વર્ષમાં એફ.ડી.આઈ.ના વધારાને કારણે રોજગારી વૃદ્ધિ પર તેની સારી અસર થઈ છે.
- સ્થાનિક ઉદ્યોગને રક્ષણ આપવાના સંદર્ભમાં પગલા જરૂરી છે.
- એફ.ડી.આઈ. વધારા માટે ગુજરાતમાં ઉપલબ્ધ સાધન સંપત્તિનો પૂરતો ઉપયોગ હજુ બાકી છે.

ગુજરાત રાજ્યમાં નવા પ્રોજેક્ટો વિકાસ પામી રહ્યા છે ત્યાં એફ.ડી.આઈ.નો ફાળો મહત્વનો બન્યો છે. પરંતુ સ્થાનિક ક્ષેત્રો પર હરીફાઈની સમસ્યાનો બોઝે નહીં પડે એવી પોલીસી પણ અપનાવવી રહી. બિનનિવાસી ભારતીયો માટે રોકાણની અનુકૂળ તકો વધી છે. અને તેથી પણ એફ.ડી.આઈ.માં વધારો થઈ રહ્યો છે. ગુજરાતમાં કુલ એફ.ડી.આઈ. ૬.૩ મિલિયન છે. જે ૫.૮૭% છે. ગુજરાતમાં રોકાણ કરનાર મુખ્ય દેશોમાં નૈધરંગેડ, જર્મની, મોરેશિયસ, સિંગાપોર, યુ.એસ.એ., જાપાન, યુ.કે., યુ.એ.ઈ. વગેરેનો સમાવેશ થાય છે. માત્ર તુલનામક દાણથી ગુજરાત ચોથા સ્થાને છે. હજુ ગુજરાતમાં પ્રાય્ય અવકાશને ધ્યાનમાં લેવામાં આવે તો આ દિશામાં હજુ ઘણું કરવાનું બાકી છે. કૃષી ક્ષેત્ર સંબંધિત ક્ષેત્રના રોકાણો વધે એ માટેની નીતિ જરૂરી છે. આંતરસ્તરીય માળખું તૈયાર હોવાથી સેવા ક્ષેત્ર, બાંધકામ ક્ષેત્ર વગેરેને એફ.ડી.આઈ. માટે ઘણો મોટો અવકાશ છે.

વિશ્વ બજારની ચાવી : આઈ.એસ.ઓ.

- ડૉ. નીલેશ જોધી

ઉદાર આર્થિક નીતિને કારણે પાછળાં કેટલાક વર્ષોમાં દેશનાં આંતરરાષ્ટ્રીય વેપારમાં વૃદ્ધિ જોવા મળે છે. ઉદ્યોગો અને વ્યાપારમાં આંતરરાષ્ટ્રીય કરણથી પ્રતિસ્પદ્ધ પણ ઘણી જોવા મળે છે. અને વિશ્વ બજારમાં ટકવા માટે એકમાત્ર શરત છે કે 'ગુણવત્તા' હોવી જોઈએ. બજાર વિકેતાને ધ્યાનમાં રાખવાને બદલે હવે ઉપભોક્તાને ધ્યાનમાં રાખે છે. અને તેની જરૂરિયાત અને તેના સંતોષનો જ્યાલ રાખે છે અને તેને ધ્યાનમાં રાખીને આંતરરાષ્ટ્રીય ગુણવત્તાના ધોરણો વિકસે અને તે પ્રસ્થાપિત થાય તે માટેનો જ્યાલ રાખવામાં આવે છે. જુદી જુદી સંસ્થાઓ અલગ-અલગ વસ્તુઓ માટેના ગુણવત્તાના ધોરણો નક્કી કરે છે. તેમાંની એક આંતરરાષ્ટ્રીય સંસ્થા આઈ.એસ.ઓ. (ISO) છે. હવે તે જ વસ્તુઓ વિશ્વ બજારમાં જરૂરી કે જેણે ISO પ્રમાણપત્ર મેળવેલ હોય વિશ્વ બજારના પણ એવા જ સંકેતો મળે છે. ઘણી બધી ભારતીય કંપનીઓ એ પહેલેથી જ આ ધોરણો મેળવી લીધા છે. જરૂરિયાત માત્ર એટલી જ છે કે લઘુઉદ્યોગો કે કુટિર ઉદ્યોગોએ આ ધોરણો મેળવેલ નથી તેઓ દિશામાં કામ કરે અને ધોરણો મેળવે કે જેથી કરીને વિશ્વ બજારમાં તેનો વેપાર વધે અને દેશના આર્થિક વિકાસમાં ફાળો આપે.

હવે સરકારે પણ ઔદ્યોગિક અને આર્થિક ઉદારીકરણની નીતિની ઘોષણા પણ કરી દીધી છે. હવે દેશના

ઉત્પાદકોની વચ્ચે સરકાર નહી આવે તેઓ સીધા જ ગ્રાહકો શોધીને તેમને વસ્તુ વેચી શકશે. પરંતુ તેઓએ વિશ્વ બજારમાં પ્રવેશ માટેના માપદંડો સ્થાપિત કર્યા છે તે અનુસરવું પડશે. આંતરરાષ્ટ્રીય ધોરણ સંગઠન (ISO) ની માનાંક શ્રેણી અનુસરવી પડશે. ભારતીય ધોરણ સંસ્થા ઘરેલું ઉપકરણો માટે માપદંડો નિર્ધારિત કર્યા છે.

ISO શું છે ?

આંતરરાષ્ટ્રીય ધોરણ સંગઠન (ISO) એક બિન સરકારી સંગઠન છે. જેની સ્વાપના ૧૯૪૭ માં થઈ. તેની પદ્ધતિ ખાસ કરી ગુણવત્તા જાળવવી અને મેળવવી અને એ અનુસાર ઉત્પાદન અપનાવવું. તેણે નક્કી કરેલ ધોરણો અનુસાર ભારત સહિત આશરે ૧૨૭ દેશો તેમાં સામેલ છે. આ સંસ્થાની આશરે ૧૮૦ ટેકનિકલ સમિતિઓ છે. દરેક સમિતિ એક અથવા એકથી વધુ વિશેષતાવાળા ક્ષેત્રોની જવાબદારી સંભાળે છે. અને તેના કાર્યક્રમાં કામ કરે છે. વિદ્યુત અને ઇલેક્ટ્રોનિક્સ સંબંધી બધા જ ઉપકરણોના પ્રમાણપત્રોની જવાબદારી (IEC) આંતરરાષ્ટ્રીય ઇલેક્ટ્રોટેકનિકલ એન્જિનિયરી આયોગની છે.

૧૯૮૭માં આઈ.એસ.ઓ. ૮૦૦૦ શ્રેણી અને તેને અંતર્ગત બધા જ ઓટોમેટીક ઉત્પાદનો, તકનીકી સેવાઓ વગેરેના માપદંડો સ્થાપિત કર્યા.

આ શ્રેણી અંતર્ગત વિવિધ

આંતરરાષ્ટ્રીય માનાંક શ્રેણી આ પ્રમાણે છે.

ISO 9000, ISO 9001, ISO 9002, ISO 9003, ISO 9004. આ પ્રકારના ધોરણોને દુનિયાના ધણા બધા લોકોએ વ્યવહારમાં અપનાવેલ છે. ભારતીય બ્યુરો દ્વારા IS 13999, IS 14000, IS 14001, IS 14002, IS 14003 આપવામાં આવે છે.

ISO ૮૦૦૦ની શ્રેણીની વિશેષતા મુખ્યત્વે એવી છે કે આ પ્રમાણ વ્યવસાયિકો દ્વારા આપવામાં આવે છે. જેથી ઉત્પાદકોને તેની ખામીઓ અને ખૂબીઓ વિશે પરિચિત કરાવે છે. શ્રેણીના માનાંક ૮૦૦૧, ૮૦૦૨, ૮૦૦૩ કોઈપણ ઉદ્યોગો પર સમાનરૂપમાં લાગુ કરી શકાય છે. તેને લાગુ કરતા પહેલાં યોગ્ય તંત્ર અને કાર્યશાળાને સંલગ્ન અધિકારીઓ, કર્મચારીઓ અને મજદૂરોને ઉત્પાદન અને સેવાઓ પર વિશેષ ધ્યાન આપવું પડશે. ગુણવત્તાની આંતરરાષ્ટ્રીય માંગને ધ્યાનમાં રાખવી જોઈશે.

પ્રશ્ન એ ઉઠશે કે ગુણવત્તા હકીકતમાં છે શું ? ISO ૮૪૦૨માં ગુણવત્તાનો અર્થ એવો કર્યો છે કે "ઉત્પાદનો કે સેવાઓના એવા ગુણ કે જે વપરાશકતને પૂરતો સંતોષ મળે. જુના જમાનામાં એવું કહેવાતું કે 'ગુણવત્તા લાવવા માટે નાણા ખર્ચવા પડે.' પરંતુ આધુનિક યુગમાં એવું કહેવાય છે કે ગુણવત્તા લાવવાથી વધુ નાણા કમાઈ શકીએ છીએ."

લેઝિક ધનસુરા (સાબરકાંદા) ખાતેની આર્ટ્સ કોમર્સ કોલેજમાં અદ્યાપક છે.

ભારતમાં કુદરતી આપત્તિ પ્રબંધન

- ટી. નંદકુમાર

વિશ્વના તમામ ક્ષેત્રોને કુદરતી આપત્તિ પ્રભાવિત કરતી રહે છે.
“કુદરતી મુસીબતો, અકુદરતી આપત્તિ” નામે વિશ્વબેન્કે જારી કરેલ અહેવાલમાં કહેવામાં આવ્યું છે કે -
વિશ્વભરમાં પૂર અને વાવાજોડા આવતા રહે છે અને આફિકામાં સંભ્યે દિવસ હુષ્કાળ પડતા રહે છે. આફિકા એવો પ્રદેશ છે કે જે વારંવાર હુષ્કાળ અને પૂરગ્રસ્ત રહે છે અને વિશ્વનો સૌથી ભૂખ્યો પ્રદેશ છે. તેમાંય આબોહવા પરિવર્તનની સ્થિતિ હાલતને વણસાવે છે. તેથી આપત્તિઓમાં પડતી મુશ્કેલીઓને વ્યાપકપણે સમજીને આપત્તિના દુખાભાવો ઘટાડવા કે આમવવાની દિશામાં પ્રબંધનની આવશ્યકતા રહે છે.

ભારતના કિસ્સામાં પૂર, ચકવાતી વાવાજોડા અને હુષ્કાળ વિવિધ વિસ્તારોને પ્રભાવિત કરતા રહે છે. ભારતના અનેક જિલ્લા વર્ષ દરમિયાન વારંવાર વિવિધ આપત્તિઓનો શિકાર બનતા રહે છે. ભૂકુંપ, ઠરાનો વરસાદ, હિમપ્રપાત અને ભેખડો ઘસી પડવાની ધાના બનતી રહે છે. ૧૯૮૦-૨૦૧૦ દરમિયાન ભારતે કુદરતી આપત્તિઓનો સામનો કર્યો તેની વિગતો કોષ્ટક-૧માં અપાયેલી છે.

કોષ્ટક-૧

૧૯૮૦-૨૦૧૦ દરમિયાન ભારતમાં યોજાયેલી કુદરતી આપત્તિઓ

હુષ્કાળ	-	૭
ભૂકુંપ	-	૧૬
રોગચાળો	-	૫૬
અત્યંત તાપમાન	-	૩૮
પૂર	-	૧૮૪
જીવિત	-	૧
સૂકાનને કારણે સ્થળાંતર	-	૧
અતિવૃદ્ધિને કારણે સ્થળાંતર	-	૩૪
વાવાજોડું	-	૮૨
જવાળામુખી	-	૨

આધુનિક અર્લી વોર્મિંગ સિસ્ટમ અને આગોતરી સમર્થ યોજનાઓ ધરાવતા વિકસિત દેશો કુદરતી આપત્તિની અસરોને ઘટાડી શકે છે, પરંતુ અપૂરતી તૈયારીઓ અને અપૂરતા અગોતરા આયોજનો ધરાવતા દેશોને કુદરીત આપત્તિ ભારે નુકશાન પહોંચાડી જાય છે.

વિશ્વ બેંકના અંદાજો મુજબ કુદરતી આપત્તિથી ભારતને તેના જરીપીના ૨ ટકા જેટલું નુકશાન પહોંચતું રહે છે. તેમાંય ગરીબો પર તેનો સૌથી વધુ પ્રભાવ પડે છે.

ભારતની મોટી કુદરતી આપત્તિઓ

ક્રમ	ઘટનાનું નામ	વર્ષ	રાજ્યો અને વિસ્તાર
૧.	હુષ્કાળ	૧૯૭૨	દેશનો મોટો વિસ્તાર
૨.	ચકવાત	૧૯૭૭	અંધ્રપ્રદેશ
૩.	હુષ્કાળ	૧૯૮૭	૧૫ રાજ્યો
૪.	લાતુર ભૂકુંપ	૧૯૯૩	લાતુર, મહારાષ્ટ્રનો મરાઠા વિસ્તાર

લેખક ભારત સરકારની નેશનલ ડિપાર્ટમેન્ટ મેનેજમેન્ટ ઓફિસિટીના સભ્ય છે.

૫.	ઓરિસ્સા વાવાડોહુ	૧૯૮૮	ઓરિસ્સાં
૬.	ગુજરાત ભૂકુંપ	૨૦૦૧	રાપર, ભૂજ, ભગાઉ, અંજાર, અમદાવાદ, સુરત અને ગુજરાત રાજ્ય
૭.	સુનામી	૨૦૦૪	તમિલનાડુ, કેરલ, આંધ્ર, પોંડિચેરીનો દરિયાકાંઠો અને આદાપાન-નિકોબારના ટાપુ
૮.	મહારાષ્ટ્રના પૂર	૨૦૦૫	મહારાષ્ટ્ર
૯.	કાશ્મીર ભૂકુંપ	૨૦૦૫	મહદ પાકિસ્તાન, આંશિક કાશ્મીર
૧૦.	ક્રોસીનું પૂર	૨૦૦૮	ઉત્તર બિહાર
૧૧.	નિશા ચકવાત	૨૦૦૮	તમિલનાડુ
૧૨.	દુષ્કાળ	૨૦૦૯	૧૦ રાજ્યોના ૨૫૨ ડિસ્ટ્રીક્ટ
૧૩.	લેહ વાદળ ફાટવાની	૨૦૧૦	લેહ, લદાખ, જમ્મુ-કાશ્મીર ઘટના
૧૪.	સિક્કિમ ભૂકુંપ	૨૦૧૧	ઉત્તરપૂર્વ ભારત અને નેપાળ-સિક્કિમ સરહદ નજીક એવિસેનર

હ્યોગો ફેમર્વર્ક ઓફ એક્શન (એચ.એફ.એ.) તે વર્ષ ૨૦૦૫માં “યુએનઆઈડીઆર” દ્વારા મંજૂર થયેલ સંધિ કરાર છે. ભારત પણ તેના પર હસ્તાક્ષર કરી ચૂક્યું છે. સંધિ અન્વયે કુદરતી આપત્તિના સંજોગોમાં સામાજિક-આર્થિક વિકાસ આયોજન દ્વારા આપત્તિની અસરો ઘટાડવા બંચ અન્ધ્રમતાએ નક્કી કરીને પંચકોષીય પ્રક્રિયા ઘરી કાઢવામાં આવી છે. દાખલા તરીકે કુદરતી આપત્તિના જોખમો ઘટાડવા કે પછી આપત્તિઓની સંભાવના ઘટાડવા નીતિ, કાયદા અને સંસ્થાકીય માળખું ઘરી કાઢવા રાજકીય પ્રક્રિયાની આવશ્યકતા રહે છે. ઉપરાંત વિજ્ઞાન અને ટેકનોલોજીને આગોઠા અંદાજો મેળવવાની પ્રક્રિયામાં સામેલ કરવાની સાથોસાથ અલ્લા વોર્નિંગ સિસ્ટમ ઉપરાંત આપત્તિ પ્રબંધનની પણ આવશ્યકતા રહે છે. નાગરિકો તેમના શિરે જ સુરક્ષાની વ્યવસ્થા કરતા થાય તેવી સંસ્કૃતિ વિકસાવવા સામાજિક-શૈક્ષણિક પ્રક્રિયા હાથ ધરવાનો પણ પાંચ અન્ધ્રમતામાં સમાવેશ થાય છે. આપત્તિની અસરો કે પ્રભાવ ઘટાડવા માનવીય પ્રક્રિયાનો પણ સમાવેશ થાય છે.

ભારત સરકારે ઓગસ્ટ ૧૯૮૮ થી આ દિશામાં કામગીરી આરંભી દીધી હતી. ભારત સરકારના ભૂતપૂર્વ કૂષિ સચિવ જે.સી.પંડિતના અધ્યક્ષસ્થાને ઉચ્ચ સ્તરીય “ડિઝાસ્ટર મેનેજમેન્ટ કમિટી” (આપત્તિ પ્રબંધન સમિતિ)ની રચના કરવામાં આવી હતી. નિષ્ણાતો અને ઉચ્ચ સ્તરીય અધિકારીઓની બનેલી આ સમિતિએ કુદરતી આપત્તિ પ્રબંધન મોરચે કેટલાંક સંસ્થાકીય સુધારા સૂચવ્યા હતા. આપણા સમવાયી માળખાને સમજીને સમિતિએ કુદરતી આપત્તિ અને તેના

પ્રભાવથી બચાવ માટે રાષ્ટ્રીય, રાજ્ય અને જિલ્લા સ્તરની યોજનાઓ ઘરી કાઢવા જણાવ્યું હતું. સમિતિની રચના પછી તરત જ રસાયણ, ઔદ્યોગિક, પરમાણુ અને અન્ય દુર્ઘટના કે આપત્તિઓને પણ સમિતિના કાર્યક્ષેત્ર ડેઠણ સમાવી લેવામાં આવી.

સમિતિની રચના થવાના બે જ મહિનામાં ૨૬ ઓક્ટોબર ૧૯૮૮ના રોજ ઓરિસ્સા કાંઠે ચકવાત ગ્રાટક્યો. ૧૦,૦૦૦ લોકોનો ભોગ લેનાર અને દોઢ કરોડ લોકોને તારાજ કરનારા આ ચકવાતે ઓરિસ્સાના ૧૨ જિલ્લામાં પોતાના વિકરાળ રૂપના દર્શન કરાવ્યા. એક વર્ષ અને ચાર મહિના પછી દેશે ગુજરાતના ભૂજ ખાતે ૬.૮૮ની તીવ્રતાના ભૂકુંપને અનુભવ કર્યો. આ આપત્તિમાં ૨૦ હજાર લોકો માર્યા ગયા અને ૧,૫૫,૦૦૦ લોકોને ઈજા પહોંચ્યો. છ લાખ લોકો ઘરવિહોષા બન્યા.

તેમાંથી ૨૬ ડિસેમ્બર ૨૦૦૪ના રોજ હિન્દ મહાસાગારમાં ઉછેલેલા સુનામી મોજાઓએ નવા અધ્યાયના મંડાણ કર્યા. સાત રાજ્યોમાં દરિયાકાંઠે ઉછેલેલા સુનામી મોજાઓએ આવી વોર્નિંગ સિસ્ટમ સહિતના પ્રબંધનમાં રહેલી ક્ષતિઓને ખુલ્લી પાડી દીધી. ૮ જાન્યુઆરી ૨૦૦૫ના રોજ મળેલી સર્વપક્ષીય બેઠકે કુદરતી કે પછી માનવસર્જિત આપત્તિના સંજોગોનો સામનો કરી શકે તે હેતુસર રાષ્ટ્રીય કક્ષાના વિધેયક અને પ્રબંધકની આવશ્યકતા જોઈ. સર્વપક્ષીય બેઠકને

પગલે ભારત સરકારે આપત્તિઓનો સામનો અને પ્રબંધન કરી શકે તેવી તંત્ર રચના માટે ‘કુદરતી આપત્તિ પ્રબંધન’ માટે કાયદો લાગુ કરવા ઠરાવ્યું. સરકારની વિવિધ પાંખોને સામેલ કરીને ડિઝાસ્ટર મેનેજમેન્ટ પ્લાન અમલી બનાવવા આમ ઠરાવવામાં આવ્યું. તેને પગલે ૧૧મે, ૨૦૦૫ના રોજ રાજ્યસભામાં ખરડો રજૂ કરવામાં આવ્યો.

ડિઝાસ્ટર મેનેજમેન્ટ એકટ, ૨૦૦૫ અન્વયે કેન્દ્ર, રાજ્ય અને સ્થાનિક સ્તરે સંસ્થાકીય, કાનૂની નાણાકીય સંકલન તંત્ર ઉભું કરવામાં આવ્યું. આ સંસ્થાકીય માળખું સમાંતર માળખું ના રહેતાં પારસ્પરિક સહયોગથી કાર્ય કરે તે પણ સુનિશ્ચિત કરવામાં આવ્યું. આ સંસ્થાકીય માળખાએ આપત્તિ સર્જયા પછીના પ્રબંધન જ નહીં પરંતુ આપત્તિઓ માટેની આગોતરી તૈયારીઓ, તેનો પ્રભાવ ઘરે ને દિશાની રાષ્ટ્રીય મહેચ્છાની અભિવ્યક્તિ કરી. ડિઝાસ્ટર મેનેજમેન્ટ એકટ ૨૦૦૫ અમલી બનતાં વડાપ્રધાનના અધ્યક્ષ પદે ને શનાલ ડિઝાસ્ટર મેનેજમેન્ટ ઓથોરિટીની રચના થઈ. કાયદામાં રાજ્ય ડિઝાસ્ટર મેનેજમેન્ટ ઓથોરિટીની રચનાની પણ જોગવાઈ હતી. આમ દેશમાં કુદરતી આપત્તિ પ્રબંધનને કાયદાકીય ટેકો મળી રહ્યો. પ્રબંધન માટે નિશ્ચિત નિયમો નક્કી થવા સાથે જવાબદારીઓ પણ સુનિશ્ચિત થઈ. કાયદા અન્વયે આ

હેતુસર અંદાજપત્રીય ફાળવણીઓ પણ થવા લાગી. કાયદાકીય જોગવાઈઓ પછી આપત્તિઓનો પ્રભાવ ઘટે અને નીચે મુજબના લક્ષ્યાંકો સિદ્ધ મળ્યા સાથે “સમન્વિત વૃષ્ટિ” સંભવ બને તે દિશાના પ્રભાવો માટે રાજ્યો અને કેન્દ્ર કાયદાઓનો અસરકારક અમલ કરતાં પણ એ તેમની ચિંતાનો વિષય બની રહ્યો.

કુદરતી આપત્તિઓના સમયમાં પણ સમાજના ગરીબ વર્ગને જ સૌથી વધુ શોખવું પડે તે સર્વવિદિત છે. મોટેભાગે ગરીબો આપત્તિના સંઝોગોમાં પોતાના ઘરબાર, આજીવિકાના સાધનો ગુમાવતા હોય છે. જરીપીને પણ આવી આપત્તિઓ પ્રભાવિત કરતી હોય છે. આપત્તિઓનો સામનો કરવા સાથે સમન્વિત વિકાસ જાળવી શકાય તે હેતુસર નીચે મુજબના પગલાં જરૂરી છે.

૧. વિકાસમાં “ડિઆરઆર”ને મુખ્ય પ્રવાહમાં સામેલ કરવો.
૨. વિજ્ઞાન અને ટેકનોલોજીને સામેલ કરીને અલ્લા વોર્નિંગ સિસ્ટમમાં સુંદર કરવી.
૩. જનજાગૃતિ વધારવી.
૪. રાહત અને બચાવ તંત્રને સુંદર કરવું.
૫. પુનઃવસવાટ અને પુનઃનિર્માણ પ્રક્રિયાને બેહતર કરવી.

ભારત સરકારે કૃષિ, ગ્રામીણ વિકાસ, શહેરી વિકાસ, પેય જળ, આરોગ્ય, શિક્ષા અને અનાજ સુરક્ષાના માટે અનેક કાર્યક્રમો અમલી

બનાવ્યા છે. આ કાર્યક્રમો લોકોના જવનની ગુણવત્તા સુધારવાની દિશામાં નોંધપાત્ર પ્રદાન કરી શકે છે. આ કાર્યક્રમો કેટલીક હદે આપત્તિ કે દુર્ઘટનાના જોખમો ઘટાડવાની દિશામાં મદદરૂપ બની શકે. પરંતુ આ ફેલગણિપ કાર્યક્રમોમાં હજી પણ કેટલાક આપાયો ખૂટે છે.

ગરીબી અને ભૂખમરાને ઘટાડવાની દિશામાં કૃષિક્ષેત્રનું પ્રદાન જાણીતું છે. પરંતુ ખરાબ હવામાનની કૃષિ પર પડતી અસરો અને સીમાંત ખેડૂતોની અન્ધે સુરક્ષા પર ફેલગણિપ કાર્યક્રમોમાં પૂરતું ધ્યાન અપાયું નથી. કૃષિ મંત્રાલયનો ફેલગણિપ કાર્યક્રમ “રાખ્રીય કૃષિ વિકાસ યોજના” ખરાબ હવામાનની અસરોની પણ કાળજી લે છે.

ગ્રામીણ વિકાસ મંત્રાલયના કાર્યક્ષોગ હેઠળની યોજનાઓ ડિઝાસ્ટરની અસરોને ઘટાડવામાં ખૂબ મદદરૂપ બની સકે તેમ છે. મોટાભાગની યોજનાઓ ગરીબોના જવનધોરણને ઊંચુ લાવવા માટે હોવાથી તેમાં સાધારણ સુધારા કરવાથી કુદરતી આપત્તિના મુદ્દે પણ આ યોજનાઓ મદદરૂપ બની શકે છે. પ્રધાનમંત્રી ગ્રામ સરકાર યોજના વસાહતો અને મુખ્ય રસાયણો વચ્ચે કનેક્ટિવિટી પૂરી પાડે છે. કુદરતી આપત્તિના સંઝોગોમાં અસર મૂલ્યોને હોસ્પિટલમાં ખસેડવા, અનાજની વહેંચણી વગેરે માટે તે અત્યંત મદદરૂપ બની શકે. એવી જ રીતે ગરીબોને આવાસ

વ्यवस्था પુર પાડતી “ઈન્દ્રિય આવાસ યોજના” પમ તેના બાંધકામની ડિઝાઇનની મદદથી આપત્તિના પ્રભાવોને ઓછા કરવામાં મદદરૂપ બની શકે છે.

જવાહરલાલ નેહરુ રાષ્ટ્રીય શહેરી પુનઃનિર્માણ અભિયાન દેશના પસંદગીના મોટા શહેરોમાં માળખાકીય સુવિધાઓને બહેતર બનાવે છે. યોજનાને પગલે માળખાકીય સુવિધાઓ વધી છે. પરંતુ આપત્તિની ઘટનાઓને ધ્યાને રાખીને આયોજનનો હજ અભાવ છે. શહેરોમાં ઉત્તરોત્તર વસતી વધી રહી છે. અને ભરચુક વિસ્તારો પણ કુદરતી આમતિના સંજોગોમાં વ્યાપક નુકસાનની સંભાવના ધરાવે છે.

રાજ્યવર્ગાંધી રાષ્ટ્રીય પેયજળ અભિયાની તમામ ગાયોને સલામત અને સ્વચ્છ પીવાનું પાણી પૂરુ પાડવાની નેમ ધરાવે છે. આપત્તિના સંજોગોમાં

અનાજ અને પાણી પુરવઠો તરત પ્રભાવિત થતા હોય છે. યોજના અંતર્ગત આપત્તિના સંજોગોમાં તાકીદના ટ્યુબવેલ ઊભા કરવાની પણ જોગવાઈ છે જ. પીવાના પાણીની માટેના ટ્યુબવેલ ઉચ્ચાઈવાળા સ્થળે બાંધવામાં આવે અને પૂરતા પાણીથી પ્રભાવિત ના થાય તેની તકેદારી રાખવી જરૂરી છે.

એ જ પ્રમાણે આરોગ્યકોર્ટે અમલી ફેલગશીપ કાર્યક્રમ - “નેશનલ રૂરલ હેલ્થ મિશન” રોગચાળા જેવી સ્થિતિનો અંકુશમાં લેવા ખૂબ જ ઉપયોગી છે.

શાળા-કોલેજમાં બાળકોમાં જ સલામતીની દિશામાં વિચારણા ઊભી કરવા અભ્યાસકર્મોમાં તે વિભેની માહિતી પહોંચતી કરીને આપત્તિના જોખમો ઘટાડી શકાય. વધુમાં શાળાની ઈમારતોની મજબૂતીની પણ સમીક્ષા

થવી ધટે. દેશની શાળાની ઈમારતોની સલામતી માટે પણ કાનૂની માળખું ઊભું કરી શકાય.

આગામી પાંચ વર્ષમાં અલ્લો વોર્નગ સિસ્ટમની વ્યવસ્થા કરી શકાય. સુનામી ચેતવણી માટે જે રીતે માળખું ઊભું થયું છે. એ જ રીતે અન્ય આપત્તિ માટે પણ વ્યવસ્થા ઘડી શકાય. હવામાન આગાહીની બેહતર વ્યવસ્થા ઊભી થઈ શકી છે. પરંતુ રોકાણ, સાધન સજ્જતાથી વ્યવસ્થાને બહેતર બનાવવાની હજ આવશ્યકતા છે. જાનમાલાની રક્ષા માટે જનતાને હવામાનની ખરાબ સ્થિતિઓની આગાહી વેળાસર મળે તે જરૂરી છે.

વળી આપત્તિના સંજોગોમાં શું કરવું અને શું ના કરવું તે અંગેની માહિતીથી જનસમુદ્દાય વાકેફ બને તે પણ આવશ્યક છે. સ્થિતિઓને બહેતર બનાવવા લોકજાગૃતિ જ ઉપયોગી નીવડી શકે. લોકજાગૃતિ માટે અભિયાન છેડાવું જોઈએ.

અગ્રે ચર્ચા નથી થઈ, પરંતુ કુદરતી આપત્તિ પછીની પુનઃવસવાટ અને પુનઃનિર્માણની કામગીરી પણ એટલી જ મહત્વની છે.

કહેવાનો સ્વર એટલો જ કોઈ પણ મુશ્કેલી કે આપદા આપત્તિ બની શકે છે. પરંતુ બેહતર આયોજન, પૂર્વ તૈયારીઓ અને લોકજાગૃતિની મદદથી તેની વિકરાળ અસરોને ઘટાડી શકાય છે. નજીકના ભવિષ્યમાં આ લક્ષ્ય પણ સિદ્ધ થઈ શકશે.

